

broj 210 cijena 80 d

PRO

**SVJETSKI
KRIMINALISTIČKI
BESTSELERI**

**»CRVENI KAPETAN«
RASVJETLJUJE
TAJNU
ZLATNE EPOLETE!**

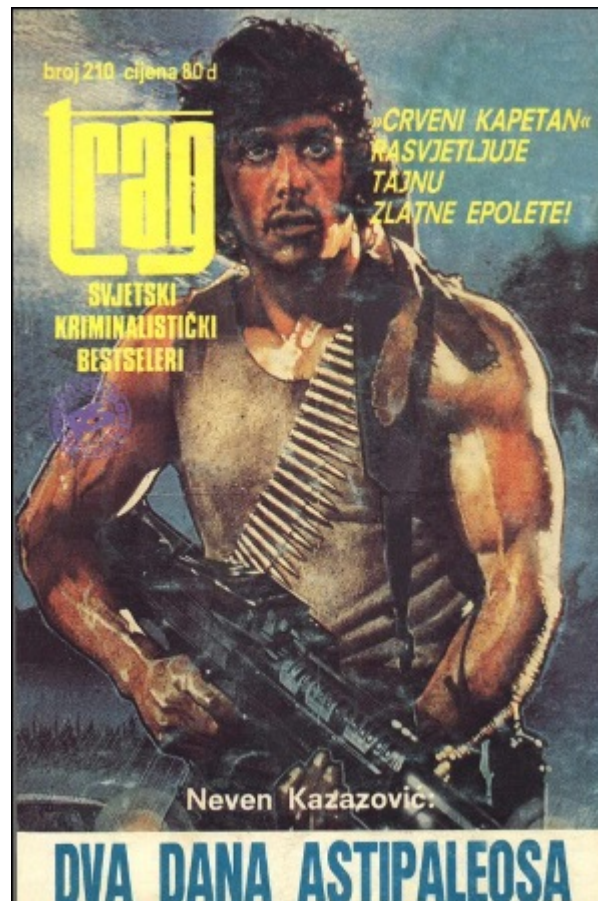
Neven Kazazović:

DVA DANA ASTIPALEOSA

Neven Kazazović - DVA DANA ASTIPALEOSA

Trag 210

SVJETSKI KRIMINALISTIČKI BESTSELER

SUKOB KOMANDOSA NA GRČKOM OTOČIĆU U OSVIT DRUGOG SVJETSKOG RATA!

Kad se na jednom grčkom otočiću u Egejskom moru, negdje u prvim mjesecima II svjetskog rata, sukobe vrhunski komandosi zaraćenih strana, onda se može očekivati zaista uzbudljiv akcioni triler. Zaista, novi autor na obzoru naše krimi-proze, Sarajlija Neven Kazazović, iskazao se kao pisac izvanredne mašte, koji zamršenu priču umije od početka do kraja voditi u stanju krajnje napetosti. Podmorničari s jedne starojugoslavenske podmornice, među kojima se nalaze dva hrabra španjolska borca, naći će se uhvaćeni unutar ukrštene vatre britanskih komandosa i specijalnih njemačkih jedinica — i to kao, zalog u nekoj tajanstvenoj potrazi. Što se to zbiva na otočiću Astipaleosu u cigla dva dana? Zašto Nijemci pucaju na Nijemce prilikom sprovođenja zarobljenih podmorničara? Čiji se avion prisilno spustio na ASTIPALEOS? Tko je tajanstvena Jelena, Amerikanka jugoslavenskog podrijetla, i što ona traži u toj zabiti? Hoće li »Crveni kapetan« svojom gerilskom vještinom uspjeti da nadmudri okrutne njemačke komandose? U nizu nevjerovatnih peripetija, pucnjava i potjera, ovaj akciono-špijunski triler sažeto i nadasve uvjerljivo ide do logičnog finala, u kojemu se sve strane razobličuju. Tajna zlatne epolete pokazat će se kao šifra koju će »Crveni kapetan« uspješno razbiti!

Pustolovina u divljini — može li to uopće biti dovoljan razlog da stanovitu prozu svrstavamo u kategoriju krimića? Jer, već smo odavno navikli na to da krimić izjednačujemo s urbanom atmosferom, s automobilima i noćnim barovima, dakle s junacima, privatnim detektivima ili policajcima, koji su apsolutno srođeni s takvom sredinom, koju istodobno vole i mrze, ali koja ih bitno određuje. Ukoliko te junake premjestimo iz njihove prirodne sredine, pa ih smjestimo u divljinu, u šumu ili pustinju, iza sedam brda i sedam mora, zar nismo onda dobili drugu vrstu proze, recimo avanturistički ili pustolovni roman, koji s krimićem ima veze otprilike kao Old Shatterhand sa James Bondom? I jesmo i nismo, odnosno: krimić danas više ne poznaje granica, ni u životu ni u spisateljstvu, jer su se granice vrsta i žanrova toliko ispremijesale da — uz neke uvjete — čak pustolovine u divljini mogu biti i jesu prvorazredni krimić!

Krimiće se prilagođuje kriminalu, to je samo po sebi razumljivo. Slijedeći život u stopu, a ponekad ga i pretičući, krimić luta planetom u potrazi za uvijek novim senzacijama, ambijentima i atmosferama. Odavno su prekoračene međe klasičnoga krimića i razbijeni su svi okviri, jer je u prirodi pisanja da se vječno obnavlja, pa makar i u jednom tako (do jučer) slabo priznatom žanru. Sobne mislioce i komorne istražitelje, glasovite prototipove koji čistim rezoniranjem a la Sherlock Holmes rješavaju komplicirane slučajeve na osnovi jedne dlake, zamijenili su, najprije, pokretljiviji i mišićaviji istražitelji. Jednom su to deklasirani policajci koji se dokazuju pred onima koji su ih odbacili, drugi su put to »čisti« privatnici, mladi poduzetnici kapitalističkoga tipa, koji prave karijeru služeći se svim mogućim sredstvima. Usidjelice i inspektore s lulom, debele kozere i pronicljive mislioce, zamijenili su suvremeniji tipovi. Zašto? Zato jer je i kriminal postao pokretniji. Nakon pojave automobila više nije bio moguć »rezidencijalni zločin«, da ga tako nazovem, naime takav slučaj u kojemu su prekršitelj i istražitelj osobe iz iste, dobro definirane sredine, tako da nikome ne pada na pamet da slučaj rješava ikako drukčije osim detekcijom. Naime, zločinac nema namjeru da bježi, a istražitelj se ni u kojem slučaju neće poslužiti

silom, već će se sve završiti salonskim razgovorom. Da sada dalje ne razglabam o pojavi tzv. grube škole američkoga tipa, koja je zločin iz »agata kristijevske« provincije premjestila u veliki grad — jer je o tome bilo dosta govora na ovome mjestu — prebacit ćemo ovaj problem s jednoga prometala na drugo.

Kad se na sceni kriminala pojavio avion, krimić je morao postati još brži. Jedna je vrsta krimića procvjetala u automobilskoj kulturi, sa svime što je određuje (tipova automobila, benzinske crpke, prepadi i otmice, krađe i jurnjave, mit brzine...), a druga se nužno prilagođava novim tehničkim sredstvima, sad bitno predvođenim — avionom. Pomoću ove nove naprave — premda je i ona u osnovi, kao film, nasljeđe iz 19. stoljeća — kriminal je dobio krila. Obična automobilska jurnjava za prekršiteljem imala je svoje granice, naime bila je određena cestama i prirodnim preprekama, a u svakom je slučaju prestajala na obali kontinenta, pred oceanom. Moderni je zločin transkontinentalan i brzo putuje s kraja na kraj svijeta. Kako su njegove ambicije sve veće, tako ih krimić prati u stopu. Jednostavna pljačka više nije senzacija ni u provincijskim novinama, potrebna su žešća uzbuđenja. Stari, dobri motivi svakog kriminala, pa i krimića — naime želja za moći i bogatstvom — u suvremenom svijetu zadobivaju spektakularne razmjere. Bitno povezan s politikom, kao suvremenom planetarnom silom koja objedinjuje stare, dobre motive, kriminal već igra na oštrom ali u mnogim slučajevima gotovo nevidljivom rubu između dobra i zla. Ovisno o strani koju se zauzme, neka akcija može biti svrstana u negativnom ili u pozitivan saldo određenog pojedinca, grupe, vojske; stranke, nacije ili države. Dakle, kako su granice klasičnoga kriminala postale preuske za današnje poduzetno vrijeme, lako su se i granice krimića odavno slomile, da bi u krimić pustile svježije struje i nove ideje.

Dakle, ako ostavimo po strani istaknutu činjenicu da krimić slijedi pokretljivost i poduzetnost modernoga kriminala, onda valja obratiti pažnju i na njegovu težnju k atraktivnosti. Dosadno je neprestano ponavljati iste ambijente i baratati s malim ljudima i njihovim sitnim strastima, gnjavatorski je stalno se motati po istim ulicama i sivim zgradurinama, prekapati po gradskome smeću i opisivati uvijek iste tučnjave i banalne rasplete. Uzbudljivost i napetost, zanimljivost, privlačnost i snaga krimića oduvijek leže u pokretljivoj autorovoj

mašti. Tako je nakon modernoga krimića svijet upoznao »trilere« nove vrste, u kojima se moderni čovjek zrcali u svjetlu nove stvarnosti. Individualac protiv kolektiva, štoviše, pojedinac protiv čitavih državnih službi, to je »džems-bondovska« tematika koja je krimić izbacila u novu orbitu. Moderni triler tu dobija onu političko-špijunsku intonaciju, koja ga čini privlačnim (ili odbojnim) na čitavom planetu. Takozvani »politički krimić« iliti triler, poslužio se u tim okvirima svim primjesama nekadašnjih pustolovnih romana, samo što je on sročan oko jasno profilirane problematike. Hoću reći da Karl Mayev strašni udarac Old Shatterhand, geometar i nepogrešivi strijelac, humanistički kolonizator Divljega zapada, luta prerijom u neku nejasnu svrhu, dok suvremeni junak kao što je James Bond, ljepotan i grubijan; ljubavnik i stručnjak za bilo koju tehnološku inovaciju, luta planetom da bi obavio strogo precizirani zadatak. Zapravo, moglo bi se reći da i Old Shatterhand ispunjava neku misiju, onu koju je sebi Evropa dala u pacifiziranju Divljega zapada i kroćenju buntovnih Indijanaca. Dotle James Bond služi kao posrednik u trvenjima između dva bloka i dviju supersila, također u misiji koju je sebi Zapad dao u borbi protiv Istoka. U svakom slučaju, obojica su pustolovi, svaki u razmjerima vlastite kulture, ali dok je traper Karla Maya puki idealist, dotle je superšpijun Iana Fleminga puki cinik. Nekadašnji humanizam pustolovine, gotovo u svrhu čiste zabave, danas je podignut na pijedestal okrutnoga šarma politike.

Nakon trilera dolaze i tzv. negativni trileri iliti antitrileri, koji su za neko vrijeme prizemljili pretjeranu atraktivnost novih miljea i superzavjera (autori poput F. Forsytha i J. Le Carrea), vraćajući krimić gotovo u krilo »prave« literature. Zatim se krimić pomiješao sa žanrom »horror« i čak je upao u krevet erotike itd., ali nikad nije izgubio svoje izvorno pustolovno obilježje. No, rekosmo da postoje neki uvjeti koje krimić kao pustolovina mora ispunjavati da bi sačuvao svoju žanrovsku postojanost. Prvo, pustolovina ne smije biti slučajna, ma koliko se ona čitaocu u početku može činiti takvom. Naime, Old Shatterhand jaše prerijom, a samo puki slučaj baca na njega nekakve pobješnjele Indijance ili pijane kauboje. On se s njima nadmeće i bori, šaketa se i puca, trči, roni, vere se i baca noževe, ali sve je to opisano zbog puke atraktivnosti akcije. Moderni je pustolov gonjen točno određenom strašću — bilo kao pozitivac, bilo kao

negativac — tako da u svim peripetijama (bilo na moru ili u svemira, bilo u pustinji, prašumi ili u atomskoj bazi), uvijek ima na umu svoj politički cilj. Dakle, tek pustolovina s dobro političkom sročenom motivacijom može od egzotičnosti učiniti pravi krimić. Drugo, likovi moraju biti točno određeni prema svojim ulogama u suvremenom svijetu, tako da se mogu raspoznavati u funkcijama svoga, pretežno političkoga svjetonazora. Jer, kad se dva kauboja susreću usred divljine, ništa ih ne razlikuje, dok se jedan od njih ne pokaže kao negativac, ali kad se dva uniformirana komandosa susretnu u divljini, odmah nam je jasno što ih pokreće i određuje ...

Evo jednog primjera: »DVA DANA ASTIPALEOSA« — roman sarajevskog autora Nevena Kazazovića, novinara četrdesetih godina — uvodi u našu prozu, u »naš« krimić (ako dobrohotno pristanemo da on postoji), upravo ovu triler-varijantu o kojoj je bilo govora. Riječ je, naime, o akcionom romanu ratne tematike, ali u kojemu pustolovina ima sve karakteristike krimića kao žanra! Sukob komandosa zaraćenih strana, prvih dana II svjetskog rata, na egzotičnom otočiću usred Egejskog mora, u prvi se mah doima kao slučajna avantura, jer se čini da borci tu ratuju samo zato jer to tako zahtijevaju njihove uniforme. Ali kad se ispostavi da je motivacija pustolovnih obrata dijelom s onu stranu puko vojničko-političke suprostavljenosti — tj. da je Novac, da je Zlato ono što ih pokreće — onda se ocrtavaju obrisi klasičnoga krimić-zapleta. Mogli bismo ovako ići u beskraj — s pravom će netko primijetiti — pa onda i Argonaute u potrazi za Zlatnim runom proglasili komandosima Antike!? To je točno i opravdano, samo što sve prepreke na put Argonautima postavlja slijepa sudbina ili hir bogova, a ne politika kao suvremeno božanstvo točno određenih ciljeva. U takvoj usporedbi nema ništa što bi poricalo jednu ovakvu modernu formu, u kojoj su stari pustolovni obrati samo osuvremenjeni novim tehničkim sredstvima: umjesto galije — podmornica; umjesto Apolonovih kočija — avion; umjesto luka i strijele — strojnice; umjesto kopiji — bombe... Jer, vječni motivi jednako tjeraju moderne Argonaute, kao što su pokretali i antičke komandose. U tome i jest vječna privlačnost proze koja se u raznim formama promiseće kroz povijest, da bismo je danas, u nekim inačicama, nazivali krimićem.

IGOR MANDIĆ

U zoru 18. Travnja Barba je prišao njegovu ležaju, nagnuo se i zapitao u pola glasa:

— Spavaš li?

Otvorio je oči. Barbino široko lice bilo je u sjeni, zidna mu je svjetiljka bila iznad tjemena. U očima su mu se caklile suze.

— Krećete za deset minuta — kazao je Barba.

Umorno je kimnuo. Prije pola sata, u sam cik zore, sahranili su devet drugova. Talijanski su ih razarači napali dok su plovili ispod površine u području Otrantskih vrata. Bila je to zasjeda. Grozd dubinskih bombi zamalo ih je pogodio. U podmornici je zavladao mrak, ušla je voda, počeli su tonuti. Plovila je sama, kao bačeni iver, nošena podvodnim strujama. Većina je bila omamljena ili bez svijesti od detonacije. S mukom su izronili prije dva sata. Najprije su morali sahraniti mrtve drugove, a onda vidjeti gdje su. Bili su u blizini nekog otoka, ili im se u varljivu praskozorju to samo činilo.

Barba sjede na uski podmornički ležaj. Crveni kapetan je netremice promatrao lice zapovjednika podmornice, Barbe.

— Boli te ruka? — zapitao je Barbu.

— Ne — brzo je odgovorio zapovjednik. Pratio je njegov pogled prema natečenoj i pomodrljeloj šaci.

— Eksplozija me bacila — rekao je Barba kao da se ispričava zbog svoje slomljene ruke. — Negdje sam se udario. Kao i svi ostali.

— Devet je ljudi poginulo od toga, Barba!

Pogledao ga je. Veliki su podočnjaci njegovu liku davali izgled neke neshvatljive skrhanosti. Vidio je to već na sahrani i pomislio isto.

— Devet momaka. Djeca. Prije dva dana svi su digli ruku tamo u Boki kotorskoj. Nijedan se nije želio predati Talijanima i tim prokletim Švabama. A ni brod. Vidio si i sam!

Vidio je, ali prisustvovao je i njihovu pogrebu, kad su njihova tijela, uvezana u vreće, pljuskala u more tamno od noći, dok je pramac, malo savijen na vrhu, zaranjao u klobuke valova s bijelim kupama pjene. Kao da se u tom spuštanju i dizanju palube ogledao ritam klaćenja žena narikača nad umrlima. Svježina noći koja odlazi oprljila im je obraze. Nakon zbrke duge dan i noć u utrobi podmornice koja nije mogla izroniti, poraženi su stvarnošću. Rat je tek počeo, a gotovo polovica posade je izginula. Ostali su bili

izgubljeni u beskrajnu prostoru između mora i neba. Radiostanica se pokvarila, strojevi su radili jedva s pola snage...

Barba je tražio njegove oči, kao da u njima može naći izlaz, možda olakšanje.

— Tamo si vidio dovoljno umiranja? Navikao si na to, je li?

Prva Barbina rečenica više je zvučala kao tvrdnja, druga kao pitanje. Znao je da se zapravo nitko ne može naviknuti na umiranje. Bio je uvjeren u to. Samo se otupi, slično kao kad se gazi kroz zimsku oluju. U početku ledeni vjetar mrazom okiva čelo; poslije ono utrne i ništa se više ne osjeća. Gazi čovjek, udara i vjetar, i sve ide svojim putem. A nisu navikli jedan, na drugog. Nikako!

— Tamo! Misliš u Španjolskoj?

— U Španjolskoj — potvrdio je Barba.

— Ginulo se, ali nisam sreo nikoga tko se naviknuo na to.

Barbino se lice zgrči, snažni mu se obrazi raširiše i opustiše preko visokog mornaričkog ovratnika kad je oborio bradu na prsa. Činilo se da će pasti. — Žao mi je, Barba, ali tu nema utjehe — nastavio je Crveni kapetan. — Jedina je istina, a time ti ne otkrivam Ameriku, da se u ratu gine. Ostaje da svaki čovjek sam to doživi, suoči se s time. Ništa više!

— Prazni, puki razgovori, brbljanja... — Zapovjednik najednom podiže bradu. Nabrao je obrve i grickao je usne.

— Naklapanja! Tako je. U ratu se umire, i gotovo. Nema riječi koje to mogu izmijeniti. Ne možemo nas dvojica ispraviti krivu Drinu!

— Ne možemo!

Iznenada, kao da je želio prikriti slabost ili skrenuti razgovor na drugo, Barba reče:

— Matija ide s tobom!

— Matija!

— Da. Zar niste zajedno bili u onoj gerilskoj jedinici? Koga da pošaljem? Ta obojica steiskusni ratnici...

— Jesi li pitao Matiju? — prekinuo ga je.

— Jesam.

— Je li pristao?

— Jest.

— A što bi drugo i mogao! — promrmljao je pomirljivo.

— Ovo nije njegov osobni rat. Zapovjednik ga je odredio i...

— Zaboravio sam — sažaljivo će Barba. — Tek kad sam vidio onaj njegov smrknuti pogled, sjetio sam se. Bilo je već kasno. — Crveni kapetan je slegnuo ramenima. Nije se tu moglo ništa učiniti. Valjda je tako moralo biti. Ustao je i obukao košulju. Barba je i dalje sjedio na rubu kreveta. Pratio je svaku njegovu kretnju. — Nešto mi govori da to nije obična izviđačka akcija! — nastavio je zapovjednik.

— Odakle ti takva pomisao? — Crveni kapetan je na trenutak prekinuo odijevanje.

— Ne znam.. Možda je to onaj strah od smrti, to što se ne mogu naviknuti na umiranje... plašim se za vas. Da vas ne izgubim. Odredio sam da vas prate i dva kadeta. Dobri su. Ti vodiš.

— Misliš, komandiram?

— Da.

— Jesi li i to rekao Matiji?

— Jesam. — Nesvjesno je počeo zuriti u Barbinu šaku. Prsti su mu bili izlomljeni, rame vjerojatno iščašeno, a on tu sjedi i mirno razgovara. — Misliš li da sam opet pogriješio? — upita Barba s neskrivenom zebnjom.

Njegova je pažnja bila dirljiva. Volio je zaista svoje ljude i patio ako su i oni patili.

Prvi oficir Ivan Kranjčar podiže zavjesu koja je kabinu dijelila od hodnika što je vodio prema donjem mostu.

— Čamac je spreman, komandante — raportirao je, gledajući čas Barbu, čas njegova sugovornika.

— Dobro, stižemo — odvratila zapovjednik, ne skidajući pogled s lica nekadašnjeg španjolskog borca.

— Krivo ti je, a nećeš da kažeš. Nije trebalo da odredim Matiju, je li?

— Barba, nije važno. Pred nama je vjerojatno običan grčki otok, s ribarskim selima i pastirima u planini. Obavit ćemo sve za dva sata. Matija i ja ... nismo važni.

— Ako su tamo Nijemci?

— To bolje što je Matija sa mnom. Ratovao je već protiv njih.

— U Španjolskoj?

— Točnije, u Estramaduri. Bio je dinamiteros.

— U tvom odredu?

— Jedno vrijeme bio sam mu zapovjednik. Pola godine. Poslije smo se opet sreli, početkom ožujka trideset i devete, U Alicanteu, nekoliko dana prije nego što je pao Madrid. Barba... ne bih želio govoriti o tome!

Barba ustade. Kad je stajao, nije bio visok, prije bi se reklo da je niska rasta, ali se doimao čvrsto, kao odvaljena gromada. Potresniji je zato bio taj njegov uciviljeni izgled.

Prošle mu se noći divio: smirenim glasom, u neprozirnoj tami, dok im je voda bila do koljena, izdavao je naredbe, zapovijedao ljudima koji su se u mislima opraštali od života i pripremali na najstrašnije umiranje što ga pomorac može doživjeti — u mraku, u dubini, bez zraka. Na njemu se vidjela cijena koju je platio!

— Što je to između tebe i Matije? Što se zbilo u Španjolskoj?

— To su stare priče, Barba ...

— Koje će postati i te kako aktualne ako su na otoku Talijani ili Nijemci...

Crveni kapetan je završio odijevanje. Iz malog ranca, jedine prtljage, izvadio je revolver »smith & wesson«. Provjerio je bubanj. Bio je pun. Pojava oružja uzbudila je Barbu. Gledao ga je širom otvorenih očiju, kao da ga vidi prvi put i kao da nije vojnik od zanata.

— Kad ste vas dvojica mobilizirani, a budući da ste bili na brodu, neki dobronamjerni prijatelji su mi svrnuli pozornost na Matiju. Opomenuti su me da pazim.

— Znam. Nijemci nas poznaju. Traže nas pune četiri godine. Sad pripadnici njihovih Einsatzkommande vjerojatno tragaju za nama u Jugoslaviji. Prekopat će i nebo i zemlju. Podmornica koja plovi u međunarodnim vodama najsigurnije je sklonište.

— I Matiju traže?

— I njega. Mi smo u Španjolskoj ostali među posljednjima. — Govorio je polako, odsutna pogleda. — Nije nam pošlo za rukom da se probijemo na sjever. Nismo ni bili s međunarodnim brigadama, nego u gerilskim odredima i republikanskoj armiji, i otišli smo na jug.

— Zašto na jug? — htio je znati Barba, i dalje zabrinuta lica.

— Oni koji su išli preko sjeverne španjolske granice, još su negdje u Francuskoj, ili tko zna gdje u Evropi. Nas nekolicina se probila u Sjevernu Afriku, potom smo brodom, kao mornari, doplovili u zemlju.

— Doplovili ste i odmah ste mobilizirani?

— Što ćeš, to je rat!

— Ti iz komande, kako si ono rekao da se zovu?

— Einsatzkommande, posebne jedinice, zadužene za borbu protiv nacističkih protivnika, komunista, socijalista.., Njihovi su ljudi bili u Španjolskoj. Borili smo se protiv njih,

— Za vas je to onda stari obračun!

— Isti rat, samo novi obračun.

— I kako ste se zakvačili ti i Malija?

— Ne mogu ti odgovoriti, Barba, Želio bih, ali ne umijem! Odgovor nije jednostavan. U tom ratu Matija i ja nismo jednako reagirali na neke događaje.

— Je li to sve?

— Sve. Samo se poslije može reći da događaji tutnje snagom oluje. Čovjek vjeruje da se u svemu tome snašao i, kad sve prođe, ostaje prepun dvojbi... pobrkanih shvaćanja.

— Filozofiraš! — Barba je skupio široke usne, kao da će izreći neku zvučnu psovku, a samo je ponovio: — Filozofiraš!

— Možda. Je li to najbolji način da se zavaravam kako da to i ne opažam? — Podigao je ruku s revolverom. — Znam, nemoj me prekidati, reći ćeš da i dalje filozofiram!

— Tako je — potvrdio je zapovjednik jednostavno. Uzeo je oružje i odvagao mu težinu na dlanu. — Je li ovo za Matiju? Ili možda za Nijemce?

— Glupost, Barba!

— Rekli su mi da je Malija izjavio kako će te ubiti! Je li to istina?

— Rekao mi je to, jednom prilikom, prije nekoliko godina! Tamo u... Estramaduri.

Barba mu vrati oružje. Zataknuo ga je za pojas i prekrpio skutom košulje.

— Je li imao priliku?

— Da me ubije?

— Da.

— Imao je — odgovori kratko, no uvidjevši odmah da to Barbi nije dovoljno, dodade: — Ali ništa nije učinio.

— Nadam se da će tako i ostati.

Sjeo je na mjesto gdje je dotad sjedio Barba. Prstima je pritisnuo čelo i protrljao obraze.

— Ne volim se sjećati toga. Ali ti odgovaraš za posadu, podmornicu, pa i za našu izviđačku akciju, i moraš to znati. Trideset i sedme u odred je došla jedna djevojka. Matija se zaljubio u nju. Vjenčali su se između dvije ofenzive. Poslije je on otišao u drugi kraj Španjolske, na sjever. U vrijeme kad je Malaga pala u ruke talijanskim fašistima, organizirali su potjeru za nama, koja je trajala pola godine. Marija, tako se zvala žena, poginula je. To je cijela priča.

— I zbog toga ti je prijetio?

— Na određen način. Premda pojedinci nisu važni, kriv sam za njenu smrt.

Zapovjednik podmornice je zdravom šakom stisnuo podlakticu ozlijeđene ruke. Bol mu se nazirala u očima.

— Čudno govoriš — proštenja on. — Čini se da daješ pravo Matiji i...

— Barba — naglo je ustao Crveni kapetan, naprežući se da nađe prave riječi — nije važna samo moja krivica za njenu pogibiju. I ja sam volio Mariju!

Iskusni se pomorac začas zbunio, zaboravio na bol u ruci. Morao je pročeprkati po starim ranama, istina mu je grubo bačena u lice. U takvoj prilici nisu bile potrebne nikakve riječi žaljenja ni isprike. Neodlučno je promućao:

— Žao mi je... žao mi je, Crveni kapetane!

On se ukočio od iznenađenja.. Tako su ga zvali u Estramaduri, tako je često pisalo na fašističkim potjernicama. Odavna ga nitko nije oslovio tako, osim onog Talijana Segrea, kapetana obavještajne službe, trideset i devete u Alicanteu. Pitao se odakle Barba zna za taj nadimak. Možda mu ga je kazao Matija?

Prošao je pokraj zapovjednika podmornice. Okrenuo se, s odlučnim izražajem lica. Što je bilo, bilo je, govorio je sam sebi, i zašto to zaboraviti, čak i kad i boli spominjanje prošlosti? Od ukrcavanja u podmornicu i ponovna susreta s Matijom sudario se s prošlošću, vraćao starim mislima i osjećajima. Polako je počeo uviđati da toj potjeri još nitko nije umakao. U njegovoj odlučnosti i čvrstini krio se i trunak spoznaje da i to suočavanje s proteklim vremenima iziskuje hrabrost i snagu. Što prije otvoreno istupi, susretne se s time, možda će biti i bolje.

— Idemo gore! — predložio je Barbi. — Već je vrijeme.

— Idemo složio se on. Penjanje uz okomite stepenice prema kuli vanjskog mosta bilo je za njega bolno i teško zbog ozljede.

Sunce još nije izašlo. Jedna nedoumica ipak je bila raščišćena: pred njima je uistinu bio otok. Siv, sa čudnim trokutastim vrhovima planina. Pun tajni koje su se više naslućivale nego spoznavale. Tko je tamo, prijatelj ili neprijatelj? Gdje su oni? Izgubljenost u ratu može biti jedno od najtežih ratnih iskušenja. Kvarom radiostanice i podmornice izvučeni su iz vrtloga zbivanja koja i dalje idu svojim tokom. Znali su da ponovno uključivanje u te bujice može biti kobno.

Barba se pridržavao za ogradu mosta. Izlaskom na palubu njegova slabost kao da je postala uočljivija, izraženija. Jedva se držao na nogama. Matija i dva kadeta su čekali. Mladići su zabrinuto gledali zapovjednika i samo su katkad, kradomice ispod oka, promotrili Matiju i Crvenoga kapetana.

— Matija! — zovnuo je Barba. Veliki mornar se okrenuo, ostavši i dalje naslonjen na ogradu. — Hoćeš li cigaretu? — ponudi ga zapovjednik, vadeći kutiju iz džepa na bluzi. Nekadašnji dinamiteros, sa crnom bradom koju nije dospio obrijati, prišao je i uzeo cigaretu. Na Crvenoga kapetana se nije ni osvrnuo, kao da ga nije bilo. Barba je ponudio i mladiće.

Oni su stidljivo, smijuljeći se, uzeli cigaretu. Onaj viši, s plavom kosom preko čela, odlučno je pripali; drugi, niži i izgledom malo mlađi, pruži ruku, potom zastade neodlučno, pogledavši ostale. Poslije će Crveni kapetan otkriti da je taj momak obično kolebljiv, zaustavlja se u pola koraka, oprezan je i neprestano se osvrće.

— Ovo su Nedžam i Kaja — predstavi ih Barba. I Crveni kapetan je pripalio cigaretu, te žudno uvlačio dimove. Duhan je imao gorak, razbuđujući učinak, i njegov opori miris miješao se sa slanim zrakom i jutarnjom svježinom. Matija je pušio na svoj nemaran, opušten način. Cigaretu mu je visila preko donje usne. Žmireći na jedno oko, kroz dim je gledao u mladiće. Nije se moglo naslutiti što pri tome misli. — Mislio sam na vaše uniforme. Ostavite kape, bluze, oznake — nastavio je Barba kad je prošao čudni obred pripaljivanja cigareta.

— Ta vojska više i ne postoji. Dosad je zacijelo kapitulirala — šaljivo će Matija, gorostas s osmijehom dječaka. Kod njega se nikad nije znalo gdje je crta koja šalu odvaja od ozbiljnosti. Obično je

ostavljao dojam dobroćudnosti. Trebalo je s njim ratovati protiv Francovih legionara i maurskih plaćenika pa vidjeti njegovo pravo lice.

— Nemoj, Barba, da nas tamo slučajno strijeljaju kao špijune! — Crveni kapetan je rukom pokazao prema otoku. — Ratna histerija je svagdje ista!

— Imat ćete oružje, četiri revolvera, isto toliko automatskih pušaka. Nemojte dopustiti da vas uhvate, ma tko bio tamo.

Šutjeli su; mladići su se nestrpljivo vrpeljili, Matija ja stajao u pozadini, gledajući u njihova leđa ili tko zna kamo, kao da ga se nimalo ne tiče ono što su govorili ostali. Dolje na palubi dva su mornara s Kranjčarom pripremala čamac, i u jutarnjoj tišini njihove riječi izgovorene u pola glasa zvučale su kao glasan razgovor.

— Špijuni, čovječe! — odjednom će Malija podrugljivo. Njegov je smijeh imao snagu eksplozije. Dva mornara podigoše žuta i ispijena lica prema njima.

Barba ratoborno izboči donju vilicu. Usne mu se skupiše. Crveni kapetan je znao da ljudi katkad žestoko reaguju na Matijino ponašanje. Možda je zapovjednik podmornice, u ovih nekoliko minuta što su stajali na mostu, vidio da je pogriješio što je u izviđačku grupu uvrstio Crvenoga kapetana i njega.

Ne gledajući nikoga na mostu, kao da je sam, Matija je krenuo niza stepenice.

Barba Iskosa pogleda Crvenoga kapetana, kratko i odrješito. Bio je to znak da se slaže s njegovim riječima izgovorenim u kabini.

— Barba — rekao je ovaj prigušeno — on možda ima pravo! Kakva je razlika između špijuna i izviđača u ovakvim okolnostima?

— Što prije saznamo gdje smo, prije ćemo krenuti tamo kamo smo naumili. To je sve što mi se sad mota po ovoj mojoj umornoj glavi — odbrusi Barba. Mladići se kratko, vojnički oprostije. Krenuo je za njima. Pružio je ruku Barbi. Ljutnju na njegovu licu začas smijeni izražaj nemoćne ojađenosti. — Neprestano imam osjećaj da vas šaljem u smrt, a on zbija glupe šale — nastavio je, pazeći da ga nitko ne čuje, osim vođe izviđačke patrole.

Crveni kapetan prijateljski stisnu ruku tog čovjeka koga su pekle rane, obarao umor.

— Vidi se da ne poznaješ Matiju. Njemu ništa nije toliko ozbiljno da ne bi s nečim tjerao šegu.

Barba preko ramena pogleda prema palubi. Matija je već bio u čamcu. Provjeravao je oružje i škljocanje zatvarača odjekivalo je iznad mirne uljaste vode kao puckanje biča.

— Nadam se da ovo jutro neće opovrgnuti tu njegovu, kako bih je nazvao... životnu filozofiju. Zapravo, mi smo bez vas izgubljeni. Radiostanica nam ne radi, topovi nisu ispravni, sporo plovimo, a ne možemo dugo pod vodom ... Vi ste naša nada — izusti tiho i podiže plave oči sa zakrvavljenim bjeloočnicama. — I u toj nadi ima više ozbiljnosti nego što mislite. Sjeti se pogreba!

Crveni kapetan ga umirujuće potapša po ramenu, strča niza stepenice, potom preko klizave površine spremišta za vodu, i uskoči u čamac. Svi su sjedili na svojim mjestima.

— Čuvajte se! — doviknuo je za njima zapovjednik podmornice. Stariji kadet ih odgurnu veslom. Dva mornara mahnuše, uzvraćajući pozdrav. — Čuvajte se! — još jednom doviknu Barba i podiže ruku. U tom trenutku gornji rub užarene kugle izroni na istoku. Negdje kliknu galeb, ili im se to učinilo. Ubrzo napeto iščekivanje i neizvjesnost zagospodarile su njihovim dušama. Sunce još nije obasjalo otok i pred njima je stajala tamna gromada, puna neobjašnjive slutnje i straha što je bubrio u njihovim grlima, sušio im usta i činio ih ozbiljnim i šutljivim. Na svojoj su koži mogli osjetiti težinu poslovice: dok se ništa ne zna, sve je moguće.

2

Sat poslije na obali

Sunčeve zrake, rumene i bez topline, budile su život; čarobnim zamahom davale su boju predjelu ispred njih, otkrivale padine divljih maslinjaka, strmine tamne i nedostupne jutarnjim kosim zrakama, sure litice zaobljenih rubova i išarane crvenim žilama nekog skamenjenog krvotoka, udaljene bregove modrikasto zelene, linije koji se nisu mogle odvojiti od svijetle i prozirne sumaglice, planinske hrbate sive i isprane, ispresijecane brazdama od stoljetnih kiša i ljetnih pripreka. Ti udaljeni prijevoji nalikovali su na divovski zid, nagnut nad morem, što je povezivao i udaljene vrhove na kojima se bijelio snijeg.

Caklina dalekih ledenjaka prva im je privukla pažnju. Nemarno ostavivši veslo da grebe po plićaku i gledajući radoznalo udaljene vrhove, Matija začuđeno reče:

— Snijeg baš nisam očekivao!

Kadeti su šutke zagazili vodu i gurali čamac. Obala je bila šljunkovita, tu i tamo poneki mirisavi grm mirte. Stotinjak metara dalje valoviti predio naglo je prelazio u kamenitu padinu, oštru i strmu. Ispucali vapnenac počeo se već grijati ili se još nije ohladio od prethodnog dana. Kamenjar je bio prošaran grmljem i tankim šarama crvenkaste zemlje, koju je, čini se, vjetar nanio u pukotine između stijena. Crveni kapetan uze od Kaje dalekozor. Prije su se dogovorili da sakriju čamac. Time su se zabavila dva mladića, Matija je otetunjao, pogleda prikovana u šljunkovito tlo, a vođa patrole pretraživao je padine.

— Avion! — povikao je iznenada jedan od mladića. Bio je to plavokosi Nedžam. Pogledaše u smjeru njegove ispružene ruke. Avion je letio prema sjeveru. Pokušao ga je bolje vidjeti kroz snažne leće. Sunce je na tim visinama sjalo punom snagom, i samo je uspio razaznati letjelicu kao malu srebrnu i sjajnu zvijezdu.

— Čiji li je? — zapitao je mlađi kadet. Samo se Matija nije osvrtao na prvi znak života što su ga vidjeli otkako su preživjeli onu stravičnu noć. (Ili je možda bio i dan? To nitko nije znao.)

— Pogledajte, još jedan! — gotovo razdragano doviknuo je Kaja. Izgubljenost podmornice i posade teško je pogodila momke. Izgubiti se, znači biti i osamljen i stavljen pred tisuće nepoznanica. Njihove

mlade, još neočeličane duše teško su to podnosile. Radovali su se poput djece gledajući avione. Crveni kapetan nije vidio drugu letjelicu, jedino trag nalik na vitku strijelu što je duboko rezala nebesko plavetnilo.

— Nema aviona, ne vidim ga!

Mladići su ga zbunjeno pogledali i zatražili da im da Barbin dalekozor, koji im je zapovjednik dao na rastanku. Nalikovalo je to na onu lakovjernu, djetinjastu nadu kad se kao zalog ili zapis protiv uroka dragoj osobi daje vrijedan predmet. Predajući ga Kaji, najmlađemu među njima, Barba je možda krio nadu i strah što ih nije smio izraziti riječima, ali su ih naslućivali u njegovim brižnim pogledima. Crvenom kapetanu je to smetalo. Isto ga je tako dražilo i Matijino ponašanje. Što su više gledali u taj avion, on je upornije njuškao po zemlji. Da su oni pretraživali plažu, veliki bi mornar vjerojatno skakao poput urođenika i mahao put neba!

— Što je ako nije avion?

— Trag aviona. Pruga kondenzirane pare. Preletio je iznad nas dok smo se iskrcavali i nismo ga čuli.

— Čiji li je? — Kaja je ponovio pitanje.

— Tko zna! — sleže ramenima Crveni kapetan. — Sad je ovdje više vojski. Britanci, Nijemci, Grci, Talijani, naši, možda čak Turci, ako su ušli u rat.

— Turci? — posprdno dobaci Matija. Prišao je. Pogledao je ravno u lice čovjeka s kojim se borio u Španjolskoj. — Turci! — ponovio je. Činilo se da je htio nešto dodati, ali se predomislio, zavrtio glavom i skupini okrenuo leđa.

Bili su izgubljeni, i čemu trošiti riječi? Promotri litice, more, lica drugova iz patrole. Pogled mu se malo duže zadržao na Matijinim golim leđima. Mladići su zbunjeno pocupkivali. Naslutili su njegovo snebivanje da odgovori, da dovrši upadicu onoga krupnoga mornara.

— Može biti bilo tko — polako progovori Nedžam, očito želeći da nekako izglati i učini bezopasnim naboje što su se osjećali u svakoj Matijinoj kretnji i riječi.

— Bilo tko — zbunjeno je ponovio Kaja Nedžamove riječi.

U prozračnom jutru i na sve jačem suncu raslo je njegovo nespokojsvo. Otok nema imena i kuda god krenu, srest će se s

nepoznatim. Njemu se činilo da kreće u susret nečemu što je već davno doživio i bio je potpuno uvjeren da slično osjeća i Matija.

— Nazirem gore neku stazu — reče. — Idemo. To je jedini način da nekamo stignemo, nešto doznamo.

Bez riječi stavivši oružje preko ramena i oko vrata, poslušao i krenuše za njim u koloni po jedan. Penjali su se korak po korak, stenjući pod sve toplijim suncem, hvatajući se za oštro i bodljikavo grmlje što je oko sebe širilo jake mirise kad bi njihovi dlanovi smrvili oporo i žilavo lišće. Nakon jednog sata, kad su se popeli prilično visoko, davno su već zaboravili avione što su ih preletjeli, a prijevojem preko kojega su željeli prijeći, nije bio nimalo bliži, Malija se zaustavio, odvezao košulju s pojasa i njome obrisao znoj sa čela. Okrenuo se, mjerkajući uspon i provaliju pod nogama, te promrsio kroza zube:

— Iskricali smo se, čini se, s pogrešne strane!

3

Na vrhu prijevoja

Metak udari u stijenje između Matije i Kaje; odjek pucnja pomiješao se s otegnutim zviždukom odbijena zrna, uskomešao zrak natopljen modrikastom bojom mora i neba, zagrijan prijepodnevnim suncem. Grebanje vojničkih cokula po glatku kamenu, grčevito i snažno, nadvlada mukli zvuk odvaljenih gromada koje su, otisnuvši se ispod njihovih nogu, padale niza strminu, u dubinu, prema zapjenušanoj vodi.

— Lezi! — prvi se snašao Matija.

Kadeti, su se iznenađeno okretali oko sebe.

Novi hitac i ponovljena Matijana naredba dođoše nekako istodobno.

— Majku vam čobansku! — tiho je kleo Matija, jednim okom izvirujući iznad kamena.

— Zašto pucaju? — upitao je Kaja.

— Raspalimo i mi po njima! — predložio je Nedžam, namještajući strojnicu ispod brade.

— Samo je jedan — primijeti Crveni kapetan. Treći hitac prekinuo je njegove riječi.

Matija se okrenuo prema njemu, potražio mu pogled preko zgrčenih tijela kadeta, potom se osvrnuo dolje, prema rubu ponora, i glasno kazao:

— Jedan je i nije pastir. To je vojnički karabin i vrlo je daleko od nas!

— Znači li to da ne mažemo dobaciti do njega?

Nedžamova želja za osvetom, ili možda nada da će, uzvrćajući na pucanje skrivenog strijelca, izbrisati strah što se nenadano utaborio u njegovu želucu, bijaše sasvim prirodna.

— Ostavi oružje na miru! — opomenuo ga je Matija.

— On puca po nama...

— Može i hoće. Neka puca! Smiri se! Ovo je ipak dobar položaj.

— Vraga je dobar, Veliki! — Kadet se poslužio nazivom kojim su Matiju zvali na podmornici. — Dašak vjetra može nas otpuhati, a ne metak!

— Možda nije neprijatelj — ponadao se nesigurno Kaja. Prvi put je progovorio i još je obraz držao priljubljen uz tlo.

— Neprijatelj je! — Crveni kapetan je razbio njegovu nadu. — I to opasan.

— Što ćemo? Čekati mrak?

Nedžam je očito bio od onih mladića kojima strpljenje nije bila jača strana.

Nije dobio odgovor. Crveni kapetan je ponovo uzeo dalekozor. Pazio je na sunce. Znoj mu je grizao oči, cvrčci su zrikali užurbano i preglasno, mušice su zujale i slijetale na njihova umorna i od znoja mokra tijela.

Strijelac se ponovo oglasio. Morao se skloniti. Ostali su ga promatrali s neskrivenim iščekivanjem.

— Prikliješti nas je — rekao je kroza stisnute usne. — Ništa ne vidim odavde! Otići ću niže dolje, niza stazu.

Puzao je. Prijevoj se dizao iznad njega poput okomita zida. I golim je okom mogao vidjeti kako modrikasto nebo, koje je sve više dobivalo neku bijelu prozračnost, treperi iznad stijenja. Čuo je komešanje i prigušeno dovikivanje, udarac kundaka o kamen. S prijevoja se nastavila paljba, pojedinačna i u ujednačenim razmacima. Pažnju mu privuče kratak odblijesak. Nije to bio metal, prije staklo. Pastiri na ovom grčkom otoku nemaju puške s dalekozorom. Na njih je pucao — snajperist! Postade mu hladno oko srca. Iako im te otok činio pustim, izgubljenim, rat je ovdje stigao prije njih.

Dozvaao je Matiju i ostale. Dugo su puzali.

— To nije pastir nego snajperist!

Matija iznenađeno i nepovjerljivo podiže obrvu. U njegovim tamnim očima ogleda se nevjerica. Nije rekao ništa.

— Predlažem da Kaja i Nedžam ostanu ovdje. Nas dvojica, Matija i ja, pokušat ćemo se približiti ovome što puca onom zasjenjenom stranom.

— Misliš onu na zapadu? — pokaže Matija rukom preko njihova ramena.

— Na nju mislim. Tu nas ne može vidjeti. Ako ga želimo zaskočiti, moramo se brzo penjati.

Provjerio je revolver i zataknuo ga potom za pojas. Osjećao je kako mu se kapljice znoja spuštaju niz gola leđa. Uzeo je pušku i dva okvira metaka. Jedan pruži Matiji:

— Trebat će ti!

Div ne reče ništa, kao da ga je ovaj gest Crvenoga kapetana potpuno iznenadio. Zbunjeno je uzeo okvir u svoju ručtinu. Pogledao je iznad njihovih glava prema mjestu gdje su se morali popeti i zatim, žmirkajući od sunca i vrućine, počeo pažljivo pretraživati stijenjaka u kojem se krio čovjek što je pucao na njih.

Nedžam i Kaja nisu se baš obradovali što ostaju sami. Ispratili su ih zabrinutim pogledima. Penjanje nije bilo lako. Žurili su, saplitali se i trudili da ničim ne privuku pažnju tajanstvenog strijelca. Poslije pola sata, zadihani, dok su znoj brisali s lica jer im je grizao oči i mutio pogled, otkrili su njegovu praznu busiju. Jedna čahura koja otkotrljala u kameni procijep pokazivala je da je uistinu bilo mjesto odakle je pucano na njih. Otkrili su još oštre i tanke linije na mekom vapnencu.

— Trudio se da ostavi što manje tragova!

— Ovo je trag vojničkih čizama — zaključio je Matija nježno prešavši vrhovi prstiju preko ogrebotine na kamenu.

— A čahura je od vojničkog karabina.

Crveni kapetan se popeo na stijenu koja je strijelcu služila kao grudobran i mahanjem ruku dao znak dvojici kadeta da se popnu gore. Matija je s oružjem na gotovs zvjerao unaokolo. Nikakva opasnost im više nije prijetila. Snajperist je već odavno sišao s druge, sjeverne strane prijevoja. Izvadio je kutiju cigareta i ponudio Matiji:

— Ako je taj s vojničkim čizmama i karabinom cijelo jutro bio ovdje, mogao je vidjeti i podmornicu, je li?

Matija nije odgovorio, gledao je dolje, prema moru. Slika što se pružala pred njima bila je jednolična i ugodna za oko. Škrto mediteransko raslinje otvorene zelene boje na sivobijeloj kamenoj podlozi, a svuda okolo plavetnilo — nebesko i morsko. S te visine točno su mogli vidjeti gdje je more dublje i strujanja jača. Na tim je mjestima plava boja prelazila u tamnu modrinu. Sad je potpuno razumio strah podmorničara kad ih otkrije avion i zaspe dubinskim bombama. Na obzoru, u lakoj sumaglici prozračnoj kao dim, spajali su se nebo i more. Na istoku se nazirao ljubičasti hrbat nekog otoka. Podmornica, poput točke na vodi, mirovala je u blizini dvaju grebena.

— Vidio ju je — potvrdio je Matija.

— Sačekao nas je, dobro promotrio, pucao i onda napustio položaj. Što misliš, zašto?

— Da javi svojim, što bi drugo?

— Jedino nam ostaje da krenemo za njim. Da ga stignemo.

Mjerkali su sjevernu padinu: u vrleti, sličnoj strani kojom su se uspeli, ništa nisu mogli zapaziti. Nikakvu kretnju, išta što bi im govorilo da tu ima ljudi.

— Ima veliku prednost. Pola sata smo se verali ovim kozjim stazama.

— Pokušat ću, a ti, Matija, pričekaj kadete!

— Ideš sam — začudio se iskreno veliki mornar. Odbacio je dopola popušenu cigaretu i, ispuhnuvši šumno posljednji dim. rekao:

— Barba nije ništa kazao o tome da se razdvajamo.

— On nije znao da će nas dočekati snajper!

— Da ne pretjeruješ? — U Matijinu se glasu pojavi tračak sumnje.

— Znaš da ne pretjerujem. Ovo je otok kojem ne znamo ni ime ni položaj. I umjesto da mi prvi to doznamo, čini mi se da je naš protivnik, tko god on bio, to saznao prije od nas!

— Mi znamo samo za jednog čovjeka, ali tko je on, kojoj vojsci pripada, zašto je pucao na nas... Naposljetku, zna gdje smo ...

— Mnogo pitanja — prekinuo ga je mornar nestrpljivo.

— ... i zna za podmornicu!

— Nesretna okolnost! — Matija je podrugljivo razvukao usne. — Isto kao i u Estramaduri, ili u brdima kod Alicantea. Zašto se uvijek događaju te nesretne okolnosti baš kad si ti posrijedi?

— To ti zoveš »nesretnim okolnostima« — rekao je odsječeno Crveni kapetan. Sitne bore oko njegovih očiju se skupiše, zgrčiše kao od boli, ali Matija to nije opazio jer je gledao na drugu stranu. — Ne namjeravam se opravdavati pred tobom. Rekao sam ti to isto i one večeri kad smo se ponovo, poslije četiri godine, sreli na podmornici. Ti zapravo i ne znaš što je bilo tamo u... Estramaduri.

Matija žustro poskoči i prkosno izboči bradu:

— Naivan si, ili točnije — mornar je mahao rukom kao da želi izbrisati u zraku riječi koje je izgovorio — ili točnije, lažeš, kukavica si, i dopustio si da odred strada!

Njegova žestina naglo je splasnula. Gledali su se. Crveni kapetan polagano obrisa znoj s obrve i reče britko:

— Ne odred, Matija. Briga tebe za odred. Te ljude nisi ni poznavao. Nisi ni znao što se s nama dogodilo za one potjere koja je trajala mjesecima. Želio si reći do sam kriv što je stradala Marija. To si želio kazati, je li?

Matijino mumljanje sličilo je na režanje. Crveni kapetan je odjednom želio sve reći, poslije toliko vremena razbiti magičnu kutiju u kojoj je bilo zatvoreno to njegovo sjećanje.

— Ako želiš čuti o Mariji, onda ću ti reći...

— Ne želim slušati ni o Mariji, ni o odredu! — proderao se Matija. Uzdignuta mu je ruka podrhtavala. Utišavši potom glas gotovo do šapata, dovrši rečenicu: — Ni o... tebi. Prokleto si kriv i nikakve riječi to ne mogu ispraviti. Čuješ li me ... nikakve!

Poslije toliko godina shvatio je. U toj priči o Marijinoj pogibiji postojala je i druga strana. Bio je to Matija. »Plaši li se on istine koja bi mu bila bačena u lice?« — mislio je promatrajući izbečeno Matijino lice. Spominjanje prošlosti nije uzbuđivalo samo njega nego i velikog mornara. Zašto ne može mirno, bez podrhtavanja, razgovarati o tome?

Provjerio je oružje, prebacio torbicu s raketnim pištoljem preko ramena.

— Dvije su rakete znak da je sve u redu i da krenete za mnom, jedna da sam u opasnosti.

Matija se podbočio o pušku i pažljivo mjerkao svaku njegovu kretnju.

— To je sve? — zapitao je.

Ako odgovori, znao je, izbit će erupcija ljutnje. Sve je mogao naslutiti, ali da veliki mornar ne želi čuti istinu o Mariji... Ta zašto se onda tako ponaša, zašto drugoga optuživati za vlastite slabosti? Ništa nije rekao, nijemo je kimnuo, dajući tako potvrdan odgovor na Matijino pitanje. Okrenuo se od njega, držao je kundak pritisnut uza slabine i bez pozdrava krenuo niza strminu.

Matija ostade gledajući za njim. Uzeo je novu cigaretu i zamišljeno je omekšavao među prstima. Crveni kapetan, vješto skakućući s kamena na kamen, oprezno gazeći kraj žbunja s oštrim listovima čiji su mu vrhovi mogli izgrepsti gole noge, radovao se što je ponovo sam!

13 sati

Selo je bilo pusto. Promotrio ga je iz povišena maslinjaka. Pušku je položio na zemlju, s ramena skinuo remen torbice s raketama i pištoljem. Potom izvadi »smith & wesson« što ga je oduzeo od jednog plaćenika u Španjolskoj i oprezno provjerio je li spreman. Usta su mu bila suha, gola ramena pekla su ga od sunca. Potražio je oko sebe i pronašao kamičak. Polako ga je obrisao o nogavicu kratkih hlača i stavio pod jezik.

Kamičak pod jezikom i njegov pokušaj da na ovaj način ovlaži usta, prevari žeđ, podsjetiše ga na Španjolsku i... na Mariju! Potkraj ožujka 1939, nedaleko od Alicantea, ležao je s kapetanom Segreom puna dva dana na falangističkom aerodromu. Krili su se u blizini napuštenog spremišta za gorivo s kojega su se ljuštila velika bijela slova kompanije »Texaco« i čekali povoljnu priliku da se domognu hangara i aviona. Segre mu je pokazao kako uz pomoć kamenčića može zavarati veliku žeđ. Ožujak tisuću devetsto trideset i devete. Otad su prošle pune dvije godine. Marija je poginula u jesen 1937. Taj davni dan oživje u njegovim sjećanjima. Još i sad kao da je pred njim, ovdje na ovom bezimenom otoku, stajao Emilio Jorge, poručnik republikanske vojske, momak kojemu nije bilo više od devetnaest godina kad je poginuo. Njegovo je lica bilo znojno, mršavo, ispaćeno. Crne oči blistale su mu od iznenada probuđene nade u spas.

»Taj put poznajem dobro«, tvrdio je poručnik Jorge.

»Što znači dobro?«, nepovjerljivo je zapitao poručnika. Staza pred njima bila je uska, tek toliko da prođe konjanik. Pred progoniteljima su imali petnaestak minuta prednosti, ne više! Zemlja je bila žućkasto-crvenkasta i s malo trave. Jorge je sišao s konja i čučnuo; nagnuo se kao da miriše zemlju i rukom je pažljivo razgrtao busenje. Radio je to polako, bez žurbe, nije želio slomiti nijednu vlat.

»Nitko odavno nije prolazio« — kazao je potom.

Bio je to odgovor na nevjericu Crvenoga kapetana.

»Svaki put ima dva kraja« — polako izusti Marija. Uočila je njegovu neodlučnost. Pogledao je ponovo Jorgea:

»Jesi li čuo Mariju?«

Jorge nevoljko kimnu.

»Nekim putem moramo krenuti« — rekao je žurno kao da time želi prelomiti i otkloniti nedoumicu.

Ostali su bili premoreni i bezvoljni. Nisu sudjelovali u razgovoru. Čekali su odluku, pocupkujući konje i krišom sa osvrćući niza stazu kojom su dojahali.

»Da se razdvojimo?« — predložio je poručnik skanjujući se, i njegove riječi kao da su bile upućeni Mariji.

»Legionara ima mnogo više od nas. Time ništa ne bismo dobili — odlučno odvrati ona. Njeno i inače sitno lice utanjilo se, maska umora, ugasila je i žar njenih očiju, a podočnjaci su joj bili upaljeni kao u teška bolesnika. Njezin je konj blagim trzajima duga vrata tjerao kukce i svaki čas se saginjao te cupkao travu. Činilo mu se da će nakon svake kretnje životinje Marija pasti s nje.

Odluku je donio iznenada.

»Jorge, vodi ljude! Jašite tom stazom!«

Poručnik kolebljivo primi naredbu, na licima ostalih zapazio je olakšanje. Odlučio se, to je jedino bilo važno, valjanost odluke — provjerit će poslije.

Marija podbode konja i onda ga vrati snažnim trzajem uzde.

»A ti?« — upitala je s iznenada rođenom sumnjom u glasu.

»Čekat ću da odmaknete i minirat ću puteljak.«

Nije mu povjerovala. I Jorge se vratio. Konjanici su ih zaobilazili, konjske sapi bijahu vlažne od znoja, oružje je zveckalo, ranjenik kojega su pridržavali tiho je ječao kad je njegova siva kobila snažno zabrzala uz uzbrdicu.

»Neće biti pucanja, samo dinamit, kapitano?« — zapitao je Jorge. Nije bio siguran: odluka je izrečena na njegov prijedlog i tome se radovao, izgubili su već prilično vremena. Kapetan je ostajao, i to ga je brinulo. Zbog Marije nije želio otvoreno, pitati znači li kapetanova odluka o ostanku — žrtvovanje.

Gledao je u Mariju dok je odgovarao poručniku:

»Samo ću minirati put i pričekati da vidim što će se dogoditi. Onda ću za vama.«

Žena pritjera konja. Gledala ga je prodorno i ispitivački. Rat, revolucija, potjera — bila je to jedna Marija. Ova ovdje, zgrčena u sedlu, kraj njega, bijaše žena koja je odjednom naslutila da će možda izgubiti svog čovjeka. Kad potjera, žilava borba na život i

smrt, traje tjednima, svi se uobičajeni ljudski postupci gube, nestaju kao da ih nikad nije bilo. Nestaju suvišne naslage, ostaje ono što je stvarno u ljudskom biću. Jorge se plašio da će morati preuzeti komandu ako kapetan pogine. Morat će donositi odluke o drugima, o sebi, o odredu. Za takvo nešto bio je premlad, iako su posljednjih dana beskrajno mnogo ostarjeli, izmičući zasjedama, probijajući obruče, bježeći, bježeći ... Marijin muž bio je negdje daleko na sjeveru i u odredu joj nitko nije zamjerio što je zavoljela kapetana. Potjera i nagon samoodržanja, ta posljednja brana pred ništavilom nepostojanja, zapalili su iskru ljubavi, izvukla je na površinu. Osjećaji rođeni u najtežim iskušenjima i patnjama imaju postojanu snagu, tvrdokorni su i neuništivi. Pred njima sve ostalo blijedi, gubi se, jer su oni jedini zalog, oslonac pred onim što donosi smrt!

Jorgeovu plahovitost zamijenila je smirenost. Mahnuo je rukom i krenuo za kolonom. Nagnuo se i opazio grč u kutu njenih usana. Krila je strah, ali ju je odavala ta kretnja usana. Najednom je nalikovala na djevojčicu koja će neutješno zaridati. Dlanom je udario po stražnjici njenoga konja. Kopita sijevnuše, i ona se zanese od iznenadne kretnje.

»Žuri, potjera ne čeka!« — doviknuo je, trudeći se da mu glas ne zadrhti. Vidio je sjaj suza u njenim očima kad se još jednom osvrnula. On je sjedio mirno, s puškom zakvačenom za unkaš sedla i snopom dinamita u lijevoj ruci. Slušao je kako u daljini, visoko iznad njega, zamire topot Marijina konja.

Bila su to sjećanja ...

Kamičak u ustima nadraživao je pljuvačne žlijezde i donekle mu zavarao jeđ. Seljaka u onom otočnom selu nije bilo. Prozori i vrata bijahu zabrtvljeni, pseća kućica bez lanca, rub posječenih drva, uredno složenih uz niski kameni zid, požutio je poput uvenule jabuke. Pjesmu cvrčaka prekidala je škripa šarke na vratima. Mirisa dima nije bilo, čak ni mirisa tamjana što ga grčki pastiri pale za vjerskih praznika. Ovo je bilo pastirsko selo nalik na osamljene katune u bosanskim planinama. Koračajući zasjenjenom stranom maslinjaka, prošao je pokraj groblja. Drveni križevi su se naherili, kao da ih je zemlja privlačila, visoka planinska trava nije bila pokošena. Vjetar, negdje u selu, poigravao se s vratnicama pojate ili poluzakovanim prozorom. Zastao je, promotrio lišće. Na podnevnoj

sparini vjetra nije bilo; kakav je to onda zvuk, ta povremena škripa? Sa stražnje strane približio se kolibama. Niski rubovi slamnatih krovova boli su ga po upaljenim ramenima. A škripa se šalila s njime — krene li put nje, ona prestane, potom kao da se oglasi s drugoga kraja ovog napuštenog ljudskog staništa.

Pogled mu je polagano prelazio preko jednoličnih boja, oporih i tvrdih kao da su s platna previše realističkog slikara. Bjelina ljudskoga kostura obješenog na oblom drvenom stupu nije se uklapala u sivi i zeleni krajolik. Smrt uvijek, pa i kad prođe toliko vremena, ostaje nešto izuzetno. Iz daljine prizor mu je nalikovao na dio kazališne kulise koju je netko zaboravio, tu, daleko od mjesta gdje je uistinu trebalo da bude. Prišao je bliže i nestala je grotesknost. Iz blizine gledan, kostur, sasušen, izglođan od kiša, sunca i ptica, budio je n njemu samo tugu i osjećaj nemoći. Nakaza je bila dokaz ljudske krhkosti pred protjecanjem vremena. Tanke kosti ruku, svezanih zglobova, podignute visoko, kao da su se držale za debeli mornarski konopac. Istrunuo, rastočen, nalik na leš što je za njega obješen, cvilio je i škripao zajedno s kostima pri najmanjem strujanju zraka.

Obrisao je dlanom čelo. Čučnuo je u sjeni niska krova. Podnevno sunce pritiskalo je jarom i rastaljenom bjelinom; dijelovi u sjeni bili su odrezani kao nožem, skrivajući ga hladom i tamom, pred nekim možda previše radoznalim pogledom. Nadzire li netko selo? U toj suprotnosti svjetla i sjene teško da će taj netko, ako postoji, uočiti njegove kretnje. Na stupu je opazio još nešto: tanku i dugu antenu. »Lukavo i vješto« — pomisli, i sjetivši se snajperista, još jednom se zamislio. »Kakav je ovo otok? Prvo pucaju na nas, zatim strijelac bježi, potom nalazim selo bez stanovnika, kostur, i dobro skrivenu antenu radioodašiljača?« Polako se spustio na zemlju. Nekoliko muha sletjelo je na njegova gola i od znoja mokra leđa. Bez odjeće, u kratkim hlačama, i on i ostali članovi izviđačke patrole mogli su nalikovati na bilo koga, najmanje na vojnike. Ali nitko od njih, činilo se, nije mnogo vodio računa o suncu. Koža mu je izgorjela, boljela ga je. Nije se usudio otjerati muhe. Nagla kretnja mogla bi ga odati ako netko vreba iz zasjede. »Kad muhe grizu, bit će kiše« — govorili su u njegovu kraju. Misao na kišu natjera ga da jezikom ovlaži suhe

usne i pogleda prema udaljenim planinskim vrhovima pokrivenim snijegom.

Pisak, dug, ravnomjeran i na kraju otegnut, potpuno ga je iznenadio. U prvom trenu nije znao pouzdano što je čuo. Zvižduk lokomotive? To je nemoguće! Ponovo je obrisao znoj oko očiju i polagano je počeo kliziti pogledom preko ruba bregova. Trudio se da ne sluša otkucaje srca, priguši ih, razdvoji od ustreptala pjeva cvrčaka. Zvižduk više nije čuo, jedino je, poslije pet minuta, negdje u dolini između visova, zabrujao automobilski motor!

»Je li to tlapnja?« — pitao se. Ta gotovo opipljiva osamljenost u napuštenu selu ponovo ga u mislima, da nije bio ni svjestan toga, vratila četiri godine unazad. Marija je bila odjahala s odredom, on ostao da pripremi eksploziv. Topot konjskih kopita je utihnuo i ostao je sam na početku staze. Držao je uzde i vodeći konja za sobom, krenuo uzbrdo. Morao je raditi brzo i tiho. Potjera nije bila daleko. Poslije stotinjak metara pronašao je usjeklinu kojom se provlačio puteljak. Odmjerio je širinu, potražio je udubljenje gdje će postaviti dinamit. Osvrnuo se iza sebe, ništa nije opazio.

Oštra paljba, nenadana i praskava, odjeknu u brdima iznad njega. Neodlučno je zastao sa smotkom štapina u rukama. Potom, ne dvoumeći se, odbacio je štapin, torbu, hitro je u skoku uzjahao i natjerao konja da zagradi uzbrdicom, grubo ga udarajući u slabine. Odred je upao u zasjedu, bijaše mu prva pomisao. Prva i jedina jer nikakvo drugo objašnjenje nije mogao smisliti za tu iznenadnu pucnjavu.

Odjek borbe je utihnuo. Minutu poslije bijeli i hladni plameni oblaci što su meko omotavali obronke sa crnogoricom jedva propustiše do njega — tri slaba pucnja!

Otvorio je oči, slike prošlosti nestadoše, napušteno selo i kostur na stupu bili su stvarni. Što je to moglo značiti? Dvije pojedinosti su ga uznemiravale i zbunjivale: zvižduk nalik na pisak lokomotive i antena. Kajao se što nije ponio dalekozor. Legao je potbuške, u ruci je i dalje držao, spreman revolver i na laktovima i koljenima brzo je puzao uza zidove kolibe prema stupu s antenom. Puzao je nekoliko desetaka koraka, više nije bio u sjeni, domogao se ugla kolibe, ustao je i zamakao iza nje. Provukao se kraj kamene ograde. Bila je to vjerojatno napuštena pojata i do nje obor, jer je osjetio slab miris

stajskog gnoja. Približio se velikoj, duguljastoj kolibi sa dva prozora naprijed i tri otraga. Prozori su bili mali, zidovi debeli; koliba je nalikovala na tvrđavicu s puškarnicama. Slamnati krov je na dva mjesta bio crn, pretvoren u pepeo, kao da je tu, ne tako davno, gorjela vatra. Vonj paljevine nije se osjećao.

Stao je uza neravnomjerno klesan zid. Kamen je bio hladan, njegova koža upaljena, pa se stresao od ledena dodira. Pogledom je još jednom zaokružio oko sebe: maslinjak iz kojega je došao, dio sela, usku i grbavu ledinu i lijevo od stupa zidove pojate i koliba. Oprezno je izviriо. Kosa sjena krova jednim je dijelom pokrivala čovjeka u visokim vojničkim cipelama. Ležao je na leđima, zabačene glave i širom otvorenih usta. Na golim prsima crnile su se rane od metaka. Na zidu je bila osušena, gotovo potpuno tamna mrlja. Krv. Muhe su slijetale na mrtvaca. Do njega, sklupčan, ležao je još jedan, izvaljen na bok, u kratkim hlačama i vojničkoj bluzi. Njemu je isto netko pucao u prsa i glavu.

»Ovi su ljudi strijeljani« — zaključio je ustuknuvši. Tko su ti nesretnici? Po dijelovima uniforme moglo se naslutiti da su britanski vojnici. Ako je tako, rat je već prije njih stigao na ovoj otok! »Ovdje strijeljaju Engleze, a to nisu mogli uraditi Grci, njihovi saveznici. Samo Nijemci« — razmišljao je usplahireno, Prišao je stupu i pronašao tanku žicu skrivenu u travi i šupljinama klesanih gromada kolibe. Spretno je bila provučena ispod samog ruba krova. Ušao je i iznenadio se — zrak je bio suh, čist, bez mirisa truleži ili paljevine. Ugledao je otvor na niskom stropu. Nije bilo nikakvih ljestava. Skočio je, najprije je stavio revolver na gornji rub otvora i snažnim se zamahom podigao i uvukao u potkrovlje. Zagušljiva toplina ugrijane slame zapuhnu mu lice. Kroz dvije šupljine nagorjela krova treptalo je užareno nebo. U sunčevom snopu uskovitlale su se čestice prašine. Tražio je strpljivo. Poslije nekoliko minuta otkrio je kraj otkinute antene i čahuru revolverskog metka. Na daskama koje su bučno škripale pri svakom koraku, pronašao je i malu sasušenu mrlju. Položio je dlan na pod. Drvo je bilo još vlažno, a mrlja, sušeći se, na rubovima je ostavljala žućkaste krive linije. Bila je to kiselina.

»Kiselina iz baterije i žica antene. Jasno, ovdje je stajala radiostanica, njena je baterija uništena. To se nedavno dogodilo. Možda su tad ubijena ona dva čovjeka?« Smatrao je to sasvim

dobrim odgovorom, ali odgovorom koji nije pokazivao put prema glavnoj zagonetki: što se ovdje dogodilo i kakve to veze ima s onim nepoznatim strijelcem.

Trgnuo se, ukočio od iznenadne napetosti, potom opustio te meko i bešumno sišao na daske potkrovlja. Pred kolibom je netko koračao.

Provirujući kroz otvore, nije mogao otkriti što je izazvalo taj šum, zveckanje. Kroz vrata kolibe pratio je let muha: ponašale su se obično, letjele su bez naglih skretanja. Trenutak neodlučnosti i razmišljanja dade mu priliku da zastane u pola kretnje, da makar malo, sasvim malo, odgodi čas kad će izaći i provjeriti kakav je to bio zvuk. Prizor koji je četiri godine uporno želio zaboraviti nahrupi u njegova sjećanja, natjera ga da još koji tren miruje, prepuštajući se toj boli koja ni poslije toliko vremena nije oslabila.

Marija ...

Ležala je pod mrtvim konjem, i vidio je samo jednu njenu obnaženu nogu i pramen crne kose ... Ljudi i životinje, svi su bili pobijeni. Bez milosti. Njegov se čilaš polako penjao za njim. Prišao mu je, prestravljeno kolutajući očima i tiho ržeći. Morao je izvući Mariju ispod konjske tjelesine, pogledati u njeno smrskano lice, sahraniti je. Izgubio je snagu i srušio se ...

Zatresao je glavom kao da se na taj način želi osloboditi tih užasnih slika prošlosti. Ugrizao se za usnu kad je cijev njegova revolvera jače zveknula udarivši o drveni rub otvora na stropu. Spustio se i korak po korak prišao vratima. Oružje je držao spremno. Pribijen uz dovratnik, zakorači van.

Čovjek je klečao kraj ubijenih vojnika. Strojnicu je držao desnom rukom i njen okvir s mecima bio mu je ovlaš naslonjen na koljeno. Drugom je rukom pretresao mrtvace, a ispitivački pogled nije skidao sa Crvenoga kapetana. Revolver ga nije uzbudio. Učinilo mu se da je nepoznati čak neopazice kimnuo glavom. Prvo je promotrio njegovo oružje — njemačka automatska puška šmajser. A takvom puškom na njih nije pucao strijelac s vrha prijevoja. Vojnička bluza neodređene boje, gotovo izbljedjela i skorena od znoja, nalikovala je na odjeću ubijenih vojnika. Taj bi se neznanac doimao sasvim nevojnički da Crveni kapetan nije u tom djeliću sekunde zapazio njegov široki pojas od žute kože s velikom kopčom. U niskoj, otvorenoj kuburi virio je držak masivna revolvera; drugi revolver bio

mu je zadjenut za sam pojas i imao je čudno i dugo zadebljanje na otvoru cijevi. Bio je to prigušivač. Nož široka sječiva visio je u platnenoj kaniji, rezervni okvir municije za pušku bio je u četvrtastoj kožnoj torbici, s prednje strane pojasa bile su zakvačene i četiri bombe.

I držanje mu nije bilo obično. Ni najmanjom kretnjom nije reagirao na upereno oružje u ruci Crvenoga kapetana. U njegovoj nehajnosti, oštrini pogleda i onom neobičnom stanju, koje se osjeća više nagonima nego što se objektivno spoznaje, vođa patrole s podmornice slutio je da nepoznati može začas, unatoč prividnoj opuštenosti, preokrenuti situaciju iznenadnim djelovanjem. Vojnički rečeno, on nije bio nimalo iznenađen pojavom Crvenoga kapetana. Bilo je to držanje vojnika, govorilo je iskustvo nekadašnjeg španjolskog borca, koji može stupiti u akciju svakoga trena i u najneobičnijim okolnostima.

Neznanac je još jednom pogledom obuhvatio mrtvace, podigao se, bez ijedne iznenadne kretnje, i onda je glasno na engleskom jeziku upitao:

— Tko ste vi?

Riječi su bile izrečene jezikom koji je Crveni kapetan znao i načinom kakvim se obično oslovljavaju neočekivani došljaci. Poslije kraćeg oklijevanja polako je odgovorio:

— Brodolomnik sam!

Vojnik ga je i dalje netremice gledao.

— Sam ili još s nekim? — upitao je.

— Sam!

Crveni kapetan je odgovorio isto kao što su mu postavljena pitanja. Riječi su mogle značiti sve ili ništa: hoće li idućeg trena pucati ili spustiti oružje! Neznančeva donja usna malo se iskrivila, i to je nalikovalo na osmijeh. Dubina linija oko njegovih usana pokazivala je koliko je ispod prividne mirnoće bilo nabijeno napetosti i iščekivanja.

— Sam! Čemu onda raketni pištolj i automatska puška u onom maslinjaku?

»On je, znači, duže vrijeme ovdje. Vjerojatno je ležao na nekome skrovitome mjestu i pratio moje šuljanje kroz selo« — razmišljao je grozničavo vođa patrole.

— A vi, tko ste vi i oni? — reče i pokaza na mrtvace.

— Bili su sa mnom. Sad sam sam. — Posljednju je riječ naglasio, i šaka koja je bila obavijena oko kratkog kundaka šmajsera pobijedila je. — Englezi. Ne sličite na Grke. Puška koju sam vidio u maslinjaku britanske je proizvodnje, signalni pištolj njemačke ...

— To na vama je britanska uniforma, automat njemački. Pogrešno je zaključivati samo na osnovi toga, je li?

— Iz ovog sam oružja pucao na Nijemce — rekao je odsječeno kao da ga vrijeđa i najmanja sumnja u njegove vojničke motive — i priznajem da uistinu više sličite na brodolomnika nego na pripadnika specijalnih jedinica Wehrraachta!

— Gdje ste pucali, ovdje...?

— I ovdje, na otoku.

— A oni — pokazao je na ubijene vojnike — njih su isto pobili njemački vojnici. Čini mi se da su se ovdje zbili dramatični događaji, ali ne jutros. Možda noćas ili još jučer?

— Možda ste i vi sudjelovali u njima? — bitko i brzo reče neznanac.

— I vi isto tako. To što imate iste cipele kao i mrtvaci, ne mora značiti ništa ili vrlo mnogo!

Na njegovu licu pojavi se nešto nalik na iskren izražaj odobravanja, i to je bilo neobično.

— Godinu i pol dana ratovao sam u pustinjama Sjeverne Afrike. Ova dvojica su iz moje jedinice. Posljednji put sam ih vidio žive jučer, poslijepodne. Radiotelegrafist i njegov pomoćnik. Pobili su ih kao životinje i još im je netko pucao u glavu!

— Ovo nije rat u kojem ima mnogo viteštva, barem ga Nijemci ne vode tako — odvratio je polako Crveni kapetan. Rekao je to kao čovjek koji dobro zna što govori.

Britanac je širokom kretnjom ruke spustio strojnicu i cijev oborenu prema zemlji postavio uz nogu. Drugom rukom potražio je u džepu bluze kutiju cigareta. Izvadio je, pružio vođi patrole koji je, i dalje pomno gledajući u Britančeve oči, izvukao jednu. Ovaj vrati kutiju u džep pa se isto ponovilo i s traženjem upaljača.

— Kažete da ste brodolamac. Kakav je to bio brod?

— Jugoslavenski transportni brod. Vojni transport. Potonuli smo desetak milja odavde. Ne znam koji je ovo otok.

Oficir je tog trena kresnuo upaljač i nepovjerljivo podigao pogled iznad vrha plamena. Držeći cigaretu među stisnutim usnama, prigušeno je rekao:

— Znači, izviđač. Zato nosite signalni pištolj. A u pogledu imena otoka, to je bar lako. Ovo je Sandronisis!

— Sandronisis? Nikad nisam čuo to ime!

— Nevjerojatno! — polako će Britanac, odbijajući gusti dim. — Tko još nije čuo za taj vražji ledenjak usred Egejskog mora?

— Nevjerojatno — ponovi Crveni kapetan. — Nevjerojatno, ali je tako.

Britanac je i njemu pripalio cigaretu. Prije toga Jugoslaven je oružje zatakao za pojas.

— Što je nevjerojatno?

— Da smo doplovili čak do Egejskog mora. Nas su talijanski razarači i štuke napali južno od Krfa.

— Ovo je Sandronisis, toliko znam. I još nešto: nemojte pucati iz onog signalnog pištolja. Nijemci će stići prije od vaših. U to budite uvjereni.

Popušivši cigaretu, otpio je gutljaj vode iz čuture koja mu je visila otraga o pojasu. Ponudio je i Crvenom kapetanu.

— Sahranio bih vojnike, hoćete li mi pomoći? — upitao je izvadiвши nož.

— Nijemci mogu poslije naići — odgovorio je Crveni kapetan — i vidjeti da ih je netko sahranio. Tako će doznati da je još netko na otoku.

Britančeva neodlučnost nije potrajala duže od trenutka i tad je, odlučivši da nožem iskopa grob, kleknuo i rekao:

— Oni znaju za mene, samo ne slute da sam sam. Nožem ću iskopati plitku jamu. Donesite mi kamenja! Toga bar ima dovoljno na ovom otoku.

Otišao je u maslinjak po oružje. Što da radi? Da se vrati Matiji i kadetima? Ime otoka je doznao. Najbolje je što prije otići odavde. Rat je na otok stigao prije njih. Britanski je oficir spominjao neke specijalne jedinice Wehrmachta. Onaj što je pucao na njih s vrha prijevoja mogao je pripadati tim jedinicama. Ili je to možda bio baš ovaj oficir? Ispitujući tragove, Matija je opazio da je nepoznati imao vojničke čizme. Ali div s podmornice mogao se i prevariti. Ovaj što je

sad nožem kopao grob, mogao je pušku s optičkim nišanom sakriti negdje u blizini. Tad mu nešto pade na pamet: »Ako je ovdje njemačka specijalna jedinica, a jasno je da takvoj vrsti ratnika pripada i ovaj čovjek, onda mogu jedino zaključiti da se na ovom otoku događa nešto neobično!« O tome je razmišljao koračajući prema kolibama. Pitanje je koliko ta nepoznata zbivanja mogu ugroziti posadu i podmornicu. Strijelac iz busije mogao je vidjeti podmornicu. Britanac je odviše lako prihvatio priču o brodolomu. Njegovo prvobitno nepovjerenje, prilično neočekivano za Crvenoga kapetana, zamijenila je neka opuštena sigurnost. Ta je spoznaja mučila Crvenoga kapetana dok je koračao polako.

Stao je i izdaleka promatrao oficira. Osluškivao je. Kopao je žustrim kretnjama. »Ako su ovdje Švabe, a on posve sam, prilično je neoprezan.«

— Dugo ste se zadržali — primijetio je britanski oficir, kratko ga pogledavši. Plava mu je kosa u ravnim pramenovima pala na čelo orošeno krupnim kapima znoja. Jedna kapljica visila mu je na vrhu nosa i on ju je nestrajivo obrisao rukavom košulje.

— Rekli ste da ste sami, a ponašate se kao da vas čuva straža. Potpuno bezbrižno — odgovori Crveni kapetan.

On pogleda dlanove na kojima su bili sitni grumeni zemlje. Položio je nož na kamen, obrisao ruke o busen sasušene trave i uzvratio:

— Sandronisis je velik otok. Gore je na sjeveru aerodrom — glavom je kimnuo prema ledenim vrhovima — i na njemu su britanske jedinice, avioni. Dio ekspedicijskog korpusa. Ili, da kažem točnije, još jučer su bili tamo!

— Kako to mislite da su bili? Niste više sigurni u to?

Oficir je ponovo obrisao cijelo lice, kratak mu je predah dobro došao, i njegov pogled postade prodorniji, pronicljiviji, glas manje zvonak, kao da s mukom suspreže dah.

— Mi smo vojska koja ovdje dobiva batine. Bježimo već danima i čini mi se da se nećemo zaustaviti sve dok ne stignemo do afričke obale. Onaj koji je ubio onu dvojicu odnio je i radiostanicu. Kako da stupim u vezu s aerodromom? Ja sam zapravo izgubljen!

— Kao i ja — primijetio je Crveni kapetan. — I naivno sam vjerovao da više neću biti izgubljen kada doznam ime otoka!

— U ratu čovjek nikad ne smije biti sam — zamišljeno će oficir, i kao da je tim riječima želio umiriti i njega i sebe. Dohvatio je nož i žestokom odlučnošću počeo ponovo rovati po kamenitu tlu. Potom iznenada stade, okrenu se i odmjeri kostur koji je visio na trulom mornarskom konopcu. — Vidite ga. On je tu došao radi aerodroma. Njemački špijun. Uхватili su ga davno, prije pola godine. Ovdašnji ljudi mrze strance. Pogotovu ako se dokaže da su špijuni.

— Jesu li njemu to dokazali?

— Kod njega su pronašli pištolj, posebnu kartu s točno ucrtanim pojedinostima o uzletištu, izuzetno preciznu »lajku« i snažan dalekozor.

— Jeste li tad bili ovdje?

— Nisam. Prvi put sam kročio na Sandronisis prije dva dana. Ovaj ovdje — pokazao je na jednoga mrtvaca — došao je prije nego što je stanovništvo evakuirano. Čuo je tu priču. Njegova je i bila zamisao da antenu zakvači za taj rastočeni jarbol.

— A je li stanovništvo evakuirano zbog aerodroma?

Britanac zausti da odgovori pa potom zastade i sumnjičavo ga odmjeri.

— Da se i vi ne zanimate za aerodrom? — zapita. U njegovu je osmijehu bilo neke paklenske prepredenosti. Zatim se uozbiljio i dodao: — Evakuirani su zbog rata, dakako!

— Zanima me sve što je u vezi sa Sandronisisom. Maloprije sam čuo pisak lokomotive, pa zvuk automobilskog motora. Kao da je negdje u blizini cesta... pruga?

Čovjek nije odgovorio. Trenutak je razmišljao i kao da mu posljednje pitanje Crvenoga kapetana nije bilo baš po volji. Vođa patrole prvi put se za ovog razgovora našao na čvrstu tlu: u neznanca je opazio kolebanje, čak strah, koji je bljesnuo u njegovim plavim očima, ispod namrštenih i čupavih obrva. »On ipak nešto krije, nešto što može biti opasno za nas« — mislio je u sebi, trudeći se da na licu i dalje zadrži izražaj obične radoznalosti.

— Ovdje nema nikakve pruge ni ceste! — Britančeva je odlučnost bila odviše naglašena, riječi hitro izgovorene. Kad je naslutio da ono što je rekao nije ostavilo nikakav dojam na njegova sugovornika, oficir je nastavio malo sporije: — Sandronisis, to je vojni aerodrom. Odavde je do Krete, u ravnoj liniji, oko sto dvadeset milja. Savršeno

mjesto za stajanku njemačkih bombardera. Danas je, u to sam uvjeren, stigla već njemačka desantna prethodnica. Možda slijedi desant, padobranci. Tko zna! Možda ste i vi...

— Već sam rekao da sam brodolomac! — prekinuo ga je vođa patrole u pola rečenice.

— Da, to sam čuo. Vjerujem vam. Zato predlažem, kad završimo s ovim tužnim poslom, a moramo ga završiti jer ovdje ima mnogo šakala, da svatko krene svojim putem. Vi drugovima brodolomcima, a ja put aerodroma da javim za njemačku prethodnicu.

Crveni kapetan zakvači palčeve za pojas hlača. Desna mu je ruka tako bila sasvim blizu drška revolvera.

— Kažete da mi vjerujete! I zaista sam uvjeren da mi vjerujete, a to me, da budem posve iskren, prilično zabrinjava!

Oficir je još klečao na zemlji. Vidio je kako su se njegove bjeloočnice za trenutak zacaklile dok je krišom, ispod trepavica, pogledao prema šmajseru. Osmjehnuo se zatim čvrstinom koja nije bila lažna, nego puna otvorene nadmoćnosti. Ta Britančeva sigurnost potajno je Crvenom kapetanu grizla dušu, zbunjivala ga.

— U ratu je povjerenje među ljudima prva žrtva — brbljao je Britanac. — Ali vidite, ja vam vjerujem!

— Možda zbog ovoga? — Nije mogao prikriti prizvuk podrugljivosti u riječima dok je vještom kretnjom dograbio automatsku pušku koju je donio iz maslinjaka. Rastavio je zatvarač i pokazao Britancu prazno mjesto gdje je bilo ležište udarne igle. — Vrlo lukavo. Prvo ste našli pušku i signalni pištolj te izvadili iglu!

— Običan oprez! Bolje reći, iskustvo!

— Ratno iskustvo. Naučili ste se igrati skrivača, je li? Što bi se dogodilo da su naišli Nijemci?

— Ne znam. — Oficir je bio iskren. Izvadio je iz džepa udarnu iglu i dobacio mu je. — Vidim, ni vi niste naivni. Unatoč svemu, vjerujem da ste brodolomac. Eto, i iglu sam vam vratio, iako će vam ta pucaljka slabo poslužiti protiv dalekometnih karabina kojima su naoružani njemački padobranci. Dakako, ako ih sretnete.

Igla je vraćena u njeno ležište, nespokojstvo je ostalo u mislima i osjećajima Crvenoga kapetana. Iskopali su grobove, sahranili one nesretnike i pozdravili se uz suzdržano kimanje glave. Crveni kapetan je krenuo natrag, prema jugu, Britanac na suprotnu stranu.

Žurio je, dug je put bio pred njim, mogao je pješčiti gotovo tri sata. Povremeno je zastajao, provjeravajući prati li ga taj osamljeni i nesumnjivo vješti britanski vojnik.

Na pješčanoj obali

Po neravnoj cesti kamionet se zaljuljao, njegov sipljivi motor zapištao, i vozač, njemački padobranac u šarenoj uniformi, oštro je skrenuo u zavoj, jedan od mnogih koji su se stepenasto poput kaskada spuštali s visokih obronaka prema pješčanoj obali. Crveni kapetan je zatvorio oči. Zaslijepilo ga je veliko i rumeno sunce što se polagano spuštalo k pučini. U rumenilu se nejasno prelamala tamna silueta padobranaca koji je s podignutim oružjem motrio zarobljenike. Držao je oči zatvorene do iduće okuke. Kad kamion ponovo skrene, sunce će udariti ravno u lice nacističkom vojniku, a široka sjena kabine hladit će njegova upaljena ramena.

Ruke su im vezali na leđima i kroz savijene podlaktice, svakoga od njih, provukli debeo konopac. Oba kraja užeta čvrsto su vezana za prstenove pričvršćene za bočne ograde kamiona. Kaja je, čini se, najteže podnosio ovaj položaj. Ruke i leđa su mu utrnuli i svaki se čas pokušavao pomaknuti. Njegovo meškoljenje zatezalo je zajednički konopac. Od ljuljanja staroga kamiona, pod koji je smrdio na strojno ulje i užeglu ribu, grčilo mu se lice. Nedžam, koji je sjedio na kraju, iskrenuo je glavu i uporno promatrao metalni prsten za koji je mornarskim čvorom bio vezan konopac. Kako su ga njihova tijela zatezala, tako se prsten micao, okretao, cijukao i činilo se da će iskočiti iz ležišta. Kadet ga je pokušao naglo povući. Ta kretnja, u koju je uložio svu snagu, nije pomakla prsten i samo je izazvala bolno mrštenje njegovih drugova. Mladić je osim toga glavu držao sasvim nagnutu, kako ga u potiljak ne bi udarala velika čizma padobranskog narednika, koji je sjedio na krovu kabine, iznad vozača, s kundakom teškog mitraljeza duboko zabijenim pod široki pojas. Nijemac je spustio nogu i smijao se kad bi vrh čizme zakvačio momka.

Matiju nisu vezali. Veliki je momak više ležao nego sjedio. Metak iz njemačkog »lugera« pogodio ga je u desno rame. Rana se doimala ružno.

Neposredno nakon zarobljavanja Crveni se kapetan, vidjevši tamo ranjenog mornara, pobunio protiv gruba postupanja s njim. Nacistički se padobranac osvetnički i surovo iskesio. Iznad njegovih usana kapljice znoja su se caklile u tek izniklim maljicama, a onda, munuvši

vođu patrole mitraljezom u slabine, pokazao vojnika pogođenog u prsa. Šljem mu se otkotrljao niz obronak, noge su ostale neprirodno savijene pod tijelom. Matija je uspio ubiti jednog i tad je i sam ranjen. Nijemci su potom svezali kadete, skrili ranjenika u grmlje i pričekali da dođe Crveni kapetan. Vraćajući se iz izviđanja, dovoljno zbunjen onim što je otkrio, neočekivano i neoprezno upao je u zasjedu. Dva su mu Nijemca skočila na leđa i oborila ga na zemlju.

Dok su ga gurali u kamionet skriven na cesti, pola kilometra odatle, njegov se pogled sreo s Matijinim. U očima velikog mornara vidio je ljutnju i prezir. Za neugodne vožnje Matija je glavu okrenuo na drugu stranu. »Je li čuo motor ovoga kamiona dok je bio u napuštenom selu?« — zapitao se, ljutit na britanskog oficira koji je tako odlučno lagao da na Sandronisisu nema cesta!

Desetak minuta poslije ljuljanje je prestalo, sišli su na pješčanu obalu. Kamion je usporio, potom i stao. Padobranci poskakaše na zemlju, i Crveni kapetan, iskoristivši trenutak, zapita Nedžama:

— Kad se i kako se to dogodilo?

— Sat prije vašeg dolaska — odgovori kadet isto tako brzo, oprezno okrećući glavu jer mu je vrat bio utrnuo.

— Zašto su čekali i mene? Je li me tko od vas spomenuo?

— Zbilo se to prije možda pola sata, ili malo manje — ispravio se kadet — a nitko im ništa nije rekao. Jedan je Nijemac poslije one pucnjave htio ubiti Matiju, ali onaj ga je narednik spriječio u tome.

— Znači da su me vidjeli?

Kadet je bio zbunjen. Neodlučno je odgovorio:

— Ne znam. Možda je njihov pucao s prijevoja na nas?

Trenutak je razmišljao o kadetovim riječima, promatrajući ispod poluspuštenih trepavica kretanje Nijemaca. Vozač je izašao, ostavio vrata otvorena. Svi su se uputili prema skupini koja je sjedila ili ležala kraj dvojih amfibijskih kola s gusjenicama i kotačima. Bili su to oklopni transporteri, plosnati, s višecijevnim protuavionskim topovima, radiostanicama i mitraljezima. Dva manja broda široka trupa usidrila su se na samu rubu plićaka, i čamac je, odbivši se od lađe, krenuo prema obali.

Iz amfibije se čulo tiho tuljenje i zavijanje radiostanice. Oružje padobranaca bilo je uredno poredano, iza vozila netko je naložio vatru i miris hrane širio se tim dijelom pješčane plaže.

I kadet je promatrao što rade Nijemci.

— Nitko ne pazi na nas. Kad bi nas Matija mogao osloboditi ...

— Zaboravi na to! — grubo ga je prekinuo Crveni kapetan. — Prije nego što bismo napravili tri koraka, izrešetali bi nas olovom.

— Mudro, vrlo mudro — zaškripao je Matijin glas. Veliki ih je mornar netremice gledao. Glava mu je skliznula na pod i, okrenuvši se prema njima, na zdravo rame, pokušavao se podići i sjesti. — On je uvijek vrlo mudar, čak previše. Kad ljudi ginu, njega obično nema u blizini!

Crveni kapetan je bezizražajno — nijedna mu se bora nije pomakla — pogledao mladića, potom Kaju, koji dotad nije rekao ni riječi, a zatim se okrenuo prema Matiji. Mornarov sarkazam ujeo ga je za srce. Pokušavao je iskrkljati neke riječi iz suha grla i onda je shvatio da ga svi članovi patrole pomno, promatraju. Promatrao ga je i Matija, čiji je pogled jasno odavao tko je, po njegovu mišljenju, kriv za to što su četiri čovjeka s podmornice sad u rukama njemačkih padobranaca.

— Zašto si dopustio da vas zaskoče?

— Ti si otišao u izviđanje, nas su zaskočili. Kakvo je to bilo izviđanje?

Rasprava o krivici mogla im je samo otežati položaj. Njemački vojnik, onaj s teškim mitraljezom u rukama, prilazio je kamionu. Netko mu je nešto doviknuo, i on je odmahnuo rukom.

— Dolazi li da nas potuče? — promrmlja Kaja prestrašeno u pola glasa.

Okrenuli su se prema Nijemcu koliko su im to dopuštali konopac i prstenovi. Matija se podigao pa je kroz ogradu kamiona mogao pratiti vojnika u šarenoj, kamuflirajućoj uniformi. Zaobišao je vozilo i okrenuo leđa zarobljenicima.

Počeo je nešto petljati i raskopčavati padobranski kombinezon.

— Čudne li vojske! — primijeti Nedžam iznenađeno. — I dok piša, ne odvaja se od mitraljeza!

Ove riječi kao da su ih podsjetile na prekinut razgovor. Matija se nagnuo na neozlijeđeno rame, činilo se da se želi Crvenom kapetanu unijeti u lice, a potom je žustro rekao:

— Opet nisi bio tu, to je najvažnije! Nisi bio tu! — Vođa patrole buljio je u Nijemčeva leđa. Čulo se zveckanje redenika prebačenog

vojniku preko prsa. — Jesi li me čuo?! — Matija je gotovo dreknuo, iako mu glas nije bio jači od škrgutava šapata. Žile na čelu su mu nabrekle, podočnjaci pobijeljeli, koža na licu mu dobila boju tamna rumenila. Crveni kapetan je šutio.

— Što znači opet? — zbunjeno će Nedžam.

Crveni kapetan je naposljetku nevoljko slegnuo ramenima i duboko udahnuo zrak, zatim je odgovorio Matiji:

— Između onog i ovog slučaja nema veze. Ti si bio tamo, pa su te zaskočili. Kakva je razlika?

— Baš u tome što tebe nije bilo! — cinično će Matija, s izražajem posprdna likovanja, a onda je, prevalivši se s mukom na leđa, tiho jauknuo. Vojnik je prišao vozilu, spustio stražnji dio karoserije, uspeo se, prekoračio Matiju, odložio mitraljez na krov kabine i odvezao zarobljenike. Pokazao im je na ranjenika i rukama im objasnio kako će ga iznijeti. Matija se nije bunio. Sličio je na samrtnika koji svakoga trena može ispustiti dušu, ali padobranac se ni načas nije osvrnuo na njega.

Potom su im ponovo divljački vezali ruke i naredili da sjednu do bornih kola. Kadeti su prije toga tako posjeli velikog mornara da se može nasloniti na visoki prednji kotač sa širokom izlijebljenom gumom. Vidjevši to, jedan se padobranac uspeo u kola i, okrenuvši upravljač, iskrenuo kotač. Matijina leđa skliznuše, i on se prevali u pijesak. Stariji kadet poskoči, padobranac s mitraljezom podiže kundak kao toljagu ostali prasnuše u smijeh. Škripeći zubima i psujući u sebi, Matija se podigao, krajnjim naporom svladavajući bol. Lice Crvenoga kapetana bijaše nedokučiva maska. Nedžam je osjetio tu odbijajuću čvrstinu dvojice iskusnih boraca, pa je krvnički ispod oka odmjerio naciste i smirio se.

— Zar taj nije mrtav? — prasnu odrješito pitanje na njemačkom iza njih. Padobranac s teškim oružjem hitro se okrenuo, spustio kundak prema peti i oštro salutirao. Majoru nije bilo više od dvadeset pet godina. Gornji dio padobranske bluze obukao je na golo tijelo. Bio je bez oružja, na ramenu mu je visila kožna sekcija s kartama, a na široku vratu blistao mu je željezni križ. Šljem sa zaštitnim naočalama držao je u ruci. Iza njega stajali su jedna žena i oficir jugoslavenske kraljevske vojske. Oficir je imao pukovničke oznake i bio je također gologlav.

I tim neočekivanim pridošlicama što ih je doveo major ruke su bile vezane na leđima. Major se okrenuo i prijetvornom ljubaznošću pokazao ženi da sjedne kraj četvorice s podmornice. U kretnji njegove ruke bilo je i vojničkog ruganja, nadutosti i nelagodnosti što se među njima, muškarcima, u ratu zatekla i žena. Bila je kestenjaste kratke kose, iznad širokih jagodica preplanulih od sunca, plavih očiju koje su iskrile od umora i napetosti. Zadržala je pogled malo dulje na licu njemačkog oficira. Njemu taj pogled nije bio po volji i pomalo se zburnjeno naklonio.

— Gospodine majore, ovaj je samo ranjen. Prije toga je pucao i ubio Seppa — raportirao je narednik.

Premda nije skidao pogled sa žene, oficir je odgovorio dovoljno glasno da su ga mogli čuti i zarobljenici.

— To nije bilo pucanje u borbi. Njihova je armija potpisala kapitulaciju još prethodne noći. To je ubojstvo. Sutra ćemo ih strijeljati!

Zarobljenici nisu razumjeli njemački. Crveni kapetan je opazio kako je žena zastala u pola koraka. Isto je učinio i pukovnik. Žena mučenička izgleda pogledala je najprije njih, a potom se okrenula prema njemačkom majoru.

— Nisam mislio na vas, draga moja, nego na njih, a možda i na gospodina pukovnika. — Njegove je zburnjenosti posve nestalo.

Ženu to nije smirilo. Po njenoj iznenadnoj zabrinutosti i pukovnikovoj smetenosti zarobljenici naslutiše da se govori o njima, o njihovim životima. Kaja je ispružio nogu i blago udario Nedžama u bedro. Crveni kapetan i Matija ostali su nepomični, nadajući se da će kadeti, vidjevši njihovo držanje, i sami zauzeti sličan stav. Mladići tako i učiniše. Žena je sjela pokraj Crvenoga kapetana, visoki se pukovnik zagledao u Matiju. Mornar se nije osvrtao na njega. Gledao je još prema padobranskom majoru. Ne obraćajući više pažnju zarobljenicima, ovaj je krenuo prema čamcu. Dugim koracima zagazio je kroz plitku vodu i ušao u čamac. Dva se veslača nagnuše naprijed, a vesla zablistaše odbijajući crveni sjaj sunca na zalasku. Narednik se napokon opustio, odložio je mitraljez i naredio jednom vojniku da isključi radiostanicu. Oprezan pogled kojim je prešao preko lica zarobljenika bio je dovoljno rječit. Zašto da i oni slušaju što Nijemci pričaju posredstvom radioveze? Malo poslije vojnik je donio

limene šalice čaja i pregršt suhих grčkih smokava. Položio je to pred pukovnika.

Njegove su se nosnice neprirodno raširile kad je smrknuto, na njemačkom, kazao vojniku:

— Moje ruke!

Padobranac nije prozborio ni riječi, uspravio se i pokazao rukom prema Matiji.

— Njegove ruke nisu vezane — dobacio je narednik koji je iz daljine gledao što se događa.

— To je protiv ratnih pravila! Ja sam ratni zarobljenik...

Narednik je slegnuo ramenima i otišao prema vatri. Dva su stražara prišla i s puškama u krilu sjela desetak metara dalje. Tiho su pričali, došaptavali se i povremeno motrili što rade zarobljenici koji su sjedili u sve tamnijoj sjeni amfibijskih oklopnih kola.

Pukovnik je brzo, ali s mnogo napora, obuzdao ljutnju. Crveni kapetan zaključio da se taj čovjek zna dobro svladavati. Osjetivši njegov ispitivački pogled na sebi, oficir je podigao glavu i obuhvatio svu četvoricu jednim pogledom.

— Vi ste Jugoslaveni? — upitao je.

— Odakle znate? — odgovorio je Matija pitanjem poslije kratke stanke.

— Dok smo bili u čamcu, njemački je major spominjao kapitulaciju!

— I vi ste Jugoslaveni? Pri tome mislim i na ženu — umiješao se Crveni kapetan. Ona potvrdi glavom. Govorila je tiho i morali su se napregnuti da bi je razumjeli:

— Američka državljanka, ali podrijetlom naša...

— Ima američku putnicu — dodao je pukovnik, kao da to može nešto značiti skupini s podmornice. Oni uljudno kimnuše, zadržavajući i dalje ozbiljan izražaj lica, iako su bili potpuno zbunjeni.

— Amerika ne ratuje s njemačkom vojskom — primijeti Crveni kapetan, gledajući ženine vezane ruke.

— Ne. Koliko znam, ne ratuje — odgovorila je. U načinu kako je to rekla, otkrio je ženin strah, muku koju je stvarala neizvjesnost i izgubljenost u zbivanjima oko njih. I sam nije uspijevaao odgonetnuti sve one zagonetke što su mu se vrzmale po glavi nakon susreta s britanskim oficirrom. Pitanja bez odgovora i dalje su se množila na njihovu putu. — Moj je muž američki novinar — nastavila je žena.

Činilo se da u izgovorenim riječima nalazi olakšanje. — Posljednjih smo godina živjeli u Bukureštu.

— Gdje je sad vaš muž?

— Ne znam. Ušao je u avion koji je iz Nikšića poletio u Atenu.

— A kako ste vi stigli na ovaj otok?

Crveni kapetan se nagnuo, koliko su mu to omogućavale vezane ruke. Pukovnik je pažljivo slušao ovaj razgovor, ničim ne pokazujući što misli ili osjeća. Crveni je kapetan ipak slutio da mu se ovo raspitivanje baš ne sviđa.

— Brodom od Petrovca na moru do Korinta. U Atenu me prebacio grčki vojni kamion. Tamo sam se ukrcala u avion.

— Kao i pukovnik? — Matija se nasmiješio, kimnuvši prema oficiru.

— Kao i gospodin pukovnik — polako će oficir, i dalje bezizražajna lica. Malo je podigao bradu. Čelo i tjeme bez kose davali su njegovoj pojavi neki osobit pečat. Pramen crne kudrave kose bio mu je iza uši. Obrva kao da i nije imao. Modrikasta brada — nije se brijao već nekoliko dana — isticala je oštrinu na njegovu licu; tamne oči među stisnutim kopcima, duguljasti kukasti nos pristajao je uskim jagodičnim kostima i dugim oštrim linijama što su od sredine obraza vodile do mjesta gdje je brada bila najgušća; tanak vrat i uska ramena, koja su se doimala žilava i izdržljiva, dopunjavali su dojam prikrivene opakosti.

Veliki mornar se klaunovski nacerio:

— Kao i gospodin pukovnik — rekao je s porugom koja je najjače odzvanjala u riječi »gospodin«. Pukovnikove tamne oči bljesnuše ispod nabranih vjeđa, a da nije tako pomno pratio svaku, pa i najmanju kretnju, vođa patrole to vjerojatno ne bi zapazio. Pukovnikova upadica s »gospodine« nije bila slučajna. Nije bilo važno oslovljavanje, nego nešto drugo. Matija nije dobio odgovor na pitanje. Crveni kapetan se uključio u razgovor:

— Ovdje ste došli avionom ... pukovniče?

Isto kao što nije reagirao na Matijinu podrugljivost, sad se nije osvrnuo ni na namjerno izbjegavanje titule. Nije odmah odgovorio. Gledao je neodlučno u šalice u kojima se hladio čaj. Svi su bili žedni, svima se zbog te tamne i tople tekućine neprestano u misli vraćao osjećaj nemoćne žeđi. Pukovnik podiže bradu. Sunce još nije zašlo, tek je rumena lopta dotakla daleku liniju pučine i neba, ali ovdje, iza

bornih kola, ta crvena svjetlost bila je prigušena, i pukovnikovo lice i njegova oštrina rasplinjavali su se u polutama.

— Svakako, ne s podmornice! — odvrati oficir. Spominjanje podmornice prenelo je kadete, veliki mornar koji se polako pokušavao dovući do čaja zastao je, a Crveni kapetan iskrenuo je glavu da bi mogao bolje istodobno promotriti i ženu i pukovnika.

— Brodom niste... — promrmlijao je, shvaćajući da pukovnik i dalje izbjegava pravi odgovor. Žena je oborila oči i njeno je lice bilo obasjano rumenilom, nasuprot oficiru koji je sjedio u sjeni. Opazio je u nje kratkotrajno kolebanje, potom potvrdu njegovih nagađanja, a onda je ono što ju je moglo odati skrila iza prividne opuštenosti i odsutnosti..

— Tko je spominjao podmornicu? — Matija se pridigao i, pogledavši prema stražarima, umilno se nasmiješio. Uzeo je šalicu. Kad se okrenuo prema pukovniku, njegova kosmata pojava bila je puna prijetnje.

Pukovnik se premišljao da li da odgovori na pitanje. Duboko udahnuvši i s mukom pokušavajući odvojiti oči od šalice u mornarevoj ruci, reče:

— Padobranski major. Nijemac zna za podmornicu! To nam je saopćio u čamcu!

Govorio je polako, i njegove riječi dobivale su na težini kako je njihovo značenje dopiralo do svijesti ljudi s podmornice. Matijina prijeteća prilika kao da se ukočila, potom se spustio na koljena, ispustio šalicu i uhvatio se za ranjeno rame. S nevjericom se okrenuo prema ženi.

— Istina je — odgovorila je ona prigušeno. — Istina je to što je rekao!

Crvenom kapetanu se činilo da će veliki mornar, na njemu svojstven način, kriknuti, izderati se, udariti pukovnika, ščepati ga za vrat. No jedino se sporo i s krajnjim naporom pokušao dignuti. Izgubio je snagu i pao. Nedžam skoči, stražari također, i jedan od njih, držeći pušku uperenu u ranjenikovu glavu, pokaza mu na šalicu čaja, prstom zaokruži sve prisutne, i onda ruku prinese ustima, zabacivši glavu. Matijini vilični mišići podrhtavali su od bijesa, jada i nemoći. Bez ičije pomoći je ustao i oteturao do mjesta gdje su bile šalice. Uzeo ih je i donio, najprije pukovniku, pa ženi. Ona mu je

zahvalila osmijehom punim utjehe i razumijevanja. Pila je pohlepno. Donio je čaj i do kadeta. Nijednom se nije osvrnuo prema stražarima koji su motrili svaku njegovu kretnju.

Bilo je nečeg nesvakidašnjeg u ovom prizoru u kojem je jedan ranjenik donosio čaj zdravim i čitavim ljudima čije su ruke bile čvrsto vezane na leđima. »Što je to o čemu želim razmišljati i nikako ne mogu?«, grozničavo se pitao Crveni kapetan. Pukovnikova tvrdnja da major zna za podmornicu, potpuno ga je dotukla. Misli su mu se kovitlale i s naporom ih je pokušavao srediti, razmisliti o svemu.

Posljednju šalicu čaja — njemački stražar očito nije dobro prebrojio zarobljenike — Matija je prinio njegovim ustima. Crveni kapetan je malo nakrivio glavu, opazivši zbunjenost i snebivanje ranjenog mornara. Još više nakrivivši glavu, vidio je da su tamo ostale sve prazne šalice. Ako popije čaj, Matija će ostati bez napitka. Ruka kosmatog mornara, nekadašnjeg gerilskog dinamiterosa, snažno je podrhtavala.

Na njegovoj nadlanici opazio je mrlje sasušene krvi sa zrnima pijeska.

— Popij ti! — odbio je ponuđeni čaj. Tekućina se prolila po njegovim golim nogama. Ispod Matijine brade nazirao je bjelilo. Izgubio je već mnogo krvi i jedva se držao na nogama. Ništa nije rekao. Krenuo je prema svome mjestu, potom se nenadano zaustavio i naglom kretnjom, u kojoj je jedini vođa patrola uočio oštricu nezadovoljstva, ispio je naskap mlaki čaj. Onda je bacio šalicu. Ona je gromko zazvečala, udarivši u ostale.

— Ovo je sadizam — progovorila je žena. — Ranjenika tjeraju da nas dvori. Uzmite ovo! — Pokazala je bez ustručavanja na bijelu tkaninu svoje podsuknje. Matija joj je zahvalno kimnuo. Prišao joj je, zadigao kraj haljine i otkinuo komad. Slavio ga je na rame i, pomažući se zubima, uspio je napraviti kakav-takav zavoj. Rana mu je barem bila pokrivena. Razdijelio je zatim suhe smokve. Nitko nije ništa rekao. Bila je to kao neka nevjesta pantomima u smiraju dana.

Žvakao je polako smokvu i vratio se prijašnjim mislima. I ostali su učinili isto. Je li major kazao da će ih strijeljati? Sada, poslije svega, teško da je to uistinu i namjeravao! Ratne zarobljenike koje namjeravaju likvidirati, ubijaju odmah, ne gubi se vrijeme s njihovim prebacivanjem s mjesta na mjesto, davanjem čaja i hrane. Nešto se

drugo krilo iza toga, zaključivao je Crveni kapetan. Sama činjenica da su zarobili patrolu, a potom i njega dočekali u zasjedi, objašnjavala je mnogo.

Jedino mu nije bilo jasno kakvo je pravo značenje onoga što su uradili padobrancima, tad i poslije. Odakle njemački padobrancima tako duboko u području koje nadziru saveznici? Doduše, britanski oficir koji mu je otkrio da se ovaj otok zove Sandronisis spominjao je »neke specijalne jedinice Wehrmachta«, britanski aerodrom i nesretnog špijuna koji je obješen još prije nego što je evakuirano otočno stanovništvo. Zašto je evakuirano? Zbog aerodroma? Na to pitanje, kao i na mnoga druga, nije znao odgovor. Od svih jedno ga je najviše brinulo: kako je njemački major mogao znati za jugoslavensku podmornicu? Tajanstveni strijelac s prijevoja vjerojatna je mogao opaziti podmornicu i njihov mali čamac kojim su doplovili do otoka. Ipak, s te udaljenosti nije mogao vidjeti da je to jugoslavenska podmornica. Vojnici koji su ih zarobili nisu imali pokretnu radiostanicu i nisu mogli javiti majoru koga su zarobili!

Vojnici su doveli zarobljenike do obale, na mjesto gdje su se prije iskrcali amfibijskim vozilima. Crveni kapetan je zažmirio želeći da se točno sjeti svake pojedinosti slike koja se pokazala pred njima kad se kamion spuštao prema obali.

Oklopne amfibije stajale su kao i sada, brodovi široka trupa također, samo je čamac, odvojivši se od lađe, polako plovio prema plićaku. Na čamcu nije bilo stanice. Da su zarobljenici Jugoslaveni, mogli su, dakle, znati jedino padobrancima koji su ih zarobili; kad su stigli do amfibija, nijedan padobranac nije prišao radiostanici da bi javio pojedinosti o njihovom dolasku. Major takvu poruku i nije mogao primiti jer je već bio u čamcu!

On je jedini, zapovijedajući ovom jedinicom, mogao povezati dvije činjenice: izvještaj strijelca s prijevoja, ako je, dakako, to bio njemački vojnik, i njihovo zarobljavanje. Ali kad je i kako je moglo doznati to dvoje? Crveni kapetan je, međutim, bio pripremniji da zaključuje drukčije: major je naredio da se oni zarobe zato jer mu je bilo poznato da su oni patrola s jugoslavenske podmornice!

Pri ovoj je misli zastao, trudeći da točno sam sebi rastumači što to može značiti. Nešto značajno, vrlo značajno, moglo mu je izbjeći. Podmornica je izronila u blizini otoka pošto je oštećena. Kad su

ugledali obrise Sandronisisa, nisu znali ni gdje su niti ime otoka. Slučajno su se pred zoru zatekli u tom dijelu Egeja! Da su mu bile slobodne ruke, vjerojatno bi se dlanom udario u čelo. Na jednoj strani slučajnost — na drugoj čvrsta majorova odluka da se oni zarobe, jer mu je bilo poznato da su s jugoslavenske podmornice! Kriomice, da ga ne bi opazili, zagledao se ispod spuštenih trepavica u pukovnika i ženu. Tko su oni? Njih četvorica s podmornice slučajno su došli na otok, ali oni, major, pukovnik i žena, nisu vjerovali u takvu slučajnost i bili su dio nekih zbivanja o kojima je on mogao samo nagađati. A i to bez nekog velikog uspjeha!

Nije mogao zaboraviti onu iznenadnu opuštenost britanskog oficira i njegovu laž da na Sandronisisu nema ceste ni pruge. Vožnja do obale pokazala je suprotno; možda će, i to je mogao očekivati, ubrzo utvrditi da je onaj zvižduk poticao od prave, pravcane lokomotive! Ili je — ni ta se pomisao nije smjela odbaciti — onaj Britanac bio prerušeni njemački padobranac? Ako je takva pretpostavka točna, on je možda imao negdje kratkovalnu stanicu kojom je mogao majoru javiti da su na otok stigli Jugoslaveni.

Ostala je još jedna zagonetka: zašto su padobrancima bili potrebni zarobljenici s jugoslavenske podmornice? Odgovor nije mogao naći. Žmirkajući, i dalje je sjedio uspravljen, pokušavajući da blagim gibanjem koljena i laktova smanji bol u utrnulim rukama, nogama i ramenima.

Narednik je skočio uz prodoran povik, nogama je gasio vatru i istodobno izricao naredbe. Ovaj neočekivani preokret, za njih posve nejasan, prenuo je zarobljenike iz mrtvila, iz neke zloslutne opuštenosti. Vojnici su se uskomešali. Gledali su prema nebu. Jedan je padobranac skočio na mjesto vozača, motor moćnog vozila je riknuo, i oblak smrdljivih plinova od sagorjele nafte udario je zarobljenicima ravno u lice. Uz glasno klopotanje postolje protuavionskog višecijevnog topa se okretalo, cijevi se spuštale u smjeru dviju točaka koje su se približavale sa sjevera.

— U kola, u kola! — vikao je narednik. I druga amfibija bila je već spremna: vozač za upravljačem, posada topa uz oružje. Padobranci hitro i grubo zgrabiše vezane muškarce i ženu, i uguraše ih na drvene klupe. Savijeni bočni oklop, nalik na grudobran, štitio je zarobljenike. Amfibije se naglo okrenuše, slično tenkovima,

gusjenice su iza sebe bacale oblake pijeska i prašine. Dva su se aviona sad jasno vidjela; spustili su se vrlo nisko iznad vode; s brodova se čulo brzo i resko gruvanje topova. Avioni su se još više spustili. Rafali iz njihovih krilnih mitraljeza podigli su brazdu malih vodoskoka na površini mora i završili u boku prvog broda. Uz oštro zavijanje motora piloti su se podizali, skretali i nadlijetali amfibijska vozila; otišli su na sjever, pravili krug i vraćali se u novi napad. Kad je jedan od lovaca, u brišućem letu, sa žutim »trbuhom« zazvrndao iznad njih, Crveni kapetan je opazio oznake Britanskog kraljevskog zrakoplovstva. Padobranac za topom okrenuo je postolje, cijevi se blago nagnuše i stotine čahura, uz jasan zveket, počele su padati na oklop iznad zarobljenika. Britanski je avion opet naglo zaokrenuo i letio ravno prema njima. Narednik se sagnuo, udario je vozača po ramenu. Ovaj je dao gas, i velika kola, ljuljajući se kao na nemirnom moru, zabrzala su preko pješčane plaže prema strmini u kojoj je bio usječen put. I druga amfibija krenula je za njima. Oštar miris baruta štipao im je nozdrve kad je top zapucao a tobdžije se, u ludom ritmu, okretale lijevo-desno, u polukrugu, na ovalnome postolju. Zračna struja aviona koji je proletio iznad njih prikovala ih je za sjedalo. Vozač je ponovo skrenuo. Do ceste je bilo otprilike petsto metara, i jedan se pilot vraćao tri puta.

Drugi avion zapalio je prvu lađu. Gusti crni dim padao je s broda prema površini vode i širio se k obali. Plamen se nigdje nije vidio. Snažna eksplozija otvorila je široku rupu u brodu, more oko njega dobilo je neobičnu bijelu boju. Kao da je voda ključala. Avioni su odletjeli prema sjeveru!

Oklopna su kola stala. Narednik je sjeo kraj radiostanice, stavio slušalice i razgovarao s nekim. Poslije toga vratili su se na obalu. Do njih je dopirao smrad paljevine. Dvadesetak minuta nakon toga pojavio se major. Imao je šljem na glavi i oružje, željezni križ mu je blistao ispod brade. Lice mu je bilo ozbiljno. Popeo se među zarobljenike i sjeo kraj narednika. Vozači ponovo upališe motore i snažna su vozila krenula putem kojim su Crveni kapetan i ostali s podmornice prije jednog sata stigli do obale:

Nakon nekoliko kilometara vožnje — Crveni kapetan je to dobro vidio — skrenuli su lijevo na prekrizju, a desno je ostala cesta što je vodila prema jugu, onome mjestu gdje su bili zarobljeni. Mrak je pao

i daleko dolje vidjeli su odsjaj požara s pogođenog broda. Blještao je kao osamljeni žižak u tami.

Od po noći do zore

— Tko ga je gurnuo?

Žestina u majorovu glasu bila je prigušena kao u čovjeka koji se s mukom suzdržavao da ne prasne, iskali gnjev, učini nešto zbog čega bi se poslije, kad ljutnja prođe, možda kajao. Ali i to kajanje, zaključio je Crveni kapetan, ne bi bilo kajanje zbog učinjene nepravde prema nekome drugome, nego samo zbog nekog nepromišljenog postupka u ljutnji koji bi omeo majorov plan. Plan koji je nestankom pukovnika jugoslavenske vojske očito bio ozbiljno narušen i ugrožen!

Događaji te noći, od ponoći kad su stigli na malu željezničku stanicu, vožnja drndavim vlakom s malom lokomotivom, otvorenim vagonima, kao u šumske željeznice, sličili su zaraćenom vođi patrole na ružan san. Pruga je bila usječena u stijenu? U trenucima kad je padobranac koji je upravljao lokomotivom palio reflektore, činilo se kao da se voze kroz tunel: sitna mreža polukružnih sjena koje su brzinom vlaka odmicale ispred njih šarale su kameni svod.

Siliset vojnika s velikim šljemovima i zaštitnim padobranskim naočalama kao da su pripadale bićima iz nekog drugog svijeta. Povremeno bi se vlak zaustavio, svjetla se gasila, netko je od vojnika silazio, čuli su se udarci čizama. »Ti se nikad ne bi mogli noću prišuljati nekom osamljenom stražaru, pomislio je Crveni kapetan i onda se ta ishitrena misao, puna neke dječaćke ironije, bezazlena, povukla pred spoznajom, gorkom i stvarnom, da su oni unatoč tome ipak zarobljenici tih đavola što u ovoj tamnoj noći bez zvijezda nalikuju na divovske kukce!

Padobranac koji je silazio s lokomotive trčao bi ispred njih, a škripavi vagoni polagano su klizili, zvukovi su bili prigušeni, i premorenim ljudima s podmornice, žednim, gladnim i nenaviklim na žestinu egejskog sunca, koje ih je za, dana izmučilo, činilo se da to putovanje kroz noć nalikuje na nešto što je između stvarnog i nestvarnog, na samoj granici sna i jave.

Crvenom kapetanu, koji se trudio da dio svijesti održi budnim, nikako nije bilo jasno kako strojovođa, u toj tami, nije baš jak i prodoran, katkad je nadjačao tiho brundanje motora. Njemački su se vojnici nečega plašili. Vođa patrole s podmornice, okom iskusna vojnika, mogao je dobro ocijeniti da su major i njegovi ljudi vrlo

iskusni ratnici. Čak su prugu dobro poznavali. Palili su reflektore samo na onim njezinim dijelovima koji su i s jedne i s druge strane bili zaštićeni visokim liticama. Put ih je poslije duga uspinjanja vodio nizbrdo.

Sada dok je vlak stajao na mjestu gdje je bila neka postaja ili nešto slično, sa sjevera se uočavala tanka linija rumenog, zažarenog neba. Dolje, ispod njihovih nogu, naslućivali su dah uspjenušena mora. Kad se vlak zaustavio, major je odmah zapazio da je pukovnik nestao.

— Tko ga je gurnuo?

Pitanje je bilo ponovljeno na isti način. U blijedu rumenilu svjetlosti sa sjevera zarobljenici su jedva nazirali jedni druge. Njemačkom oficiru nitko nije odgovorio. Dozvao je dva vojnika, izdao im je kratke, odrješite naredbe, i oni nestadoše u mraku. Nisu čuli njihove korake. Motor lokomotive širio je oko sebe toplinu i miris nafte. Osim prigušena rada stroja, povremenog kašljucanja i riječi izgovorenih šapatom, ništa se drugo nije čulo. Duboko dolje šumjeli su valovi, ali tiho, umirujuće, kao pred zoru. Zarobljenici su vidjeli da su vojnici napravili krug oko njih i da ih, dok oni stoje ispred vagona, drže na nišanu.

Njemački oficir nije bio čovjek koji je uzaludno trošio riječi. Dva je puta postavio pitanje, nije dobio odgovor, i udaljio se. Požar na sjeveru se širio i svi su, i zarobljenici i padobranci, svaki čas gledali prema rubovima visokih planina iznad kojih je plamtio odsjaj daleke vatre. Pola sata poslije vratila su se dva vojnika. Njihovi su koraci bili teški, dah isprekidan. Major je naredio da dovedu Crvenoga kapetana i jedna mu se puščana cijev zabila u slabine. Stali su ispred oficira, vojnik nije sklanjao pušku. Ovaj je bez riječi pokazao neki predmet koji je i u tami neobično blistao.

— Ne vidim što je to — kazao je na engleskom jeziku. Nije jasno vidio majorove lice, ali je po riječima što ih je izgovorio naslućivao da se Nijemčevo lice iskrivilo u ciničnu grimasu.

— Epoleta, pukovnikova epoleta boje zlata! — rekao je major. Posljednju riječ oficir je posebno naglasio. — Zlata, boje zlata — ponovio je još jednom. Stajali su bez riječi. Kao da je to neki pokus, kao da je Nijemac tom šutnjom Crvenom kapetanu htio reći da zna

nešto što vođa patrole krije. Kao da je želio da on izgovori jednu jedinu riječ pa da neko veliko breme i brigu skine sa svojih pleća.

On nije znao koja je to riječ, a da je i znao, zacijelo je ne bi izgovorio i tako je šutio gledajući, u tmuni, nekamo iznad majorove glave. Našli su jednu pukovnikovu epoletu, ne i njega. Je li moguće da je taj čovjek ruku vezanih na leđima iskočio iz vlaka, otisnuo se niza strminu i pobjegao? I kad je to učinio? »Boja zlata« — kazao je Nijemac. Samo to. Zašto on sam nije pobjegao ili netko od mladića? S malo sreće, Nedžam je mogao stići do podmornice i upozoriti ostale. »S malo sreće«, podsmjehnuo se sam sebi, »ali dosad nisu imali baš nimalo sreće!«

Major je podigao ruku i pokazao prema vagonima. Golemi požar sa sjevera i dalje se širio, postalo je vidljivije. Vagoni su bili zaustavljeni ispred niske zgrade koja je, po svemu sudeći bilo skladište nafte. Okolo su stajale prazne bačve od goriva. Uska pruga prolazila je kraj same kuće, prizemne i široke, i duga platforma nalikovala je na visoki peron. Lijevo je bila mala skretnica i još jedan kolosijek. Taj krak pruge, vrlo kratak, završavao se na kružnom otvoru, jedna polovina kojeg je bila pokrivena metalnom pločom. Kad bi se lokomotiva dovezla do otvora pomoću dva velika čekrka, ploča se okretala a s njome i lokomotiva.

Sve je to Crveni kapetan promotrio dok je koračao prema malom zarobljeničkom stroju. Katkad ljudska osjetila i moć opažanja bivaju potpuno zbunjeni neočekivanim događajima i sredinom u kojoj se sve to zbiva. Čovjek u početku reagira, nastoji sve to objasniti, svrstati prema nekom svom iskustvu. Ako se takva zbivanja nastavlja u nenadanom nizu, mnogi se, pa i najotporniji, prestaju braniti, odjednom sami sebi slične na lutke, predmete koje matica događaja nosi poput zahuktale bujice, snaga koje se ne može nadvladati.

Sjetio se kapetana Segrea, čovjeka koji mu je u Španjolskoj u jednom trenutku pomogao i za koga danas ne zna je li uopće živ. Što je bilo s njim? Njega možda više nema, njegove je riječi dobro zapamtio. »Jesi li računao s vlastitim slabostima?«, govorio je Segre. »One u kritičnim okolnostima određuju granice tvojih mogućnosti. Oduzimaju ili stvaraju priliku!« Bio je to primjer njegova vjerovanja, neobična za jednog obavještajnog oficira, da je sve u samom

čovjeku, pa čak i ono što se zbivalo oko njega. Pukovnik je iskoristio priliku i nestao. Majoru je ostala samo njegova zlatna epoleta!

Slabost? Je li to Matija? Kako da mu kaže istinu o Mariji? O tome je razmišljao, lomio se još u ožujku 1935. kod Alicanlea, i evo sada, dvije godine poslije, na jednom grčkom otoku. »Fantastične kulise za običan kukavičluk«, pomislio je u sebi o vlastitim postupcima. Okrenuo se i postrance pogledom odmjerio mornara koji je stajao posljednji u zarobljeničkom stroju. Krv mu je probila zavoj načinjen od bijele krpe, kosa mu je bila slijepljena i sjajna, lice ispaćeno, stisnutih vilica, puno nekog prkosa. »Je li to prkos zarobljenika ili..?« Možda je i griješio: od Marijine smrti i u toku susreta s Matijom, a eto slučajnost je htjela da su mobilizirani na istom brodu, sve je promatrao kroz tu, nazivao ju je lako, »slabost«. Nikad nije imao dovoljno snage i odlučnosti da prave riječi kaže otvoreno mornaru u lice. Odgovoriti mu da nije kriv za Marijinu smrt, da ju je i sam volio, objasniti mu što je bilo s njima dvoma za onih mjeseci i beskrajne potjere.

Katkad je pomišljao da se vrelo te slabosti krije i u ljubavi prema Mariji. Potom je sam sebe korio zbog toga jer je čvrsto vjerovao da je ljubav prema toj ženi bila iskrena, ne samo epizoda, slučajan susret muškarca i žene u ratu. Često je razmišljao kakva bi ta veza bila da je Marija preživjela onu zasjedu. Unatoč najboljoj volji, nikako sebi to nije mogao dočarati, zamisliti. Neke stvari u čovjekovim mislima jednostavno nemaju budućnosti i mogu završavati samo onako kako su zapravo i završile. Nikako drukčije!

Jesi li računao s vlastitim slabostima? — pitao ga je nekad kapetan obavještajac. »Nisam ni znao za njih dok se to nije dogodilo«, odgovorio je sam sebi, promatrajući prve navještaje svitanja nad pučinom.

Nijemci su hitro i bez mnogo buke pomakli vlak, otkvačili lokomotivu, okrenuli je pomoću okretnice i velikih dizalica i zatim su je zakvačili za posljednji vagon. Vojnici su gurnuli zarobljenike prema vagonu koji je sad bio prvi u toj neobičnoj, smanjenoj kopiji pravog vlaka. Crvenom kapetanu i ostalima, osim Matiji, ruke su i dalje bile vezane na leđima. Utrnule su im od boli i snažno zategnutih uzica. Uspeli su se na vagon, sjednuvši najprije na nisku platformu, a onda

se nagnuli unazad i podigli skupljene noge na drveni pod. Lica su im se krivila od bola, ali padobranci se na to nisu nimalo osvrtali.

Major je prišao i dobro odmjerio zarobljenike. Naredio je da Matiju i Kaju skinu i da ih odvežu i smjeste u vagon do lokomotive. Žena koja se protekle noći držala hrabro i čvrsto, bila je na izmaku snage. Zaustila je nešto, no kad je vidjela smrknuto, blijedo i stegnuto lice Crvenoga kapetana, predomislila se.

— Jesu li oni taoci? — zapitao je Crveni kapetan padobranskog majora koji je još stajao ispred njih. Nijemi »igrokaz«, u središtu kojeg su oni bili od prošle večeri, djelovao je razorno na misli i osjećaje zarobljenika, i Crveni kapetan je vjerovao da svaka izgovorena riječ može biti melem za njihove zbunjene i izgubljene duše. Šutnja, tvrda i gotovo potpuna, kojom su ih okružili njemački padobranci, svodila je zarobljenike na nešto neživo i činilo se da je svaka izgovorena riječ put prema nekom spasu. Nijemac je trenutak razmišljao, kolebajući se da li da odgovori, a onda je potvrdno kimnuo i prilično neodređeno rekao:

— Tako ... nekako!

— Hoćete li ih ubiti ako netko od nas pokuša krenuti za pukovnikom? — Oficira ovo drugo pitanje kao da je iznenadilo. Sličilo je na nekoga tko običnim riječima daje neka druga, samo njemu znana tumačenja.

— Za pukovnikom? Kako mislite da netko ... može krenuti za pukovnikom?

U majorovu se glasu krio i žalac sarkazma, ali i neka dobro skrivena radoznalost.

— Pa... mislim ako netko od nas zarobljenika pokuša pobjeći kao i pukovnik — objasnio je Crveni kapetan, govoreći polako i pažljivo naglašavajući svaku riječ izgovorenu engleskim jezikom.

— Ah, so — dodao je oficir, izgovarajući tu njemačku riječ zvučno i otegnuto. Crveni kapetan ni unatoč najboljoj volji nije mogao otkriti što misli Nijemac. Najprije je bio uvjeren da je pukovnika netko gurnuo, dakle ubio. I to je ubojstvo pripisao nekom zarobljeniku. Zašto? A sad kad je izrečena riječ bijeg umjesto ubojstva, major nije rekao ništa, osim tog »ah, tako«.

— Osim toga nama nije jasno — nastavio je Crveni kapetan — zašto nas držite zarobljene i ovako nas mučite I kamo nas vodite?

Što ovo sve znači? Maloprije ste nekoga od nas optuživali da je gurnuo pukovnika, a potom ste se, čini se, predomislili...

Major je želio poći, već je okrenuo leđa i zakoraknuo prema lokomotivi. Zarobljenikove riječi natjerale su ga da se zaustavi. Nije odmah odgovorio. Zarobljenicima je inače nalikovao na čovjeka koji je mnogo više polagao na šutnju i ono što nije rečeno nego na same riječi. Poslije kratke tišine i kako se činilo vođi patrole, vrlo rječita muka oficir je odvratio tiho i vrlo razgovijetno:

— Moram li opet pokazati epoletu boje zlata?

Zora je prigušila odsjaj požara sa sjevera. Tama se povukla pred bjelinom dana i majorovo se lice jasno vidjelo. Njegove tamne oči blistale su od umora, neprospavane noći i nekog snažnog osjećaja koji Crveni kapetan nije umio protumačiti.

— To ponavljate već treći put. Nije mi jasno. Zato vas ponovo pitam kamo nas vodite.

Nijemac ga je netremice gledao, i načas se oštrica podrugljivosti ponovo pojavila u njegovu pogledu, na usnama. Zatim je odrješito odgovorio:

— U pakao. U samo središte pakla!

Okrenuo se od njih i provjerio jesu li se svi vojnici uspeli na vlak. Podigao je visoko ruku, dajući znak strojovođi da krene. Lokomotiva je zatutnjala, izbacila nekoliko oblačića ispušnih plinova i vagoni su krenuli uz cimanje i škripu.

— Vozit ćemo se polako! — doviknuo je oficir. — I ako neko od vas nešto pokuša, ova su dvojica prva na redu!

Troje zarobljenika pratilo je pogledima oficira, koji je poslije ove opomene prebacio uzicu automatske puške preko ramena, propustio dva prazna vagona, pa onaj gdje su bili Matija i Kaja — a i padobranci, koji su postavili puškomitraljez sa cijevi uperenom ravno u »putnike« u prvom vagonu i naglo potrčao i spretno uskočio na papučicu lokomotive.

— Tko je taj »netko«? — prigušeno je zapitao Nedžam.

Crveni kapetan je slegnuo ramenima. Nije mogao odgovoriti na kadetovo pitanje.

— I mi smo, znači, taoci — javila se žena šapatom, prvi put od prošle večeri. Oba muškarca s podmornice okrenula su se prema njoj. Vjetar joj je uklonio kosu sa čela, i oni prvi put sasvim jasno, u

prozirnoj svjetlosti zore, ugledaše njeno lice. Crvenog je kapetana zbunilo što je i u ovim okolnostima mogao zapaziti zrelu ljepotu i nenapadnu ljupkost njenog lica, pa je jedva promrsio:

— Svi smo taoci, čini mi se, pa i ovi prokleti padobranci!

Zasjeda na pruzi

Ponovo vožnja. Otkako su došli na otok, samo nekamo idu ili ih voze. Čvrsto vezani konopci oko zglobova na rukama zadavali su im najviše muke. Vagoni su bili potpuno otvoreni, nisu se mogli ni na što osloniti. Nedžam je ležao na boku. Nogom se odupirao o metalni nosač usađen s lijeve prednje strane vagona. Taj je potporanj zapravo bio komad kratko odrezane tračnice, učvršćen u mali četvrtasti otvor.

Na vrhu je bio probijen i kroz prorez igle je provučen lanac.

Takvi su držači bili na sva četiri kuta vagona, a lanci su očito služili za to da se pričvrsti teret. Iako je vlak milio, uz cviljenje metalnih kotača jer je vozač male lokomotive kočio, lanci su zveckali i lupkali. I taj zveket širokih željeznih prstenova odzvanjao je u ušima zarobljenika, smetao im i na neki čudan način neprestano ih podsjećao na njihov teški položaj.

Uska pruga spuštala se niza sve strmiju padinu. Usprkos pojačanoj škripi kočnica, kotači su se okretali sve brže. Sjedeći uspravno, dotad je Crveni kapetan pokušavao da ženi posluži kao oslonac. Sad kad se drmanje vagona pojačalo, a brzina postajala veća, njeno je tijelo nezadrživo klizilo prema rubu. Uplašeno ga je pogledala. Opasnost se najednom pojavila tamo gdje su je najmanje očekivali.

Ni on sam nije imao uporišta, izgubio ga je i Nedžam i, udarajući ga koljenima sa strane, u ritmu brzog spuštanja vlaka niz vijugavu prugu, usprkos svim njegovim nastojanjima, potiskivao ga prema ženi. Ona je gledala prema rubu koji se približavao. Vlak je protutnjao preko mosta bez ograde, i drukčiji odjek potresao ju je do srži. Ruke su joj bile ukočene, ležala je postrance i bila potpuno nemoćna, kao oduzeta. Zbog vezanih ruku nije se mogla okrenuti i smogla je samo toliko snage da okrene lice. Krv joj je navrla u glavu, tjeme joj je bolno udaralo u drveni, neravni pod vagona, vrtjelo joj se pred očima i nikako nije uspijevala uputiti molećivi pogled, pun straha, vođi patrole i zamoliti ga za pomoć.

Sve brže i, po svemu sudeći, neobuzdano kretanje vlaka uzбудilo je i njemačke vojnike. Dva padobranca, pužući na sve četiri, uspjeli su se prebaciti do prvog vagona, na kojem su, nemoćni, ležali zarobljenici. Jedan od njih grubo je povukao ženu. Zažmirila je i

zgrčila lice od boli. Drugi je u žurbi, ne birajući kamo će stati, dobro nagazio Nedžama i dohvatio kočnicu koja je bila s prednje strane vagona.

Kočnica, u obliku kotača s ručkom, bila je postavljena okomito na široku osovinu. Padobranac je kleknuo i svom snagom pritegnuo kočnicu. Pruga je krivudala, i svaka nova okuka oštro je zabacivala prvi vagon. Kotači su zaglušno lupali, otkvačeni lanci fijukali su kroz zrak. Velikim naporom Nijemac je uspio pokrenuti ručicu kočnice. Kad se činilo da će uspjeti, pomahnitala je kompozicija ušla u široku okuku, s naglim zaokretom na samom njezinu kraju. Vagon s izbezumljenim ljudima, bez ograde, sa četiri držača, poskočio je i opasno se nagnuo. Kotači su zacviljeli, padobranac je izgubio ravnotežu i zanio se. Jedna njegova ruka široko je zamlatarala kroz zrak.

Crveni kapetan, koji je slobodnom nogom pritisnuo Nedžamovo rame, vidio je tu bespomoćnu kretnju i zamah padobrančeve ruke. Automat koji mu je bio zakvačen sa strane, na nadlaktici, skliznuo je, kratkim kundakom sličnim dršku pištolja snažno je tresnuo o pod i dug rafal, što je zaglušio zarobljenike, odbacio je vojnika koji je pridržavao ženu. Snaga ispaljenih zrna bila je takva da je Nijemac jednostavno zbrisan s vagona. Samo je nekoliko kapljica njegove krvi poprskalo obraze i čelo Crvenoga kapetana. Nije se mogao okrenuti i provjeriti što se događa sa ženom. Vojnik kraj kočnice učinio je toga trena sudbonosnu grešku: okrenuo se da bi provjerio što se zbilo. Kotač kočnice se oteo, počeo se silovito okretati, čovjek je kriknuo kad ga je ručica udarila po ruci. Trenutak su njegove ruke bile slobodne, zabezeknuto je promatrao polomljene prste desne šake...

Potom se dogodilo nekoliko stvari, gotovo istodobno, ali troje zarobljenika, boreći se za goli život i nastojeći da se drže na vagonu, nisu mogli povezati sva ta munjevita i neočekivana zbivanja oko njih.

Netko je snažno povikao, gotovo neljudski zaurlikao, pokušavajući da prekorači tijela zarobljenika.

Potom je odjeknuo pucanj. Nijemac, koji je i dalje pokušavao prekoračiti Crvenoga kapetana, pokleknuo je i koljenom udario u bradu zarobljenog vođu patrole. Udarac ga je malo ošamutio i prevrnuo. Njegove su noge popustile stisak kojim je pridržavao

Nedžama. Budući da je pruga bila strma, a vlak nagnut, sad je mogao vidjeti sve vagone u nizu, jedan iza drugoga.

Vagoni, gledani ovako odozdo, nalikovali su na brod koji tek što nije popustio pred naletima valova. Kraj kočnice, na drugom vagonu od njih, ležao je jedan padobranac, a još dalje vidio je vojnike s puškomitraljezom iza kojih je načas ugledao izbezumljene poglede Matije i Kaje. Padobranac je pridržavao nožice teškog oružja. No nije mogao vidjeti što su gađali. Otvor cijevi puškomitraljeza sijevnuo je, i ubojiti snop metaka zapraštao je iznad njihovih glava ...

Granata je pogodila pomoćnika puškomitraljesca, onoga što je držao nožice. Udarac u prsa bio je tako snažan da je padobranac pao; granata se odbila i eksplodirala između vagona zakvačenog za lokomotivu — na kojem su bili improvizirano mitraljesko gnijezdo, četiri vojnika i dva zarobljenika — i vagona do njega ...

Eksplozija ih je ošamutila. Tren-dva poslije Crveni kapetan je snažno odgurnuo tijelo Nijemca koje ga je pritiskalo. Oko njega ležali su bez svijesti žena, Nedžam i njemački major, s okrvavljenom rukom i glavom, bez šljema. Sad su se tri prva vagona kretala još brže niz padinu. Eksplozija je odvojila vagone od onoga što je ostao zakvačen za lokomotivu. S mukom se okrenuo i otprilike trista metara iza njih opazio lokomotivu i preostali vagon, obavijene oblacima ispušnih plinova i dimom baruta. Pucnjava se nastavila, sve je treštalo ispod litice. Bila je to zasjeda na pruzi.

»Da zbacim Nedžama, gurnem ga nogama, potom i ženu, pa da i sam iskočim?«, pomislio je, načas pokušavajući da se u isto vrijeme potpuno oslobodi onesviještenog majora. Odvojeni vagoni kretali su se brzo, nikakva ih sila više nije sputavala, kotači više nisu nenasno škripali. Bešumno su klizali po tračnicama. Podigao se i pedesetak metara ispred ugledao oštru okuku. Pruga kao da je nestajala u ponoru. »To je kraj«, hitro mu prođe glavom misao dok je buljio u rub provalije. »Zar ovakav kraj? Nisam dospio reći Matiji pravu istinu o Mariji.. .«

Snagom čovjeka suočenog s neminovnom smrću još se jednom okrenuo, želio je provjeriti gdje su lokomotiva, Matija. Četiri je godine to namjeravao reći velikom mornaru. Uvijek je odgađao. Plašio se. Ili možda, i to je pomislio u ovom trenu, ljubav prema Mariji nije bila prava? Iskrena! Vagoni podivljali od brzine nezadrživo su ga vukli u

propast, Matiju neće više nikad vidjeti. »Glupost«, grozničavo je govorio sam sebi, »ljubav prema Mariji, njihova ljubav, bila je istinita, stvarna...« Ta misao nije imala kraj, bila je prekinuta, jer su u tom trenutku poskočili kotači prvog vagona i odvojili se od tračnica. Tri vagona, poput kratke, izlomljene zmije, sunuše u zrak. Prvi vagon sredinom je zakvačio vrhove krošnji dvaju osamljenih čempresa. Udarac je bio razoran, i nemoćni ljudi s izlomljene platforme bili su odbijeni još dublje, prema moru. I drugi je vagon zapeo za čemprese, njihova su se vitka stabla skršila uz oštru lomljivu. Kotači su se okrenuli prema gore, ali spojnice između njega i prvog vagona nisu se odvojile. Dok su zarobljenici i ranjeni njemački major kao odbačene lutke u široku luku padali prema vodi, vagoni su se, uz neopisivu škripu, lupu i silne udarce koji su odlamali gromade stijena, survali gotovo okomito niz padinu.

Dvije osovine s kotačima su se otkinule, na pola puta prema provaliji, uz mukli prasak odbile se o izbočine hridine. Udarac o vodu podigao, je golemi vodoskok zapjenušena mora.

Udarac ga je načas onesvijestio, samo načas. Koliko god je pad u vodu bio bolan, omamljujući, Crvenom kapetanu je donio veliko iznenađenje: dok se batrgao na dnu široka lijevka uskomešanih mjehurića, u zelenkastoj vodi obasjanoj kosim zrakama jutarnjeg sunca, osjetio je da su mu ruke slobodne. Zamahnuo je nekoliko puta; oko lijeve podlaktice još mu je bio konopac, koji je najvjerojatnije pukao ili se razvezao prilikom udara o vodu! Maloprijašnje misli o Mariji i Matiji nisu iščezle iz njegove svijesti, u kojoj se tada, sasvim nenadano, poslije onog gledanja smrti u oči, pojavila nada u spas.

»Zamahuj rukom, snažno, isplivaj!«, govorio je sebi. »Preživjeti, znači dobiti novu priliku da se pronađe Matija.« Unatoč snažnu izvijanju i zamasa, ili se njemu samo činilo da jako zamahuje, nikako se nije mogao domoći površine. Naposljetku je uspio! Udahnuo je zrak punim plućima i uklonio kosu s očiju. Snažna, paralizirajuća bol udarila ga je poput groma. U tom naporu da se snađe, da ne potone, pred njim se kao u bunilu pokazalo Barbino lice. Ono lice puno bola, brige i patnje.

»Što je s Nedžamom?«

Usprkos bolovima uspio se okrenuti u vodi. Uto je opazio ženu. Grčevito je hvatala zrak. Ruke su joj i dalje bile vezane. Doplivao je do nje i pridržao je.

— Gdje je momak? Kadet? — Borila se i dalje za dah, glava joj je nestajala ispod površine, i Crveni kapetan ju je držao s krajnjim naporom. — Gdje je momak? — ponovio je tiho. Znao je da je prije pada s litice kadet ležao bez svijesti. »Naprosto imam osjećaj da vas šaljem u smrt«, tako je jučer ujutro rekao komandant podmornice. Morao je spasiti kadeta; ako je preživio ovaj pad, nije smio dopustiti da te Barbine riječi, koje su slutile na zlo, postanu stvarnost. Povukao je ženu prema obali. Ispod stijena tamnih i oštih vrhova bio je mali, uski pojas bijelog šljunka. Dotakao je tlo, učinio korak-dva i odgurnuo ženu, nadajući se da će se ona dalje snaći i sama. Snažno je zaplivaio prema mjestu gdje su pali i sudario se s majorom. I on je bio omamljen, jedva je posljednjim djelićima snage održavao lice na površini. Zaronio je kraj njega i u neposrednoj blizini opazio kadetovo tijelo, koje je polagano tonulo. Dohvatio ga je za kosu i zapeo iz petnih žila, kako bi ga povukao prema gore.

Kad je Nedžama izvukao na šljunkovitu obalu, na prsima mu je otkrio ranu koja je slabo krvarila. Lijeva strana lica bila mu je crvena, gotovo modra. Vođa patrole i sam je bio iscrpljen. Krajnjim je naporom podigao momka i njegovo beživotno tijelo obuhvatio oko pasa. Čvrsto se osovivši na nesigurnim nogama i stisnuvši zube jer su ga leđa nepodnošljivo boljela, nagnuo ga je glavom prema zemlji i rukama mu grubo pritisnuo želudac. Svijajući se od grčeva, kadet je izbacio nešto vode i poslije nekoliko minuta počeo se vlastitim nogama odupirati o krupne oblutke.

Pogledom je potražio ženu; ležala je, dopola u vodi, na boku i širom otvorenih očiju, u kojima su se odražavali čuđenje, strah i sreća što je preživjela takav pad. Promatrala je kako Crveni kapetan spašava kadeta.

— Je li sve u redu? — upitao je stenjući.

Žena je zatvorila oči, pokretanjem kapaka potvrđujući da je dobro, da se ne mora brinuti o njoj, da je važnije ono što trenutno radi. Njene grudi, koje su se jasno uočavale ispod mokre bluze — tu je Crveni kapetan sebe opet zatekao kako zamjećuje njenu ženstvenost u trenucima kad bi se tome najmanje nadao — ubrzano

su se dizale i spuštale. Vođa patrole se tad sjetio i njemačkog oficira. Spustio je Nedžama, koji je snažno kašljao i grcao, te ponovo zaplivaao. Nijemac je bio na istome mjestu, voda je oko njega bila crvenkasta. Na obali, kad su izašli, opazio je da je pogođen u rame. Padobranska bluza, izrađena od jakog sukna, bila je razderana i natopljena krvlju.

Krhovina granate pogodila je majora u trenutku dok je pokušavao prekoračiti Crvenoga kapetana. Možda je to spasilo vođu patrole s podmornice. On je bio najbliži mjestu eksplozije, a jedini nije bio ošamućen snažnim zračnim pritiskom. »Prvi put da mi se sreća osmjehnula na ovom prokletom otoku«, razmišljao je s nekom gorkom ironijom. Toliko se toga dogodilo što im nije išlo u prilog da je ta misao nagnala Crvenoga kapetana da zastane i šturo se nasmiješi. Što bi se zbilo da je i on bio ošamućen i da mu se ruke nisu odvezale? Svi bi se utopili!

Prenuli su ga neki udaljeni glasovi, nalik na dozivanje. Gore na pruži netko je vikao. Osluhnuo je. I ostali su učinili isto. Nedžam je načas povjerovao, vidjelo se to po njegovu pogledu punom probuđene nade, da im je netko želio pomoći. S dječaćkom nevjericom njegove su oči lutale od jednog do drugog zabrinutog lica dvojice muškaraca. Nijemac koji je bespomoćno ležao na leđima pratio je odjek glasova, namršteno, sa sumnjom, kao da mu od toga zavisi život. Žena se nekako, saplićući se, izvukla iz vode.

Detonacija je bila tako jaka da je podigla visoki gejzir. Znao je što se zbilo. Pratio je zatim let još dva grozda bombi, potom još jednog. Zapljusnule su ih tisuće kapljica, zrak je najednom bio natopljen vlagom. Nisu mogli vidjeti tko baca bombe, ali bilo im je savršeno jasno zašto to čini. Onaj tko je postavio zasjedu na pruži želio je biti posve siguran da neće biti preživjelih. Minutu nakon toga odjeknula je još jedna eksplozija lijevo od mjesta gdje su bili. Oni koji su bacali bombe, krenuli su niz prugu!

Pošto su glasovi utihnuli, Crveni kapetan je krenuo uskim pojasom zemlje između litice, koja ih je svojom visinom i ispuččenjima zaštitila od pogleda progonitelja i bombi, i mora. Došao je do mjesta gdje je stijena, nalik na veliko tamno saće, oštrim vrhom tvorila mali rt. S druge strane ležali su razbacani dijelovi vagona, iskrivljene osovine, leš njemačkog vojnika. Oprezno je pogledao naviše. I tu je litica

nalikovala na zid. Nisu ga mogli vidjeti oni odozgo niti se on mogao uzverati do pruge.

Prišao je mrtvacu. Prizor je bio užasan: tijelo padobranca bilo je izmrcvareno. Svladao je u sebi gađenje i izvukao ispod tijela kožnu uzicu automata tipa šmajser, kalibra devet milimetara. Našao je još nož, dvije bombe, pištolj marke »walter« i malu platnenu vojničku torbu. Otvorio ju je. Unutra je bio omotić prešanih suhих smokava, tri naranče, kutija cigareta »papastratos« treće klase i krhotine manje boce, u kojoj je očito bila neka rakija. Dva komada vojničkog dvopeka bila su natopljena njome. Uzeo je sve osim dvopeka. Još jednom se osvrnuo i pomno, trudeći se da zapazi svaku pojedinost, promotrio taj stravični krš. Jedan kotač, okrenut prema gore, polako se i bešumno okretao, odbijajući oštrim i uglačanim rubom sunčeve zrake.

Žena, Nedžam i major sjedili su ili ležali na mjestima gdje ih je i ostavio. Pratili su ga vrlo pažljivo, kao da su s njegova lica željeli pročitati što je otkrio tamo iza rtića. Nožem je prekinuo konopac na kadetovim rukama, potom je isto učinio i s velikim čvorom koji je bio duboko usječen u ženine ruke. Vratio se do torbe, izvadio naranče i jednu pružio mladiću:

— Možeš li je sam oguliti?

Momak je, sikćući kroz stegnute usne, trljao zglobove na velikim i snažnim rukama. Crveni kapetan ga je promatrao.

— Ne znam — odgovorio je — ostavite je ovdje pa ću pokušati.

Kleknuo je kraj žene, s nekoliko spretnih kretnja ogulio voćku i ponudio joj. Zahvalno mu je kimnula.

— U svemu ovome imali smo i mnogo sreće — kazao je Crveni kapetan poluglasno. Žena je pohlepno progutala prvi zalogaj. — I previše sreće — dodao je zamišljeno, pružajući joj novu krišku naranče.

— Tko je bacao one bombe? — upitao je Nedžam.

— Pitaj njega! — Crveni kapetan pokazao je prema ranjenom njemačkom oficiru. Njegove misli nisu slučajno bile zaokupljene tom srećom koja im se nenadano osmjehnula. Preživjeli su pad koji bi u svakoj drugoj prilici vjerojatno bio koban. Njemu su se oslobodile ruke kad se to činilo nemogućim, Major, čiji su zarobljenici bili do tada, ležao je pred njima bespomoćno, ovisio je o njihovoj milosti i

volji. To kao da je, u nekom skrivenom smislu ovih događaja, ako to postoji, najavljivalo nešto novo, suprotno od svega onoga što se zbivalo dotad. Bili su zarobljenici Nijemaca, ali i spleta okolnosti koje su se nizale u ludu redosljedu, jedna za drugom, poslije onog bombardiranja dubinskim bombama u Otrantu.

Vođa podmorničke patrole, nekadašnji borac u Španjolskoj, gerilski komandant i čovjek koji je izmicao potjeri Gestapoa u više evropskih zemalja, slutio je da zbivanja u koja upada čovjek, često i protiv njegove volje, imaju neki vlastiti slijed i logiku. I što se prije u svemu tome snađe, to bolje za njega, prestaje da bude zatočenik zbivanja. Spoznaja da je sam isplivao, spasio od utapanja još troje, dva muškarca i ženu, da je otišao pogledati ostatke vagona, pokupio oružje i izmakao bombama nepoznatih progonitelja, davala mu je snagu. Više nije bio iver ni slamčica koja pliva u matici događaja!

U onom djeliću sekunde kad je prestravljen gledao kako se povećava razmak između njega i Matije, činilo mu se kako ga taj prostor i brzina otkvačenih vagona odvajaju od nečeg suštinskog, važnog, moglo bi se reći najznačajnijeg u njegovu životu. U toj zahuktalosti podivljalih čeličnih kotača bilo je nekog đavolskog ritma neminovnosti. Nečeg sudbonosnog.

A ruke su mu se poslije svega odvezale, mogao je plivati, pomoći drugima, domoći se oružja, donositi odluke. Nije više bio zarobljenik njemačkih padobranaca, ali ni zatočenik zbivanja. Znao je posve pouzdano, iskustvo ga je tome učilo, da se dogodilo nešto sudbinsko, nekakav preokret, i da će ubuduće sve teći drukčijim smjerom.

Samo, čovjek ne smije biti odviše lakomislen, lakovjeran, previše se uzdati u ludu sreću. Treba uraditi sve, baš sve kako bi se spasili. I oni i ljudi s podmornice. Bude li potrebno, morat će žrtvovati sve. Jedino u tome ne smije biti slijepa srljanja. To je uvijek bilo najteže: kad se odlučuje o životu i smrti, kad se ide na sve ili ništa, valja sačuvati smirenost i pronicljivost!

Crveni kapetan se sagnuo iznad ranjenog majora i provjerio je li naoružan. Prilikom udara u površinu vode pojas mu se otkopčao, a strojnicu je izgubio. Ispod njega bila je tanka kožna torbica za karte, vojne sekcije. Otvorio ju je, ne osvrćući se na neprijateljsku šutnju i padobrančevo ukočeno držanje. U torbici su bile dvije karte, jedna

knjiga u finom kožnom uvezu, otrgnuta zlatna epoleta nestalog pukovnika i »smith&wesson«, koji su Crvenom kapetanu oduzeli kad su ga zarobili. Zazviždao je kroz zube. Volio je to oružje i sad je bio još uvjereniji u to da će napokon sve doći na svoje mjesto.

Na koricama knjige zlatnim je gotičnim slovima pisalo: Ksenofont — »Anabaza«. Prelistao je nekoliko stranica, papir je bio mokar. Nije ništa pronašao. Provjerio je gdje je knjiga tiskana. U dnu prve stranice pisalo je »Frankfurt na Majni 1583. godine«. Pogledao je majora da vidi izražaj njegova lica. Ovaj je, sklopivši oči, sličio osobi koja se hladnokrvno, ali i s nekom gorčinom, pomirila s naglim preokretom sudbine. U tom držanju nije bilo samosažaljenja ni poze, a još manje nekog viška osjećaja. Crveni kapetan je trenutak proučavao lice tog čovjeka. Zaključio je da je to nesumnjivo odvažna, sposobna i za svako iskušenje spremna ličnost. Uz to, nije smio zaboraviti, i vrlo opasna. Bilo je u njemu, a to se činilo pomalo besmislenim, i neke nehajnosti, smirenosti,, što je Crvenom kapetanu ipak govorilo da može iskoristiti i najmanju njihovu nepažnju.

— Ovo je staro izdanje — primijetio je Crveni kapetan na engleskom.

— Bibliografska je vrijednost osrednja. To mi je draga uspomena — odgovorio je major. Nije otvorio oči, disao je duboko, šumno, a u obrazima nije imao ni kapi krvi.

— Sasvim dobra knjiga za šifru — nastavio je vođa patrole. — Rijetka knjiga, dobro skriven »ključ«, je li?

— I u to se razumijete — nastavio je major istim tonom odgovarati na pitanja, ne pokušavajući da shvati je li to dobro ili nije.

— Malo vam ovdje može koristiti. Vraćam vam je. Tko bi očekivao od jednog nacističkog oficira da »drage uspomene« nosi sa sobom čak do nekog ubogog otoka na kraju svijeta?

— Specijalna jedinica Luftwaffe!

— Molim? — Desna obrva Crvenog kapetana nepovjerljivo se podigla.

— Oficir sam specijalne jedinice Luftwaffe, Šesta padobranska regimenta.

Crveni kapetan je nezamjetno kimnuo i otvorio karte. Bile su to vojne specijalke. Jedna je prikazivala područje zapadnog i središnjeg

dijela Egejskog mora, s dijelom Peloponeza, Krete i Cipra, druga skupinu od četiri otoka. Na jednom od njih, na drugoj karti, koja je bila nalik na morsku zvijezdu s malim i pri vrhu blago savijenim kracima, bile su unesene olovkom tri oznake u obliku kružića. Jedan na zapadnoj obali, drugi na istočnoj i treći u vrhu kraka na sjevernom dijelu otoka. U tom posljednjem kružiću bio je i jedan križić, nacrtan crvenom olovkom. Zanesen gledanjem karata, odmaknuo se korak-dva od ranjenog oficira i sjeo je na šljunak. Nije opazio da mu je prišao Nedžam, a potom i žena. Kadet je uzao šmajser i, podigavši cijev, sumnjičavo odmjeravao Nijemca.

Karte, vlažne po rubovima gdje su bile savijene, raširio je po kamenju. Na onoj prvoj nigdje nije pronašao otok Sandronisis. Pogledao je potom još jednom. Otkrio je ucrtan samo njegov dio, jer je bio previše na zapadu, bliže granici između Jonskog i Egejskog mora. Između Sandronisisa i Krete zacijelo je bilo mnogo više od sto dvadeset kilometara. Tako je kazao onaj Britanac. Prešao je zatim na drugu kartu. Otok s ucrtanim kružićima nazivao se Astipaleos. Njegov središnji dio bio je na karti ucrtan kao visoki planinski masiv s jednim vrhom od 2065 metara. Potražio je taj isti otok na prvoj karti. Odmah ga je uočio. Bio je sjeveroistočno od Krete. Razdaljina je bila sto dvadeset kilometara, nije to ni morao provjeravati na ucrtanom mjerilu.

Oni su, znači, bili na Astipaleosu!

Ovo nije Sandronisis. Zašto je onaj Englez, lagao? Kada dobro promisli, taj je Britanac općenito bio čudan: pratio ga je, izvadio mu udarnu iglu iz puške, slagao mu je za ime otoka, i o cesti i vlaku! Ali, činilo mu se da je ipak morao reći i poneku istinu. Ono o aerodromu, o daljini između ovog otoka i Krete? Postojao je još jedan razlog koji mu je govorio da je ovo Astipaleos. Cilj njihova putovanja podmornicom bio je zaljev Suda na Kreti. Pogođena i oštećena podmornica mogla je lutati u dubinama Egeja i »promašiti« Kretu za sto dvadeset kilometara. Bilo je gotovo nemoguće da su za ta dva dana i dvije noći, koliko su lutali pod vodom, toliko skrenuli i doplovili do Sandronisisa. Onda, razmišljao je dalje Crveni kapetan, njemački je oficir imao dvije karte: opću, cijelog područja, i jednu specijalnu, za samo četiri otoka. Da su bili na Sandronisisu, bio je uvjeren u to.

Nijemac ne bi nosio kartu na kojoj nije ucrtan i on. I naposljetku, što su značili ovi kružići?

Sklopio je karte i vratio ih u torbicu, revolver je zataknuo za pojas. Pogled mu se zatim zadržao na epoleti koja je ležala do majorovih nogu.

— Dodaj mi tu epoletu! — zamolio je Nedžama.

Momak ga je poslušao, trudeći se da nijednog trena ne skrene pogled s Nijemca. Crveni kapetan je uzeo epoletu te i nju stavio u torbicu.

— Nije potrebno da ga tako čuvaš. Nije opasan. A ne može ni pobjeći!

— Zašto ste onako pomno proučavali karte? — zanimala se žena.

— Napokon sam odgonetnuo gdje smo!

Žena je iznenađeno podigla obrve! Upitno se zagledala u Crvenoga kapetana, pa u kadeta, kao da je provjeravala je li istina to što je čula.

— Niste znali gdje smo?

Njena ih je nevjerica natjerala da se s olakšanjem nasmiješe.

— Nismo.

— Zašto niste pitali mene? Ovo je Astipaleos.

— Pitali bismo vas rado, gospođo...

— Saint Yves. Tako se prezivam po mužu. Ime mi je Jelena.

— Gospođo Saint Yves, nismo imali prilike da vas pitamo. Da smo vas sreli ranije, prije ovih padobranaca, bilo bi bolje i za nas i za vas, u to sam uvjeren. Poštedjeli bismo se mnogih nevolja.

— Od Nijemaca sam čula za podmornicu. A kako da niste znali da je ovo Astipaleos? Kako ste dospjeli na otok?

— Mi smo brodolomci koji su, sada to znamo pouzdano, zalutali. Plovili smo dugo pod vodom — objašnjavao je vođa patrole. — Bili smo pogođeni dubinskim bombama i nismo mogli izroniti.

— Isplovili smo na površinu u posljednji tren — uključio se u razgovor i kadet. — Sad bismo se morali vratiti i javiti ostalima gdje smo!

Vođa patrole je oštro, pogledom punim opomene, pogledao mladića i ovaj je zašutio.

— Zašto ste ga prekinuli? — zapitala je žena i prvi put se na njenu široku licu i lijepo zaobljenim jagodičnim kostima pojavilo nešto nalik

na radoznanost. Istodobno joj je oko usana zatitrao osmijeh pun isprike. — Je li kazao nešto što nije smio reći?

Crveni kapetan nije odmah odgovorio. Provjerio je što radi njemački oficir, koji je i dalje ležao u istom položaju, zabačene glave i teško dišući.

— Ne! Mladić je zaboravio da se ne možemo vratiti samo nas dvojica. Onaj ranjeni krupni mornar i drugi kadet bili su također s nama!

— Oni su ostali u vlaku, je li? — upitala je Jelena Saint Yves.

— Vidio sam ih. Točnije, vidio sam njihova zaprepasena lica — zamišljeno je odgovorio Crveni kapetan — u trenutku kad je eksplodirala bomba. Što je poslije bilo, ne znam. To moramo provjeriti.

Kadet nije krio iznenađenje:

— Kako to mislite izvesti?

— Ne znam ... bar zasad! Brinu me one bombe. Ako je onaj tko je napao vlak poduzeo sve da bi uklonio svjedoke, što se onda moglo zbiti s njima? — odvratio je zamišljeno.

— Nešto ćemo smisliti!

— Jeste li čuli što je jučer rekao onaj pukovnik tamo na plaži, a žena potvrdila?

Crveni kapetan ga je upitno pogledao, s nekim neodređenim i krutim izražajem lica.

— Ne znam na što misliš.

— Nijemci znaju za podmornicu. Svi naši su u opasnosti. Što je bilo s Kajom i Matijom? Tko zna! Možda su već mrtvi.

Kadet je govorio s mladenačkom žustrinom, povišenijim tonom, i major je otvorio oči, uspravio se. Promatrao ih je zamućenim i teškim pogledom čovjeka koji se prenuo iz strašna sna.

— Nedžame, nema potrebe da unosiš toliko žestine u svoje riječi!

— Crveni kapetan je obrazlagao smireno, onako kako govore iskusni i razložni ljudi. — Razmisli, Nijemci su još jučer poslije podne znali za podmornicu. Ako su željeli nešto poduzeti, možda su to već i uradili. A ljudi s podmornice? To smo mi svi i... Kaja i Matija. Ne možemo tek tako dići ruke od njih i otići. Moramo provjeriti. Ako su stradali ... A ako nisu, vidjet ćemo što se dogodilo. Osim toga, što mi točno znamo? Samo to da se otok zove Astipaleos. Ništa više!

— Zar to nije dovoljno? — Kadet je to izgovorio tiše, ali grimase na njegovu izražajnu, četvrtastu licu, modru i otečenu s jedne strane, bile su nekako groteskne. Oštrinu linija ublažila je oteklina, a prigušena žestina ipak nije bila ničim umanjena i u načinu mladićeva govora bilo je nečeg klaunovskog. — Kako ništa ne znamo? — nastavio je on. — Zar niste upravo rekli da je ovo Astipa... Astipaleos? Na njemu su Nijemci. U to smo se zaista osobno uvjerali.

Reakcije mogu katkad biti čudne, neočekivane. Crveni kapetan je zamalo prasnuo u smijeh. Kadetovo iskrivljeno lice bilo je smiješno. Vođa patrole krajnjim se naporom obuzdao, jer bi smijeh u ovakvoj prilici bio nezgodan, to bi povrijedilo mladićevu taštinu. Trenutak je razmišljao što da odgovori. Tu je šutnju, prekinula Jelena Saint Yves uzviknuvši iza njega:

— Kakva vam je to rana na leđima?

— Vjerojatno od pada — odgovorio je,

— Ali vi krvarite! Sjednite, pokušat ću vam čistom krpom očistiti ranu, isprati krv.

— Pao sam na leđa, a udarac o vodu nije bio bezazlen. Teško se krećem. Ipak, možda je i dobro što sam pao tako. Od udarca je pukao konopac na rukama.

— Pukla je i vaša koža — dodala je žena. — Idem smočiti krpu.

Čuo je njene korake po šljunku, potom prskanje vode. Pala je sjena na njega, pogledao je preko ramena. Iznad njega stajao je Nedžam.

— Čuli ste što sam pitao? — reče odrješito.

— Čuo sam!

— I niste ništa odgovorili!

— Nedžame, našima na podmornici prijete ista opasnost kao i jučer ili kao noćas. Ovaj je Nijemac znao za podmornicu, to nam je objasnio pukovnik, čuo si.

— Jesam! — odvratio je kadet nabusito.

— I što su Nijemci uradili? Vukli su nas poput stoke nekamo na sjever, dalje od podmornice. Zašto? Jesi li razmišljao o tome? Jučer su nas britanski avioni napali na zapadnoj obali. Osvanuli smo na istočnoj; ovo je sasvim sigurno istočna obala Astipaleosa. — Zagledao se upitno u mladića i ponovio pitanje: — Znaš li zašto? — Kadet je nevoljko slegnuo ramenima, skupio obrve, namrštitio se i čučnuo. Plave oči Crvenoga kapetana promatrale su ga brižno,

otvoreno. — Ne znaš odgovor, je li? Ne znam ga ni ja. Oni nešto traže! Nešto na neki način vezano za Jugoslavene.

Činilo se da kadet nije slušao što mu je govorio vođa patrole; Njegovo jedno otvoreno oko samo se za tren podiglo prema njemu i sijevnulo, nekako iznenađujuće:

— Nijemci traže nas ili nešto drugo. Dobro, nas se to ne tiče — reče kadet ponovo nabusito.

— Varaš se, tiče nas se! I te kako! — Što je u Nedžamovu tonu bilo više odbijanja i oštine, u glasu Crvenoga kapetana, premda nije bio svjestan toga, bilo je sve više blagosti. — Mi smo dio ovih događaja. Kakvi su oni, ne znamo. Ali oni utječu na našu sudbinu. Sjeti se onoga što se događalo jučer, jutros. Vidio si: netko je bacaio bombe! Provjeravaju jesmo li poginuli! To nešto znači!

— Zato moramo što prije na brod da upozorimo ostale!

— Ovo je ratni zadatak, mladiću. Ako ništa drugo, moraš barem razmišljati. Ponavljam ti: Nijemci su još jučer znali za podmornicu, ali ona im, iz samo njima poznatih razloga, očito nije važna. Važni smo im mi. Shvaćаш, mi! A mi, to su i Matija i Kaja!

Jelena se vratila, klekla iza vođe patrole i polagano, trudeći se da ga ne povrijedi, počela mu prati ranu. Taj ga je dodir zabolio, pa je morao stisnuti zube. Kadet se uspravio i osorno, kao da je izgubio strpljenje, rekao:

— Čuo si što mislim! Ta silna pitanja su obične gluposti. Moramo se vratiti. I nisam balavac, znam da je ovo ratni zadatak. I poznato mi je kakve su naredbe! Na nama je da saznamo koji je ovo otok i jesu li Nijemci na njemu. Ništa više!

— Kadetu — tu je riječ Crveni kapetan izgovorio odlučno, pokazujući tako mladiću da o tome više ne želi raspravljati — napokon moraš shvatiti. Nije važno samo obaviti zadatak nego i to kako si to uradio. Što ćemo kazati ostalima ako se vratimo na brod bez one dvojice?

— Reći ćemo istinu!

— To nije dovoljno. Barba i ostali pitat će zašto nismo provjerili.

— Ne znam gdje je ta vaša podmornica — uključila se u razgovor Jelena Saint Yves — i ispričavam se ako se miješam u stvari koje me se ne tiču, ali mislim da moramo postaviti još jedno pitanje. — Dvojici muškaraca nije izbjeglo da je žena naglasila riječ »moramo«.

Mladić ju je pogledao neprijazno i upitno. — Kako da izađemo odavde i kako da nekamo uopće odemo bilo kamo? — tiho i zabrinuto je nastavila.

Kadet podiže glavu i odmjeri rubove litica iznad njih. One su bile velike, okomite, nepristupačne, ravne poput zida. Bez posebne opreme nitko se ne može uzverati uz njih. A veliko je pitanje bi li to i s opremom ikome pošlo za rukom.

— Moramo pokušati — nije se predavao Nedžam, iako je bilo jasno, sudeći po tome kako je izgovorio te riječi, da ni sam nije mnogo vjerovao u to. — Ili da se možda razdvojimo?

Crveni kapetan je odmaknuo Jeleninu ruku s ramena i, oslonivši se lijevom dlanom na kamenje, polako se podigao. Te je riječi već čuo jednom davno. Izgovorio ih je uplašeni poručnik Jorge. Sad je stajao licem u lice s kadetom. Bio je malo viši od njega. Cinično ga je pogledao i tiho zapitao:

— Plašiš li se možda ...?

— Ne... ali... — neodlučno je zamucuo momak, koji nije očekivao tako izravno i neugodno pitanje — ... ali mislio sam ...

— Nemaš što misliti! Moramo se prije svega izvući odavde — nastavio je Crveni kapetan zapovjednički — a potom provjeriti što je bilo sa dva preostala člana naše patrole! — Načinom na koji je sve to izgovorio, pokazao je momku da više neće biti nikakvih rasprava. Znao je da je ono njegovo pitanje o strahu, bilo nizak udarac, i nije bilo pošteno od njega da se tim sredstvom posluži kako bi ga ušutkao. No, sve je bilo toliko važno za njega, želja da ponovo vidi Matiju bila je toliko snažna da se, eto, prestao slagati i s vlastitim riječima i postupcima. Ono uvjerenje što se nenadano zapalilo u njemu da će odsad sve biti dobro, nije bilo dovoljno ni njemu samome. Doduše, računao je na njega, ali u prvoj prilici kad je trebalo da u to uvjeri i druge, poslužio se nepoštenim sredstvima.

Duboko je udahnuo. Mnogo je neizvjesnosti bilo na njihovu putu i nije krio brigu. I da sad još razbija glavu razmimoilaženjima s tim nestrpljivim balavcem? »Mislim da ga potpuno shvaćam«, razmišljao je noseći treću naranču njemačkom oficiru. Poslije tolikih muka i straha učinilo mu se da je ponovo postao gospodarom vlastite sudbine i želio je to razriješiti na jedini mogući način. Vratiti se na podmornicu.

— Može li vam ovo pomoći? — upitao je pruživši oficiru oguljenu voćku.

Nijemac ga je promatrao ispod poluspuštenih kapaka.

— Zašto se brinete o meni? — upitao je nepovjerljivo.

— Ima razloga — odgovorio je. Govorili su engleski. — Jakih razloga. Vi ste sad naš zarobljenik, naša propusnica i talac!

Major naglo i začuđeno iskrivi usne:

— Talac! Zašto talac?

— Što ako su dvojica naših ostala u rukama vaših ljudi?

— Crveni kapetan nije krio koliko je ovo važno za njega. Ipak su bili u nesvakidašnjim okolnostima, borili su se svi zajedno za goli život. I ranjenik je, čini se, to shvaćao. Polako i uz bolnu grimasu, uspravio se u sjedeći položaj.

— Je li to jedini razlog što ste me spasili? Bez vas bih se utopio!

— To nije, isključivi razlog. Mnogo me toga zanima ...

Padobranac je odmahnuo rukom i iskrivio usne u nekakav osmijeh, i prozborio:

— Poznata su vam prava i dužnosti zarobljenika prema međunarodnim sporazumima: ime, čin i vojnički broj. Ništa više.

— Nisam opazio da ste s nama postupali u skladu s međunarodnim konvencijama — podrugljivo se podsmjehnuo Crveni kapetan. — Kamo ste nas vodili tom željeznicom?

Nijemac je šumno uzdahnuo, pogledao ranu na ramenu i šapatom progovorio:

— Nije važno, to uopće nije važno.

Izgovarao je riječi kao da ga one suočavaju s teškom i sudbonosnom istinom koju ljudi oko njega ne znaju i kojima je on, premda to ne želi mora otkriti.

— Zašto?

— Ja sam vojnik od zanata. Ratujem već deset godina. Kao što vidim, mi jednostavno nemamo izgleda. Preživjeli smo ovaj pad samo zbog toga što vi niste bili ošamućeni eksplozijom granate...

— Zašto nemamo izgleda? Ta valjda ćemo ipak pronaći neko mjesto odakle ćemo se uspjeti gore, na prugu! — pobunila se Jelena Saint Yves.

Za tren je majorov pogled odlutao prema pučini. Kao da se lomio u sebi, smišljao kako da kaže ono što mu je na duši, otkrije svojim

neprijateljima pravo lice ružne stvarnosti. Na njemu su u tom kratkom vremenu vidjeli svu snagu okova njegova vojničkog života. Pogledao je potom Crvenoga kapetana ravno u oči. To nije bio pogled čovjeka koji se plaši. On nije znao za strah. U njegovim tamnim zjenicama vođa patrole je mogao naslutiti neko iznenađenje, nešto neočekivano što je padobranskog oficira zbunilo, izmijenilo, zateklo.

Dok je u toku noći i za putovanja vlakom Nijemca doživljavao kao neko stvorenje koje nalikuje na stroj i točno postupa po nekom samo njemu znanom programu, ovdje, na ovom uskom šljunkovitom dijelu obale, poslije suočenja sa smrću, vidio je lice čovjeka prepunog dvojbi, ljudskog stvora koji se doimao izgubljenim, i sav pruski dril, vojnička stega i automatizam su nestali.

I Crveni kapetan je bio iskusan ratnik. I nešto mu je u njemu govorilo da ne donosi ishitrene zaključke koji se poslije mogu pokazati pogrešnim. Fanatizam, a njega je bilo u padobranca, ne povlači se tako naglo i; to se moglo dogoditi samo zato što je Nijemac umalo stradao. Oficir je skrenuo pogled prema ženi i odgovorio na njeno pitanje:

— Nemamo izgleda zato što su nas napali Nijemci...

— Nijemci? — Crveni kapetan nije mogao sakriti iznenađenje. — Objasnite mi to! Mislite li da su vaši postavili ovu zasjedu na pruzi?

Major nije odgovorio. Zagrizao je naranču pa onda pljunuo komadić kore. Činilo se kao da je i sam još razmišljao o onome što se dogodilo.

— Nisam se hvalio ratničkim iskustvom zato da bih vas se dojmio. Ne varam se. Onaj prvi pucanj ispaljen je iz njemačke dalekometne puške. A granate što su malo prije bačene sa stijene uobičajene su granate njemačke armije. Zovu ih handgranate. Ručne granate.

Sisao je sok i promatrao kakav su dojam na njih ostavile njegove riječi.

— To je besmisleno ili je posrijedi neka zabuna — primijetila je žena neodlučno. Pogledala je vođu patrole, provjeravajući što on misli o tvrdnji njemačkog majora. On se pak sjetio rasprave o tipovima oružja koju je s onim britanskim oficirom vodio u napuštenom selu. Možda se Nijemac vara? Je li ona zbunjenost što

se tako dobro vidjela u padobrančevim očima zbunjenost žrtve?, razmišljao je. »Žrtve kojoj nije jasno zašto je žrtvuju, odbacuju?«

— Ne kažete ništa? — zapitala ga je žena puna iščekivanja.

— Nemam što reći. Čudno je da Nijemci pucaju na Nijemce! Čini se da se na ovom otoku događaju samo čudne stvari.

Jelena Saint Yves nije krila nespokojstvo poslije ovih njegovih riječi. Kao da je onim pitanjem željela doznati nešto što će je umiriti i što će joj vratiti nadu.

— Ako sam dobro shvatila ono što je Nijemac htio reći, objasniti nam, nemamo nikakvih izgleda da se izvučemo. Kao da smo osuđeni na propast, je li?

Stajala je između dva muškarca, jednoga koji je bio ranjen, i drugoga, golog do pojasa, razderane kože na leđima, visokog, zamišljenog. Prvi kao da se mirio s neminovnošću koja im je prijetila; drugi nije vjerovao u to pesimističko i fatalističko predskazivanje najgoreg. Nijemac je izgubio vjeru, vođa patrole nije. Jelena Saint Yves je nagonski osjećala da ovaj drugi, bez obzira na trenutno stanje, želi razmrsiti neke stare čvorove, riješiti druge brige, a da bi to učinio, morao je naći put izbjavljenja.

Vođa patrole hitro iskosa pogleda Jelenu, i njoj to nije izbjeglo. U toj mladoj ženi koja je prije pola sata bila izložena pogibelji, iz vode ju je izvukao u posljednji tren, mogao je uočiti čudesan oporavak. Bila je osoba spremna na sve kako bi pronašla izlaz. Njena maloprijašnja želja da u njegovim riječima nađe oslonac, bila je u suprotnosti s načinom kako je sad govorila. Major nije slabić, iako se tako doima, pomislio je, a ova žena krije u sebi neku gotovo životinjsku sposobnost da se bori za život. Možda su u tome — sjetio se Marije — žene jednostavnije i jače od muškaraca? Tko zna?

Razmišljajući još o tome, nagnuo se prema majoru i rekao:

— Objasnite to što je pitala žena. Možete li?

Jelena Saint Yves nije čekala da se javi Nijemac. Žurno je dodala:

— Major kaže da su nas napali njegovi. Dobro, prihvatimo to. Ako je tako, zašto nemamo nikakvih izgleda? Uvjerena sam da je on baš to želio naglasiti!

— Ako Nijemac puca na Nijemca — odvratio je prigušeno major — za to ima neki izuzetno važan razlog. Ako je to učinio, mora se pobrinuti i za svjedoke. Nema preživjelih!

— Pobrinuli su se, vidjeli smo kako, i mi smo preživjeli — suprotstavio se Crveni kapetan.

— Ovdje smo u klopci — nije se predavao Nijemac — i koga je briga jesmo li živi ili nismo. Ako se izvučemo, oni će to otkriti i skočiti nam za vrat.

— Kamo ste nas vodili? — Žena nije htjela prekinuti ovaj razgovor. — I čemu ona vožnja, najprije kamionom, potom vlakom.

— Mislite li na amfibiju? To nije kamion — ispravio ju je oficir. — A uistinu ne znam kamo sam vas vodio. No premda vi mislite drukčije, smatram da to više i nije važno!

— Vjerojatno smo išli prema nekom odredištu? — prekinuo ga je oštro Crveni kapetan.

— Ako vam to može pomoći, odgovorit ću vam. Dobio sam naređenje da vas odvedem do starih grčkih arsenala. Tamo je, kako mi je rečeno, trebalo da vas preuzme druga jedinica, odnosno brod, a ja sam se svojim ljudima morao vratiti prugom i onda nastaviti put do aerodroma.

— Aerodrom je na sjeveru — sa zanimanjem primijeti Crveni kapetan i izvadi kartu pa je raširi ispred majora. Ovaj se zbog ozlijeđena ramena ukočeno i s mukom sagnuo. Kažiprstom zdrave ruke pokazao je gdje je uzletišta. Bio je to jedan od onih blago savijenih krakova sjevernog dijela Astipaleosa.

— Da, ovo je aerodrom. I mislim da je od prošle večeri u našim rukama!

— U njemačkim?

— U njemačkim. Jučer su naši izvršili padobranski desant.

— Vi niste bili s njima, došli ste brodom. Zašto?

Sjenka odbojnosti i netrpeljivosti prijeđe preko majorova lica:

— Ako ste me spasili, to ne znači da vam se moram i ispovjediti!

— Nisam mislio to. Tvrdite da nemamo izgleda. Vi očito nešto znate ili slutite, je li? Ako vam dokažem da nemate pravo, da su vaše slutnje — tu je Crveni kapetan načas ušutio, tražeći prikladnu englesku riječ — pogrešne, onda svi mi, pa i vi, imamo priliku da se spasimo. Zar nije tako?

— Prilike nisu riječi. To se može dokazati samo djelima. Osim toga, vi možda i imate izgleda, ja nemam. Zaboravljate da sam vaš zarobljenik!

— Vaša je tvrdnja neobična i zašto bi vas napali Nijemci? Ako je ipak tako, potrebni su nam svi mogući odgovori. Vi nam ih možete dati!

— Varate se — odgovorio je major. — Sve to ne počinje od onog trenutka kad smo se zatekli, nekim neobjašnjivim čudom, na ovom žalu. Unatoč svemu, i ono što je bilo prije može utjecati na ono što je sad ili što će se tek dogoditi. Tko ste vi? Zašto ste ovdje? Jeste li došli s podmornice? I to su važna pitanja. Sudbina svih nas zavisi i od toga. Jer, vjerujem — major je pri tom odlučno mahnuo rukom, pokazujući da o tome više ne želi raspravljati — da je i zasjeda na pruži možda postavljena zbog VAS. Ne zbog mene i mojih ljudi!

Crveni kapetan je potvrdno kimnuo, kao čovjek koji je voljan saslušati svaki razložan i mudar govor.

— To što ste kazali, donekle je točno. I ta podmornica! Kako ste doznali za nju? Kako su nas zarobili vaši ljudi?

Major je upravo otvorio usta, doduše preko volje, da odgovori, kad se javio kadet:

— Kad ste spomenuli podmornicu — izustio je polako Nedžam, i to na dobrom engleskom jeziku, a to je iznenadilo vođu patrole — jeste li razumjeli što je ovaj maloprije rekao?

— Na što mislite? — upitala je Jelena Saint Yves.

— Rekao je da su zasjedu postavili Nijemci i da ne žele svjedoke tog napada!

— Tako je — potvrdio je Crveni kapetan, znajući unaprijed na što cilja kadet.

— Ako je tako, tad vjerojatno ni Matija ni Kaja nisu preživjeli napad!

— Ti opet tjeraš vodu na svoj mlin! — odgovorio je vođa patrole resko. — A taj je Nijemac isto tako kazao da je zasjeda postavljena zbog nas. Možda zato da nas preotmu. Ako je tako, onda su naša dva druga još živa!

— Pomislio sam ... — Kadet je želio nastaviti, ali nesigurno.

— To o svjedocima mišljenje je ovog ovdje. O tom mišljenju ti, kako vidim, imaš svoje mišljenje. Dobro je što toliko svi razmišljate — podrugljivost Crvenoga kapetana bila je očita — ali samo razmišljanje neće spasiti onu dvojicu ako su još živi. Nama je potreban dokaz. Uvjerenje.

— O čemu govorite? — prekinuo ga je major. — Taj mi momak ne vjeruje, je li?

— Možda vam vjeruje i previše — odvratila je žena, i njene su riječi zazvučale vrlo dvosmisleno. Crveni kapetan se okrenuo prema Nijemcu i čučnuo te naslonio laktove na koljena.

— Kako ste saznali za podmornicu i kako su nas vaši ljudi zarobili? — zapitao je.

— Jednostavno. Javili su nam iz štaba naše jedinice!

— Tko je to njima javio? To, vjerojatno ne znate.

— Ne!

— A ima li ta dalekometna puška koju ste spomenuli i durbin? — zanimao se dalje Crveni kapetan i za durbin upotrijebio francusku riječ »lunette«?

Padobranski je oficir zatresao glavom. Nije razumio.

— Linet?

— Mislim, dalekozor. To je bila snajperska puška — ispravio se Crveni kapetan.

— Takve puške obavezno imaju optički nišan — odgovorio je major. U očima mu se nazirala radoznalost.

— Što znači ovo? — pokazao je vođa patrole prstom na onaj kružić u kojem je crvenom olovkom bio ucrtan križić.

Neočekivano pitanje o dalekozoru i dalekometnom karabinu kao da je zbunila Nijemca, nije mu bilo jasno zanimanje za to oružje. Opazivši majorovu nedoumicu i njegov pronicljivi pogled, Crveni kapetan je bio uvjeren da on nema nikakve veze s onim tajanstvenim strijelcem koji je prošlog dana ujutro pucao na njih. To što je vođa patrole zadržao za sebe razloge za ta pitanja, kao da je pobudilo novu sumnju, nepovjerenje njemačkog oficira. Skrenuo je pogled prema karti i odgovorio:

— Vaše pitanje nije važno. Odgovor nam ničim ne može pomoći.

Zamišljeno je odmjeravao oficira. Razmišljao je o tome kako se njegovo držanje iznenada izmijenilo. Odlučio je da na tome, barem zasad, dalje ne ustraje. Tad se javila žena:

— Ja vam mogu pomoći. Taj kružić označava mjesto gdje se spustio naš avion!

— Ali to nije aerodrom?

— Nije. Naš je pilot bio ranjen kad smo nadletjeli pistu. Pucali su na nas ...

— Britanci su pucali na vas?

— Ne znam... vjerojatno. Pilot je bio pogođen, avion oštećen, pa smo se spustili na široku pješčanu obalu.

— Tako dakle — odgovorio je polako Crveni kapetan. Okrenuo se prema Nedžamu i na engleskom jeziku, koji je odjednom prešutno prihvaćen kao jedini mogući način sporazumijevanja u ovoj maloj i neobičnoj skupini, naredio mu da uzme pištolj i jednu bombu.

— Ja ću ići prvi, major i gospođa iza mene. Ti ćeš biti posljednji. Pazi na majora!

— Kamo ćemo? Ta nemamo krila!

— Snaći ćemo se. Budemo li morali plivati, drži oružje iznad glave! Je li sve u redu?

Ovo pitanje nije bilo postavljeno samo kadetu. Svi šutnjom potvrdiše da su shvatili naredbe. Crveni kapetan se sagnuo, uzeo šmajser od kadeta, provjerio okvir s mecima i, pritisnuvši polugicu, prebacio uređaj za okidanje na pojedinačnu paljbu. Major je pratio svaku njegovu kretnju. Crveni kapetan podiže pogled, spazi majorov ispitivalački i neprijateljski bljesak u očima i gotovo se nezamjetno nasmija. Ovaj nemušti dijalog obojici je kazao mnogo. Bili su to prekaljeni vojnici, koji su unatoč sadašnjem nametnutom primirju jedan drugoga i dalje smatrali ljutim neprijateljima. Crveni kapetan reče:

— Pošteno je da i sam nešto objasnim. Povjerenje za povjerenje! Mi smo uistinu s podmornice koja je umalo potonula. Sasvim slučajno smo isplovili u blizini ovog otoka. Tek toliko da znate!

Ovo nije bilo upućeno ni majoru ni ženi. Nijemac žmirnu, prilično nepovjerljivo. Naslutio je da to nije bilo rečeno samo njemu. Upitno je odmjerio Jelenu Saint Yves, a ona mu odvrati nejasnim pogledom. »Povjerenje je dobra stvar«, mislio je vođa patrole, »ali ovdje ga neće biti mnogo!«

Kadet je stajao po strani i od svega toga malo je vidio. Još je razmišljao o tome kako je Crveni kapetan uzeo oružje i vješto, u tri kretnje, pripremio automatsku pušku za paljbu. Otkako su izašli iz vode, otkad ih je čovjek koji je predvodio podmorničku patrolu spasio, njegovo je držanje općenito bilo drukčije. Crveni kapetan je

bio vođa koji točno zna što želi. Odmjeren, čvrst, smiren kad se govorilo o opasnosti; u toj opuštenosti bilo je neke pritajene, kremene čvrstoće. Autoritet tog visokog vojnika odjednom je bio tako očit da se kadet pitao kako to nije prije opazio, tamo na podmornici ili dok su bili zarobljeni. Opazili su to i Nijemac i žena, razmišljao je Nedžam, a njemu samom nijednog trena nije bilo jasno kako je to vođa patrola postigao.

Major je ustao, žena je ponijela torbicu, Crveni kapetan je držao strojnicu i prodornim pogledom odmjerio Nedžama. U tom odmjeravanju nešto mu je bilo neshvatljivo, nestvarno: kao da je vođa time otkrio i njegove najskrivenije misli. Zbunio se i porumenio. Oborio je oči i krenuo za ženom.

Nijemac je zakoračio prilično nesigurno, u obrazima mu nije bilo ni kapi krvi. Kad su prešli rub litice i zakoračili u vodu, načas su zastali i pričekali da na čelo male kolone stane Crveni kapetan. Ovaj je u prolazu dotaknuo zdravo majorove rame i upitao:

— Kako se zovete?

Major je s krajnjom ozbiljnošću promatrao leš njemačkog vojnika koji se vidio iza leđa Crvenoga kapetana. Držao se kao netko tko je naglim udarcem, vraćen u surovu stvarnost.

— Wolfgang Ommar — odgovorio je s nekim pritajenim bijesom. — Ne znam što će vam moje ime. To nam neće pomoći da se izvučemo!

PUSTOLOVI

Prije podne, 19, travnja

Točno sat nakon toga stigli su do drage koja je bila pretvorena u malu luku. Kraj mola od grubo tesana kamena, virio je iz vode jarbol potopljena broda, na površini svuda okolo plivale su daske, papiri i mrlje prolivenog strojnog ulja. Za proteklih šezdeset minuta u maloj skupini nitko nije progovorio ni riječi. Plivali su, penjali se po oštrom stijenu, gazili plićake. More je bilo mirno, i to im je pomoglo. Litice s njihove lijeve strane, budući da ih je put vodio prema sjeveru, bile su visoke, i kad su napokon ugledali mali zaton pretvoren u pristanište, iznenadili su se. Jedini način da dođu do obale bio je taj da doplivaju do mola. Svi su se uspjeli na uski i klizavi sprud koji je, kao vučji očnjak, produžavao tanki jezičac kopna gotovo do same sredine ulaza u zaljev.

Promotрили su dio obale iza pristaništa. Mnogo se nije vidjelo. Dva su galeba letjela nad vodom, kružila, spuštala se naglo i hitro, a onda elegantnim kretnjama moćnih krila blago se dizala uvis.

Crveni kapetan se okrenuo i pogledao ostale. Njihova su lica bila ozbiljna, napeta, nisu zaboravili zasjedu na pruži ni nepoznate bombaše. Nedžam je gledao vrh jarbola koji je pod kutom od tridesetak stupnjeva virio iz uljasta mora. Brod kojem je pripadao jarbol bokom je legao na plitko dno.

Ovakvi prizori nesreće obično najviše privlače pažnju, čak u ratu gdje se slični prizori mogu vidjeti svaki dan. Razorena djela ljudskih ruku mogu se doimati stravičnije od ljudske smrti. Neiskusni čovjek, nenavikao na to, može biti začaran takvim užasom.

— Tko je potopio ovaj brod? — upitao se kadet poluglasno.

— Doima se miran i napušten — zaključila je, isto tako tiho, i žena. Nijemac koji je uskom bijelom maramom što je nalikovala na indijansku vrpcu, povezao ranu na glavi, motreći obalu kroz poluspuštene trepavice, neodređeno prošapta:

— Možda se samo tako čini!

Vođa patrole je proučavao izražaj majorova lica. »Nevjerojatno«, čudio se, »kako je lik ovog padobranskog oficira izmijenjen! S tim zavojem, pramenovima crne kose koji padaju preko njega, čvorom na potiljku i njegovim dugim krajevima što su padali na ramena slični

na tamnoputog mediteranskog gusara, a ne na pripadnika Hitlerove čelične armade koja se sprema da osvoji svijet. Je li ta promjena dokaz da se nešto novo zbililo i u duši ovog Prusa?« Njegovo ponašanje bilo je neobično, neka mješavina nabusitog i smjernog, duhom odsutnog, ali ipak spremnog i za sučeljavanje s opasnostima. »Major postaje nova zagonetka Astipaleosa«, reče Crveni kapetan sam sebi i s mukom odvoji pogled od njegova profila. Zagledao se u luku izgubljenu u kamenu. Kao da je neka divovska žlica zagrabila kopno, poravnala dio obale. Vjerojatno je ovo bilo jedno od rijetkih i pristupačnih mjesta na istočnoj obali Astipaleosa.

— Major ima pravo — potvrdio je njegove riječi. — Možda se sve ovo samo tako doima...

Nije dovršio, rečenicu, nabranih je obrva nastavio pratiti let dviju lijepih ptica.

— Kopnom ne možemo do pristaništa. Samo plivajući! — glasno je razmišljala žena.

Crveni kapetan je potvrdno kimnuo i pokazao rukom na južnu strahu zatona koja je već bila u sjeni.

— Tamo ćemo plivati, polako, bez riječi i pretjerana bućkanja.

Spustili su se u more, držeći oružje iznad glave. Žena je plivala prva, potom kadet, iza njega Nijemac, a posljednji je sišao vođa patrole. Oko njih je bilo tiho. Jedino je mogao zapaziti, gledajući iznad vode, poigravanje zraka nad kamenitom obalom.

Jelena Saint Yves, Jugoslavenka s američkim ispravama i prezimenom koje zvuči francuski, doplivala je do obale. Na tom je mjestu teško bilo izaći iz vode, ispred nje, desetak metara dalje, bio je najistureniji, bočni dio pristaništa. Tih desetak metara nije bilo skriveno sjenom, i zato je žena stala i neodlučno se osvrnula. I ostali su doplivali do nje. Crveni kapetan je kretnjom očiju dao mig da ostanu gdje jesu, predao je oružje Nedžamu i potom zaronio. Izronio je tik do kamenite obale i zida mola. Bio je tako skriven od neželjenih pogleda ako je netko možda vrebao na samom rubu pristaništa. Kadet je spazio ženini zabrinuti pogled i prošaptao:

— Ne pretjerujete li? Čini mi se da je ovo nepotrebno.

Usta su mu bila suha i teško je govorio. Jelena ga je trenutak gledala netremice i bez riječi se okrenula da bi pratila svaku kretnju Crvenoga kapetana. Mladić je zaključio da se ona nije suglasila s

njegovim riječima. Ugrizao se za usnu. Sve što je činio taj visoki muškarac koji je već ratovao u Španjolskoj, činilo mu se pretjeranim. Neshvatljiva mu je bila njegova odluka da se i dalje motaju po otoku. Tako je momak, zabavljen tim sumornim mislima, potpuno zanemario da su oni tek sad pokušavali pronaći stazu, put kojim bi izmakli iz klopke, zavarali potjeru.

Momak je činio uobičajenu grešku: ono što mu je bilo po volji, odbacivao je i ne pokušavajući da shvati drugu stranu problema. Zažmirio je, udahnuo i zaronio. Kao da je očekivao da će voda svježinom i mekoćom izbrisati njegove brige!

I njega je bunilo Nijemčevo ponašanje. Major se manje više prešutno slagao sa svakim potezom vođe patrole, vjerojatno se nadajući kako je to najsigurniji način da se iščupaju iz ovog zagonetnog i opasnog kovitlaca zbivanja. »Ne vjerujem da su moji postupci i riječi djetinjasti«, razmišljao je Nedžam, ponovo zaranjajući. »Ali kako protumačiti postupke ostalih? Zar sve ovo nije bezumno srljanje u pustolovinu?«

Otvorio je oči i vidio da se vođa patrole polagano uspinje uz molo i izviruje preko njegova ruba. Visio je tako nekoliko trenutaka bez kretnje, napetih mišića na rukama i leđima. Žena, kadet i zarobljeni major vidjeli su koliko je duboka i ružna rana ispod njegove desne plećke. Ponovo je krvarila. Crveni kapetan se polagano, mačjim kretnjama, uzverao na neravnu površinu pristaništa. Bio je to najkritičniji trenutak; ako ih je netko čekao u zasjedi, nesumnjivo će sad pucati! Po duboku, suspregnutu disanju i krivljenju usana kadet je uočio da se ni padobranski oficir ne može odrvati težini neizvjesnosti koja ih je zahvatili i svladala u hipu. Crveni kapetan se uspravio, zastao malo, osvrćući se, potom je krenuo. S dijela gdje je ovo troje stajalo u vodi izgubili su ga iz vida i tek poslije nekoliko dugih minuta iščekivanja vratio se i mahnuo im. Dobacio im je prigušeno kad su doplivali do kamenog zida:

- Nemojte govoriti glasno, budite tihi!
- Zar nije sve pusto? — zapitala je žena.
- Čini se da jest, čak previše pusto. Prvi će izaći major!
- Posljednju rečenicu izgovorio je na engleskom. Oficir je pružio zdravu ruku, vođa patrole je kleknuo, sagnuo se i uhvatio je snažno. Jednim zamahom povukao je zarobljenika. Njegove padobranske

čizme natopljene vodom, u kojima je vjerojatno bilo teško plivati, klizale su se na kamenju, ali ga je Crveni kapetan bez muke izvukao. Major je stao iza njega. Vođa patrole opomenuo je Nedžama, koji je već krenuo da podupre ženu i pomogne joj da se uspne.

— Drži Nijemca na nišanu dok ja izvučem gospođu Saint Yves!

Kadet ga je zbunjeno pogledao i zatreptao onim jedini otvorenim okom. Ovakav oprez nije mu, vidjelo se, pao na pamet; nije ni pomislio da ga u trenutku dok Crveni kapetan pomaže ženi, padobranac može napasti s leđa, gurnuti u vodu i pobjeći. Kadet se malo odmaknuo, repetirao strojnicu i nesigurno podigao cijev prema majoru. Ovaj se podrugljivo i naduto nasmijao. Crveni kapetan je to vidio i slegnuo ramenima.

Mladić je progutao gvalju, stisnuo je usne, nateknuti mu se obraz zažario. Vođa patrole se više nije osvrtao na njega. Žena se uspela, i on se sagnuo prema Nedžamu, uzeo pruženo oružje i provjerio je li spremno za pucanje.

— Vi ništa ne prepuštate slučaju — primijetila je Jelena Saint Yves. Nije mogao dokučiti točan prizvuk njenih riječi i smisao koji se krio iza njih. Nije mu čak bilo jasno je li se to što je rekla odnosilo na njegovu nevjericu i provjeru oružja ili možda na trenutak kad je ispravio mladićevu brzopletost i lakomislenost.

— Tamo je kraj pruge — objasnio je, pretvarajući se da je prečuo ženinu primjedbu. — Ispred nas je okretnica za lokomotive, potpuno ista kao i na onoj postaji.

— Je li ovo zaista kraj pruge? — nepovjerljivo će žena. Tog je časa mogao, promatrajući je, jasno naslutiti što je time željela reći. Oni koji su bacali bombe na njih krenuli su niz prugu, dakle prema ovom pristaništu.

— Nema nikoga, nema nikakvih tragova, osim ...

Svi su pogledi pratili njegovu ispruženu ruku.

— Osim? — upitao je kadet.

— Tik uz mol plutaju dva leša. Bolje da ih ne gledate. Nisu dugo u vodi, ali izgledaju grozno!

— Jesu li ta dvojica s broda?

— Ne znam — odgovorio je — možda i jesu. Tko će znati? Koliko sam mogao opaziti, odavde se možemo izvući, jedino prugom. Nema drugog puta. Najbolje je da krenemo što prije.

— Ali pruga je najopasnija — usprotivila se Jelena Saint Yves.

— Točno. Što da radimo? Da čekamo ovdje? Kadete — obratio se mladiću — tamo lijevo vidjet ćeš usjek u kamenu, nešto kao prirodna vrata koja vode prema pristaništu. Kroz njih prolazi pruga. Otiđi tamo i budi oprezan. Ako netko izbije, mislim da može doći samo iz tog smjera.

Kadet dlanom obrisa lijevu stranu lica, oko mu je bilo potpuno zatvoreno.

— A vi, kamo ćete vi? — zapita.

— Nikamo. Tamo je kraj okretnice izvor u živoj stijeni. Vas dvoje — obratio se ženi i zarobljeniku — otiđite da se napijete i osvježite. Voda je hladna, pitka.

Jelena Saint Yves se obradovala. U određenom smislu voda je unosila neku sigurnost u ovoj njihov nejasni položaj. Gdje su, kako će se izvući, kuda krenuti, što ih još sve natom putu očekuje? Sva su ta pitanja trenutno gubila značenje pred spoznajom da se poslije svega mogu napiti hladne vode, nakvasiti usta, suha ne samo od žeđi. Major se dvoumio. Crveni kapetan ga je odmjerio i kazao:

— Idite! Nemate se čega plašiti. A ne možete ni pobjeći. Kamo biste otišli?

— Možda griješite — odvratio je major, otežući riječi.

— U čemu?

— Znam što se radi sa zarobljenicima u ovakvim okolnostima.

— Nije mi jasno kakav je ovo »slučaj« — odvrati Crveni kapetan, koji je, to je Nijemac naslućivao, imao neki svoj plan i nije želio razgovarati s njim.

— Zarobljenike ubijaju — ustrajao je padobranac.

— Katkad — s mislima na drugoj strani odgovorio je vođa patrole.

— Ovo je takva situacija ...

— Ne gnjavite! — oštro će, grubo, Crveni kapetan na rubu strpljenja. Idite i napijte se vode! Što želite postići ovim razgovorom?

— Htio sam vam reći' — ogorčeno je zatitralo u glasu majora Wolfganga Ommara — da bih ja vas strijeljao da je situacija obrnuta.

Ovo kao da je Crvenom kapetanu napokon vratilo pažnju i trenutak je netremice gledao u majora. Ovaj je duboko disao, grčio usne.

— Sumnjam u vaše riječi, majore. Oni koji su vam potrebni, ne ubijaju se! — Padobranac je pokušao žustro da ga prekine, ali on je

povisio ton i završio započetu rečenicu: — Iako se ne slažem s vama, divim se vašoj odvažnosti!

— Odvažnosti? — smeo se Nijemac. — Kakvoj odvažnosti?

— U dosljednoj provedbi vašeg zadatka. Kad vam je propala prvobitna zamisao, prihvatili ste se drugog dijela plana.

Major je ustuknuo, postao je naglo suzdržaniji, oprezniji.

— Nije mi jasno.

— Ovo je nešto posebno — reče Crveni kapetan nehajno — i ovo što se zbiva između nas dvojice moglo bi se nazvati osjetljivim odnosom s neprijateljem. Kad iskusan vojnik gubi, uništava sve ono što bi moglo poslužiti njegovu protivniku.

— Što bih ja mogao uništiti? — Major je hineći naivnost, bespomoćno širio ruke.

— Sebe, majore — odvratio je odlučno vođa patrole. — Sebe! Stoga vas ne namjeravam ubiti! — Podrugljivo se iskesio. — Preostaje vam jedino da sami počinite samoubojstvo!

— Rugate mi se?

— Možda. Ali to što ste mi na tako nevješt način predložili da vas likvidiram, budi u meni određene sumnje i, priznajem, neke đavolske misli. Hrabri jeste. Ovo ipak niste izveli baš lukavo!

— Glupost! — uvrijeđeno će major. Način na koji je izgovorio tu jednu jedinu riječ zbunila je naposljetku i Crvenoga kapetana, premda se potrudio da to skriva od Nijemca. Padobranac je to izrekao zdvojnim tonom, od žestine i unutrašnje napetosti kao da nije ostalo ništa. Ti nagli prijelazi iz jednog raspoloženja u drugo bili su mu neobjašnjivi. Jer, nije zaboravljao da je nacistički major bio čvrst, otporan, savršeno izvježban vojnik; muškarac od takva materijala koji ne popušta ni najjačem pritisku. Što se onda zbivalo u njemu?

— Idite do izvora!

Major se na petama oštro okrenuo i vođi patrole se načas učinilo da će mu čak salutirati i snažno udariti petama. Poslije oštra okreta major je nastavio koračati polako i odsutno. Crveni kapetan je bio uvjeren da postoji još nešto, nešto što mu nije poznato, a može biti izuzetno značajno.

To je nešto što major skriva i što ga čini onako proturječnim. Čas je tvrd i opor, čas ironičan. Podsmješljivost je oružje slabih. »U čemu je njegova slabost? Da li samo u tome što je postao zatočenik svojih

zarobljenika?«, razmišljao je i istodobno kleknuo na rub mola. Gledao je mrtvace. Jedan od njih je na sebi imao kratku vojničku kožnu bluzu, avijatičarske čizme i metalnu narukvicu oko zgloba lijeve šake.

Legao je prsima na vreli beton, okrenuo se i preko ramena provjerio što rade ostali, gdje su. Uvjerivši se da kadet stražari kod usjeka — za to je vrijeme žena promatrala majora kako pije — sagnuo se do površine vode i s gađenjem dohvatio mrtvačevu ruku. Bila je to narukvica nalik na lisičine kakvima se služe policajci. Na donjem dijelu bile su tri karike prekinutog tankog lanca od fina čelika.

Nevoljko je ušao u vodu. Provjerio je: na desnoj ruci mrtvog čovjeka nije bilo narukvice. Pomislio je da je metalni okvir s otkinutim lancem na lijevoj ruci služio kao osiguranje nečega što je taj nesretnik nosio. Možda su ga baš zbog toga i ubili. Drugi dio tih »lisičina« bio je vezan za nešto. Možda za neku torbu? Zaronio je i pretražio kamenito dno. Voda je bila prljava, puna ulja i nečistoća s potonulog broda. Uočio je nekoliko pojedinosti: bio je to neki trabakul, ono što je sličilo na jarbol, bio je zapravo vrh dosta snažne dizalice.

Sunčeve zrake koje su osvjetljavale pojedine slojeve zamućene vode odbijale su se o neki bijeli predmet, prilično lagan, jer je lelujavo plivao iznad samog dna. Doplivao je do njega. Bio je to komad papira, raskvašen i istrgnut iz nečega jer su mu rubovi bili neravni. Skupio je dlanove i, podižući ruke prema gore, pažljivo izronio i izvadio papir: Na njemu je morska voda izbrisala gotovo sve. Jedino se još jasno, u lijevom kutu gdje je list bio otkinut, moglo razabrati nekoliko slova »... vija«. Pri dnu, s desne strane, razlivena su slova nalikovala na kraj neke rečenice. Bile su to tri engleske riječi »three golden stars«.

»Tri zlatne zvijezde«, prošaptao je, zbunjeno, zagledan u blještavu površinu mora. »Ovo nalikuje na Astipaleos i njegove misterije«, razmišljao je. Gotovo se sam sebi smijao. »Što god dohvatim, rađa se nova zagonetka. Poneku riješim, a onda ponovo nova tajna, istrgnuta iz tko zna kakve cjeline. Doduše, u životu je obično tako: čovjek može znati samo dio onoga što ga okružuje. Ovo ipak ne nalikuje na život. Previše je tajni, previše neobičnih ljudi i neobjašnjivih događaja. Matija i Kaja su nestali, njemački oficir hladnokrvno predlaže vlastito ubojstvo, žena s nesvakidašnjim

imenom i tako čulne ljepote, kao da je poput meteora pala na ovaj egejski otok! Kadet je neiskusni i s njime može biti neprilika u trenutku kad svaka neopreznost može biti kobna. Ni drugo nije mnogo jasnije: gdje je i kako izmakao onaj pukovnik, pa Wolfgang Ommar, nacistički oficir, nosilac željeznog križa, plaši se Nijemaca, onaj Englez, prekaljeni ratnik, lagao je, i to smišljeno. Na kraju, tko je pucao na njih jučer prije podne? Mnogo »nejasnog«, zaključio je, »a to znači mnogo nevolja.«

— Tri zlatne zvijezde — izgovorio je ponovo tri riječi.

— To me podsjeća na nešto! Samo na što ...?

Njegova poluglasna razmišljanja prekinula je velika sjena koja je brzinom munje, kao oblak kad zakloni sunce, prešla preko tog dijela pristaništa i mora. Trgnuo se. Pogledao gore. Izviđački avion s dugim antenama na uskom trupu i njemačkim oznakama na krilima klizio je bez šuma kroz zrak, poput galeba. Letio je tako nisko da je vidio likove dvojice avijatičara. Jedan od njih je imao dugi crveni šal. Piloti su gledali dolje, prema mjestu gdje je stajao, do pojasa u vodi. Ili se njemu to učinilo? Pilot je lukavo utišao mašinu, oduzeo gas i bez zvuka se prikrao ovom dijelu obale.

Avion se nagnuo na stranu, skrenuo nisko prema otvorenu moru i, spuštajući se, u blagu poniranju kao da slijeće, ubrzao let. Crveni kapetan je dobro vidio kako iza njega ostaje crni trag dima. Bilo je neke ljepote u toj mašini koja je tako lako manevrirala.

Pilot je letio nisko, načinio je širok krug, skrenuo prema sjeveru, i vođa patrola više nije mogao pratiti njegov let jer mu je pogled zaklanjao sjeverni rt zaljeva. Spustio je pogled na mokri papir koji je još držao na raširenu dlanu: pretvorio se u običnu, neodređenu kašu, a tri engleske riječi više se nisu vidjele.

Što ako se avion ponovo pojavi? Bila je to »roda«, visokokrilna letjelica, viđao ih je već u Španjolskoj, pripadale su legiji »Kondor«. Bile su to »leteće oči«, a one duge antene pokazivale su da to vjerojatno mogu biti i »leteće uši«. Popeo se na mol, ponovo je osjetio žestoku bol u plećima. Pokupio je oružje i potrčao prema izvoru. Major i žena stajali su mirno i kad je dotrčao do njih, oni su se, napeto iščekujući, zagledali u nešto iza njega. Jelena Saint Yves opomenula ga je bezbojnim glasom:

— Evo ga opet!

Avion je još dva puta preletio zaravan iznad malog pristaništa, okretnice i kraja pruge. »Je li opazio da više nisam u vodi?«, pitao se zabrinuto vođa patrole. Okrenuo se majoru i kazao:

— Izviđač! Možda vas traže?

— Možda — odgovorio je zarobljenik neodređeno, i dalje pomno prateći let aviona.

— Uvjereni ste da nas je vidio? — reče žena, koja nije imala razloga da krije zabrinutost,

— Kao na dlanu — objasnio je veselo major. Žena ga je mrko pogledala a potom se okrenula prema vođi patrole kao da želi provjeriti je li točno to što je kazao Nijemac.

— Tako nekako — potvrdio je on Ommarove riječi i nevoljko dodao: — Moramo što prije odavde!

— Kamo? Prugom? — Padobranski major nije krio radost, izviđački njemački avion očito ga je obradovao.

— Spominjali ste arsenale. Gdje su oni?

— Ne znam — odgovorio je drsko.

Krenuo je prema Nedžamu. Promatrajući tlo pred sobom,, uočio je da su između stijena još dva prolaza, uska i dosta vijugava, nalik na male kopnene fjordove. U jednom od njih otkrio je sporedan kolosijek koji je vodio do kraja klanca. Krenuo je između tračnica i poslije tridesetak koraka ugledao velika zatvorena vrata. Tračnice, crvenkaste od rđe, nestajale su ispod željezne kapije. To je taj ulaz u arsenal! Bio je savršeno skriven i da nije ugledao sporedni krak pruge, ne bi ga otkrio. Potom je pomislio kako je bolje da se što prije vrati do kadeta. Potrčao je. Ugledavši ga, momak mu je mahnuo i doviknuo:

— Bio je još jednom! — Pokazivao je prema nebu. Kao da nešto traži!

— Traže nas, eto što traže! — zadihano je objasnio Crveni kapetan. — Idi tamo, brzo se napij vode i malo operi lice! Moramo odmah krenuti.

— Kamo? — zapita momak, reagirajući slično kao major. Što se krilo iza njegove nevoljkosti da prihvati svaku riječ i tvrdnju vođe patrole? Neiskustvo uvijek rađa neku vrstu nevjerice, nesigurnosti, pa i posebnu vrstu straha. Momak je bio kršan, nije navikao priznavati vlastite slabosti i možda je i to bio, zaključivao je Crveni

kapetan, razlog njegova otpora. Ako preživi sve ovo, a prilika je slaba, premjerit će iznutra sam sebe! Ako! Kako naučiti skriti strahove u sebi?. Netko to može, netko ne može. Vođa patrole bio je odlučio da ubuduće vrlo oprezno govori s kadetom. Svaki njegov ispad mogao je izazvati neželjene posljedice, odvojiti ga od njega, od njegovih namjera.

Ali kako u ovakvu položaju, gdje je smrt sigurnija od života, zadržati obzirnost u ponašanju? Za divno čudo, jedino tih teškoća nije Crveni kapetan imao sa četvrtim članom grupe, Jelenom Seint Yves. Možda je i to bio razlog da se dobro zamisli nad svime, ali unatoč tolikom brigama, ta mu je bila na kraju pameti. Imao je važnijeg posla.

— Ići ćemo prugom. To je jedini put. Znaš li neki drugi? — odgovorio je na kadetovo pitanje. Mladić je krenuo prema izvoru. Toga trena zatekao se točno na sredini usjeka i tuča metaka odbila je roj kamenčića sa zemlje! Budući da ga je rafal zatekao u raskoraku, Nedžam se gotovo strovalio u zasjenjeni dio usjeka, gdje je bio Crveni kapetan.

— Eto, ne možemo ni prugom! — hladno je kazao vođa patrole. Kadet je podigao ono jedno otvoreno oko i prostenjao muklo i uplašeno:

— Izazivate me! Kako ste znali?

— Nisam ja stražario, nego ti!

Jelena Saint Yves i Wolfgang Ommar pretrčali su dvadesetak metara pokraj okretnice i zamakli u onaj skriveni odvojak od ulaza u arsenal. Zapazio ih je krajičkom oka. Čak i gledano iz daljine, moglo se uočiti da žena kroči sigurno, bez kolebanja; činilo se da je kudikamo odlučnija od njemačkog oficira. Ommara je najvjerojatnije mučila nedoumica tko je pucao: da li oni što su bacali bombe i postavili zasjedu ili možda njegovi padobranci?

— Slušaj me pažljivo, momče! — reče blago kadetu. — Kad iskočim na prugu i počnem pucati, potrči tamo, među ono stijenje, kamo su ušli žena i Nijemac! Vidiš li?

— Vidim ... kako da trčim ... pucat će!

— Neće. Pokrivat ću te vatrom. Trči brzo, mlad si!

— Dobro — složio se kadet, zadjenuo je pištolj za pojas i zamalo zakoračio na brisani prostor.

— Čekaj, do vraga! — obrecnuo se na njega Crveni kapetan.

— Nisi ovdje sam. Kad stigneš u onaj prolaz, zauzmi takav položaj da možeš pucati. Ti ćeš štiti mene dok se budem povlačio. Je li jasno?

Skriveni mitraljezac kao da je slušao njegove riječi, jer je dugi rafal počeo bubnjati po kamenju sa suprotne strane usjeka; odbijena zrna otegnuto su i zlokobno zviždala iznad njihovih pognutih glava. Strijelac je bio lukav — rikošetnom paljbom pokušavao ih je dohvatiti u zaklonu.

— Čim prestane vatra, trk! Čekaj moj znak!

Nije smio reći Nedžamu još nešto: ti prokletnici što su ih tukli bili su domišljati i uporni. Crveni kapetan bi smio staviti ruku u vatru, toliko je bio uvjeren u to, da su tamo dvojica, pa možda i trojica i da oni čekaju, nišaneći iz drugoga kuta, najmanju kretnju i reagiranje na paljbu. Čim mladić iskoči, on će zapucati. Napeto, napregnutih mišića, stajali su iščekujući da nepoznati mitraljezac skine kažiprst s okidača. Rafal se iznenada prekinuo kao što je i počeo.

Crveni kapetan je iskočio na prugu, zapucao istoga trena i viknuo iz svega glasa:

— Trk!

Kadet je potrčao, vođa patrole nije štedio municiju, tukao je dugim rafalima, rasipajući zrna unaokolo. Nije vidio nikoga, niti je mogao točno ocijeniti odakle ih gađa mitraljezac. Ispucao je okvir i hitro se povukao na suprotnu stranu usjeka, onu koja je bila obasjana suncem i koja ga je, blagim ispupčenjima poput devine grbe, mogla zaštititi. S tog mjesta nije mogao vidjeti Nedžama. Zato je viknuo:

— Je li u redu?

— Jest, jest — čuo je poslije kraće stanke isprekidani glas mladića.
— Možete!

— Mogu li krenuti? — provjeravao je. Odgovora nije bilo. — Mogu li krenuti? — proderao se iz petnih žila kako bi nadjačao gromovitu vatru puškomitraljeza.

Ništa nije čuo. Stavio je novi okvir u ležište šmajsera, ubacio metak u cijev, pričekao trenutak da vatra utihne, iskočio, ponovo zapucao kratko i potrčao krivudavom linijom. Meci su ga pratili u stopu. Znao je da na kraju neće imati vremena dotrčali do Nedžamove busije; bacio se i svom silinom tresnuo na njega koji, zgrčen, nije ni provirio da bi provjerio što se događa s vođom patrole.

— Zašto nisi pucao? — progovorio je tiho kad je uhvatio dah i zamalo dodao i riječ »glupane«, ali se na vrijeme obuzdao.

— Metak se zaglavio — promucio je neuvjerljivo kadet. Mladićevo je lice gorjelo i on je susretljivo pružao »walther« prema njemu.

— Zašto mi to nisi doviknuo?

— Nisam imao vremena, tako ste iznenada krenuli...

— Umjesto da iznenadim mitraljesca, iznenadio sam tebe. Baš dobro! — Lutnja mu je stezala grlo i posljednje je riječi jedva izgovorio. Sjetio se nedavnih razmišljanja o momku.

— Slušaj ti — nastavio je ledeno, gotovo neprijateljski — mi nemamo mnogo nade da ćemo se iz ovoga izvući živi. Ako ja stradam, ti si zapečatio svoje. Moraš me se držati kao pijan plotu. Je li jasno, do vraga? — Kadet je oborio pogled i nije odgovarao. — Idi tamo! — naredio je vođa patrole grubo, kaplartonom, i pokazao rukom prema vratima koja su sad bila otvorena, a žena je izvirivala i mahala im pozivajući ih u zaklon.

Momak je otrčao, avion se više nije vraćao. Onaj što je pucao na njih očito je mijenjao položaj. Žena se dobro snašla; bilo je čudno kako nema neprilika sa zarobljenikom. Potrčao je zatim i on. Čekali su ga u široku hodniku, u polutamu. Unutra je bilo svježije, no zrak je bio ustajao, pun memle. Mladić je izgledao pokunjeno, žena brižno, major odsutno.

Tri minute poslije kroz odškrinuta krila željeznih vrata ugledao je dva čovjeka. Bili su visoki, plavi, gologlavi, uskih, usukanih lica, izbečenih jagodica, u civilnim odijelima. Redernici su im bili prekriveni preko ramena, o pojasu su im visile platnene torbe s granatama. Davali su znak nekome iza sebe i oprezno promatrali ulaz u arsenal. U njihovim kretnjama bilo je nečega neljudskog. Ovako iz daljine nalikovali su na dobro uhodane dvonožne strojeve za ubijanje. Jedan duži pogled bio je dovoljan i Crvenom kapetanu i majoru da otkriju kako ta njihova odjeća i ne znači mnogo: bili su to vojnici, dobro izvježbani, naoružani i nemilosrdni. Jelena Saint Yves je zadrhtala i stresla ramenima. Jedan od napadača, držeći teški mitraljez na pojasu, dvjema rukama, dok su se nožice pri vrhu duge tamne cijevi klatile, raspali prema vratima i meci tupo zazvečale udarivši u željezo.

Major potraži oči Crvenoga kapetana i otegnuto zapita:

— Što sad?

U tom pitanju nije bilo ni straha ni radosti, možda samo trunčica spoznaje da su pritjerani u stupicu, da su stigli do kraja, neželjenog kraja puta!

U arsenalu

Sreća pomaže hrabrima, otkriva nam poslovice, ali ne objašnjava da se ta sreća skupo plaća hrabrošću! Arsenal je bio prazan, napušten, pun truleži, u njemu je bilo mračno kao u rogu. Začudio se kad je ugledao ženu i zarobljenika kako se, maloprije, skrivaju iza poluotvorenih vrata! Kako su otkrili da su otvorena, da se može ući? Crveni je kapetan nekoliko trenutaka prije toga stajao u ovom istom prolazu i činilo mu se da su vrata čvrsto zakračunana. Široka metalna krila, koja je teško mogao pomaknuti s mjesta i snažan muškarac, nisu se iznutra mogla zabraviti, i to kao da je i onim plavokosim đavolima bilo dobro poznato.

Jurišali su na vrata; puškomitraljezac je otvorio ubitačnu vatru, a pod okriljem zrna druga su dvojica pritrčala i hitnula bombe. Vođa patrole se neugodno iznenadio kad je vidio s kakvom je brzinom, točnošću i samoubilačkom odlučnošću izveden taj napad. Tamo vani, kad se Nedžamu zaglavio metak u cijevi, Crveni kapetan je imao mnogo, mnogo sreće. Ovi su rijetko i malo griješili. Ulaz više nisu mogli štititi, povlačili su se u mrak. Jedan od napadača uskočio je kroz uski otvor, i vođa patrole ga je oborio; pogođeni neprijatelj je padajući smogao toliko snage da odbaci aktiviranu granatu; nisu je vidjeli, samo su čuli kako je zveknula o tlo i odbila se ravno prema njima. Eksplodirala je u zraku!

Pritisak je bio žestok, vrelina ih je opržila, od bljeska su obnevidjeli, prasak oslobođene energije zaglušio ih je. Pomoglo im je što su u tom trenutku ležali, i glavni udar i krhotine protutnjali su povrh njih. Nisu imali kisika, bili su onemoćali kao kukci koje snažan vjetar tresne o zid.

— Povlačimo se! — prvi se snašao vođa patrole. Ta riječ, izgovorena u trenu, dok je odjek eksplozije lutao još podzemnim prostorijama i odbijao se od tko zna kakve prepreke, bijaše jedino što je prodrlo do njihove omamljene svijesti, čiji je najskriveniji kutak bio potresen užasnim praskom.

Trčali su, padali, saplitali se, žena je kriknula kad se spotakla i srušila u gomilu starih vreća od jute. Kadet se udarao, srljao, dok mu je pred očima iskrio bljesak granate, poput neke stoglave nemani, pokušavajući da ga dohvati, sprži, uništi.

Panika je najgori saveznik i njih je odvela duboko pod planinu, u hodnike gdje već odavno nije stupila čovjekova noga. Usplahireni slijepi miševi nalikovali su na čudovišta, gusta tama na predvorje pakla. Kad su zastali, udarivši u neki čvrsti, dugi, vlažni i pljesnivi zid, činilo se da su stigli do kraja puta koji im je, pošto su uhvatili dah i smirili se, otkrio da je to početak njihove izgubljenosti.

— Gdje je...? — prostenjala je slomljeno Jelena Saint Yves.

— Tko? — usplahireno se javio kadet i jeza, posve drugačija od dosadašnjeg straha, odrvenila je njegovo tijelo.

— Nismo svi ovdje — dodala je žena. — Ovdje je Nijemac, ali gdje je ...?

— Da mu se nije što dogodilo? — Kadetova je zabrinutost nalikovala na novi panični strah.

— Tiše! — opomenuo ga je major koji je, to se moglo zaključiti po boji njegova glasa, bio najprisebniji poslije ovog suludog trčanja.

— Možda je pogoden? — nagađala je uplašeno žena.

— Ne vjerujem — odgovorio je Wolfgang Ommar odlučno. — Nitko nije pucao! Ostanite tu. Potražit ću ga!

Nedžam je pomislio kako bi morao spriječiti Švabu da ode, da se odvoji od njih, luta sam arsenalom, a možda i pobjegne. Razmišljao je o tome, ali nije ništa uradio. Trgnuo se: tutnjava, pucanj i onda odjek od kamene svodove arsenala pretvarao se u urlik velike snage, zatim u škripu, struganje. Učinilo mu se da ga ova zaglušujuća buka, nejasna i strana, vraća strmoglavo u bujicu košmara što ga je prije nekoliko minuta s mukom preživio.

— Ovo nije puška — reče Nijemac napeto osluškujući — nego nešto jače. Nije ni bomba!

— Što je... što bi to moglo, biti? — zapita Jelena Saint Yves. I njoj su hladni žmarci krenuli niz leđa.

— Vidjet ćemo — kratko je i odlučno kazao major. Otišao je. Kretao se u ovoj tami kao mačka!

Brojio je korake, išao tiho i polako, držeći ispruženu ruku ispred sebe. Osjećao je na obrazu i ispod uha toplinu vlastite krvi. Rana na glavi ponovo se otvorila. Izbrojio je dvjesto jedanaest koraka kad je čuo šapat na engleskom:

— Tko ide?

— Ich bin, Wolfgang — odgovorio je, isto tako prigušeno, na njemačkom.

— Pridite — oglasio se ponovo iz tame vođa patrole. — Gdje ste tako brzo nestali?

— Otraga, oko dvjesta koračaja odavde. — Koraknuo je još dva-tri puta i sudario se sa Crvenim kapetanom. Osjetio je kako ga je ovaj šmajserom munuo pod rebra. — Vi ste vrlo oprezni. Zar ste pomislili da ću vas napasti?

— Nikad se ne zna!

— Kako ste u ovom kraju mogli znati da sam to ja?

— Čizme vas odaju, još ima vode u njima!

— Poslije svega mogu zaključiti da ste mudri, oprezni,iskusni.

— Zato sam još živ. Gdje su ostali?

— Iza nas, na kraju hodnika.

— Ovi su bombaši krenuli za nama!

— Jeste li sigurni? — major će nepovjerljivo.

— Čuo sam ih!

— Zašto su ušli? To može biti opasno za njih.

Lom i urlik, kojima je bilo nemoguće odrediti točno izvorište, u valovima su ponovo dolazili do njih i u tome kao da je bilo nečeg nezemaljskog, nevjerojatnog.

— Kakva je to užasna buka? — ponovo je prošaptao Nijemac kad je oko njih zavladala tišina.

— Ne znam.

— To nisu oni, mislim ovi što su nas napali, je li?

— Ne bih rekao. Ta je galama previše ujednačena, odjek isti, u ponavljanju ima nečeg mehaničkog.

— Priznajem da djeluje zastrašujuće — iskreno će Wolfgang Ommar. — Možda zato što ne znamo što je!

— Obično je tako — složio se vođa patrole. — Nepoznato nas plaši. Na Astipaleosu ima mnogo toga!

— Nepoznatog?

— Nejasnog, tajanstvenog, besmislenog.

Poslije časka-dva šutnje major je ponovo zapitao:

— Besmisleno je što su ušli za nama!

— Idu. To je sigurno. Pretražuju skrivene kutke ovog skladišta, koje je prazno kao ispaljena puščana čahura! Zašto ih se toliko bojite?

— Ne bojim ih se — žurno odgovori Omrnar. — Samo ih ne razumijem!

— Zar to nije isto?

— Možda. Ali znam da su to »brandenburgovci«! U to ne sumnjam.

— Pripadnici SS-a?

— Ne — ispravi ga zarobljenik. — Rekao sam »brandenburgovci«. Specijalan odred Abwehra.

Mrak, zajednička opasnost i neizvjesnost kao da su, na nesvakidašnji način, probudili odnose ova dva čovjeka, stvorila zrnce povjerenja među njima. Iskrenost se u svemu tome mogla učiniti jedinim zalogom spasa.

— Ipak, nije mi jasno zašto Nijemci pucaju na Nijemce! Ako se ne varam, Abwehr je obavještajna služba.

Crveni kapetan nije mogao skriti zanimanje za ono što je kazao major. Iako ga nije vidio u tami, naslutio je da su njegove riječi ostavile neki dojam na zarobljenika.

— Dobro ste upućeni — prošaptao je. — Kako to znate?

— Ratovao sam protiv njih!

— Gdje?

— U Španjolskoj — odvratio je Crveni kapetan. Čim je to izrekao, shvatio je da je pogriješio. Major je šutio i osluškivao, potom je prigušeno kazao:

— Zacijelo niste bili na Francovoj strani!

— Nisam!

Izgovorene riječi, ta pitanja i odgovori, kao da su ponovo među njima podigli nevidljive brane. Povjerenje je krhka stvar. U ratu, u takvu položaju u kakvu je bio Crveni kapetan, protiv njega može biti i prošlost i sadašnjost. A budućnost? Vođa patrole je nagoniski osjećao da su nevolje koje ih očekuju na ovom prokletom otoku mnogo veće nego njihove najcrnje slutnje. Neprijatelj nije uvijek neprijatelj, a prijatelj može biti vraški opasan protivnik. »I to je Astipaleos. Kao u krvavoj bajci u kojoj čudovišta vrebaju dobre momke i iskušavaju njihovu čvrstinu, odlučnost i odvažnost«, razmišljao je Crveni kapetan. Poželio je da to kaže Ommaru, ali se suzdržao. Možda ga ne bi shvatio, možda i previše pričaju s obzirom na to da su »brandenburgovci« u blizini. Samo je nepovjerljivo zapitao:

— Što oni imaju protiv vas?

— Ne znam!

Bila je to velika majorova briga; njegovi su protiv njega i, vjerojatno, u takvoj neprilici progonjenom svašta pada na um. Pitanja bez odgovora u tome je ponajviše! Negdje je kapala voda, a ispod visokih svodova klepetala su krila šišmiša ili sova. Potom su mogli razabrati još neke nejasne, udaljene zvukove i šumove.

— Dolaze! Imate pravo. — Iz načina kako je to kazao, vidjelo se da major nije maloprije potpuno povjerovao u riječi Crvenoga kapetana.

— Na tragu su nam.

— Shvaćate li što to znači?

— Nagađam!

— Opasno je za njih što nas slijede u ovoj tami. Mogli bismo mi njima postaviti zasjedu. Zašto to rade? — Majorov šapat bio je piskutav, odavao je uzbuđenje. — Postoji još neki izlaz! Ne žele da im još jednom izmaknemo!

— To i ja mislim — složio se Crveni kapetan.

Iznenada se Crveni kapetan nagnuo naprijed, major je osjetio njegov dah na obrazu. Vođa patrole je malo glasnije upitao:

— Mogu li vam vjerovati?

Ommar je odgovorio poslije kraćeg razmišljanja. Nije to učinio odmah, i to je bilo dobro, smatrao je Crveni kapetan. Premišljao se dovoljno dugo da je to moglo uvjeriti vođu patrole kako misli sasvim pošteno kad je rekao:

— Možete!

— Dovedite ovamo ostale. Brzo!

— Mislite li da možemo pronaći izlaz?

— Moramo ako želimo izvući živu glavu.

— Pustolov bez straha i mane — zaključio je major Ommar, i u njegovu šapatu bilo je blage poruge i nekog unutrašnjeg olakšanja.

— Nije vrijeme za zavatlavanje ili filozofiranje, majore. Požurite! — Ni ove riječi Crveni kapetan nije izgovorio strogo. I on se u duši radovao; bili su lovina koja je neočekivano otkrila da može ponovo izmaknuti lovcima.

Wolfgang Ommar se uspravio i otišao. Šuljao se spretno, jer ga sekundu-dvije poslije Crveni kapetan više nije čuo. »Pustolov bez straha i mane« — kazao je Nijemac! Razmišljao je o tim riječima dok

su mu sva osjetila bila napeta, tijelo ukočeno, dah pritajen. Svaki je događaj pustolovina. Ta riječ u našem jeziku ima poseban prizvuk i značenje. Pustolov. Osamljeni lov, sam čovjek, osamljenik u sudaru sa sudbinom. Ako je osamljenost samo čovjekova zla kob, njegov zlokobni pratilac, jer poznata je ona uzrečica — sam si se rodio, sam ćeš i umrijeti — pustolovine se ipak međusobno razlikuju. Razvrstavaju se po stupnju neizvjesnosti. Glupo je, ali u biti je svaka ljudska djelatnost mjerljiva i po tome. U rađanju i umiranju osamljenost nije tako teška koliko u onome što se zbiva između te dvije granične linije ljudskog života. Iskušanja su neizmjerena, osamljenost i neizvjesnost također, i čini se da samo varljiva nada nalik na nevjerojatne snove može pomisliti da postoje pustolovi bez straha i mane.

»To djetinjasto vjerovanje«, razmišljao je Crveni kapetan, »možda je jedini način da ljudi prežive. Na Anstipaleosu nitko nije bez straha i mane, pa čak ni 'brandenburgovci', koji su onako jurišali, neljudski odbacujući strah.«

Kad su se major, žena i kadet vratili, došuljali do vođe patrole, ovaj se trgnuo; tako su se iznenada stvorili pokraj njega. Neoprezno se zamislio, misli su mu odlutale, pažnja popustila.

— Jeste li dobro? Nije bilo neprilika? — Šutnja je bila rječit odgovor na njegovo pitanje. Možda su, poslije svega, bili tako nerazgovorljivi stideći se zbog onog bezglavog trčanja i bježanja. Nije im želio pozljeđivati taštinu i zato je žustro, daščući, kazao: — Dobro. Imam plan. Naši su progonitelji krenuli za nama. Traže nas! Vjerojatno postoji još jedan izlaz. Moramo ga pronaći što prije, dok ovi dušmani ne otkriju nas. Nadam se da vam je sve jasno. — Prodorna tutnjava ponovo se razlegla, odzvanjajući resko u tom mračnom, podzemnom svijetu. Od buke kao da je zaigrao zrak oko njih. Svi su se stresli. Crveni kapetan nije sačekao da se odjek potpuno smiri i nastavio je: — Moramo žuriti. Prednost možemo dobiti samo ako se obračunamo s onima koji su krenuli za nama.

— Ako bi nam to pošlo za rukom, tad bismo mogli izaći i kroz vrata na koja smo ušli—primijetila je oštromno Jelena Saint Yves.

— Nisu toliko neoprezni. Netko stražari tamo — objasnio je Crveni kapetan. — Vratit ćemo se dio puta. Tiho. Dok smo trčali, opazio sam gore neku blijedu, gotovo nezamjetnu svjetlost; tamo, lijevo od

ovog mjesta. Vidio sam, zapravo sam udario glavom i o ljestve. Metalne kao na brodu. Tu je i dizalo. Sumnjam da radi.

— Kako da se otresemo ovih? — prekinuo ga je kadet nestrpljivo.

— Čovjek na čovjeka. Vi idite gore, uz ljestve. Kad se popnete, budite malo glasniji. Ja ću vrebati dolje, kraj dizala.

— Požurimo! — javila se ponovo žena. — Što ako i taj drugi izlaz pronađu prije nas?

Poslije stotinjak koraka Crveni kapetan je mogao ponoviti u sebi kako ih, unatoč svemu, sreća ne napušta. Lako su pronašli ljestve. Nedžam se uspeo prvi, potom žena pa zarobljenik. Vođa patrole se povukao. Tridesetak sekunda poslije čuo je struganje metala o metal i nekoliko tupih udaraca.

Ovako u mraku činilo mu se da je to previše očito da će napadačima njihova namjera biti odviše prozirna i da »brandenburgovci« neće nasjesti na tako naivnu prijevaru. Čovjek na čovjeka — kazao je prije nekoliko trenutaka. I to je jedino bilo točno. I za njega, i za njih, »brandenburgovce«. Oni će morati, bez obzira na što mislili i koliko sumnjali, ipak provjeriti kakav je to zvuk i tako će nadao se, njemu stati pred nišan!

Legao je na prašni pod, stavio automat ispred sebe i pritajio se. Nije dugo čekao. »Brandenburgovci«, kako ih je nazvao major, zaista su bili spretni. Jedan je od njih već stajao kraj ljestava kad ga je Crveni kapetan uočio. Bilo je toliko mračno da ipak nije bio sasvim siguran da su tako blizu. Nije li to varka njegovih nadraženih i premorenih osjetila? Bio je zbunjen, sve dok nije čuo šapat. Dogovarali su se. Nagon je govorio vođi patrole da još ne savije potpuno prst oko okidača. Sumnjao je, naime, da je negdje u blizini i treći protivnik, čija je zadaća da, " u ovakvoj tami, štiti leđa prve dvojice! Jedan od njih počeo se penjati. Čuo je udare đonova o željezne prečke.

Nije smio dopustiti da se razdvoje; tad bi, u ovako krajnje nepovoljnim okolnostima, morao tražiti dva cilja, a možda i tri; plamen hitaca bi ga otkrio, i neki od ovih surovih i spretnih tragača imao bi dovoljno vremena da točno nacilja u njega.

Prišao je i treći član male skupine, jer je Crveni kapetan ponovo čuo došaptavanje. Pritisnuo je savinuti i od znoja vlažan okidač šmajsera; odmah zatim otkotrljao se nekoliko metara udesno i ponovo zapucao. Kratki rafali od dva-tri metka pogodili su mete. Uz

mukli tresak tijelo pogođenog Nijemaca strovalilo se s ljestava, a njegovo je oružje palo daleko i snažno zveknulo o betonski pod.

Pritrčao je i iz blizine ponovo opalio. Vatra na otvoru cijevi zaiskrila je poput divovske krijesnice. Pucao je u tijela koja su ležala okolo. Nije smio ništa riskirati. Pipkajući u mraku, kao slijepac, šmrcajući od ljutog barutnog dima, utvrdio je da su njegovi hici pogodili cilj. Ovo je bila bitka kakvu dosad Crveni kapetan nije doživio, mučka, bez milosti; krajnja nesmiljenost lovaca okrenula se protiv njih samih. U jednog mrtvaca pronašao je džepnu svjetiljku. Odlučio je da je upali pa što bude! Bilo je to krajnje neoprezno, jer što ako je još netko vrebao iz tame? Vremena nije imao napretek. Snop svjetlosti obasjao je mrtve. Šmajser iz blizine bio je strahovito oružje, rane su bile velike poput šake. Uzeo je dva automata, torbu s granatama, torbice s okvirima. Ugasio je svjetlo i prebacivši teret preko ramena, popeo se uz ljestve. Bile su više nego što je očekivao.

U ovom krvavom i nejasnom nadmetanju, kojem nije mogao dokučiti pravi razlog a ni motive protivnika, korak je bliže cilju onaj što više zna! Nije pretražio odjeću ubijenih. Da li da se vrati? Zastao je. Palo mu je potom na pamet da među ovima koje je ubio nije bilo onog »brandenburgovca« ako su to uopće bili ljudi Abwehra, kako je tvrdio major Wolfgang Ommar, koji je nosio puškomitraljez. Bilo ih je najvjerojatnije više od trojice i taj četvrti, ili možda i više, njih, uskoro će se pojaviti, iskrsnuti iz gusta mraka, provjeravajući kakav je to bio okršaj. Uzverao se brzo, stišćući zube i svladavajući bol u leđima.

Gore ga je dočekala široka galerija ispod stropa od žive stijene, koji nije bio viši od metar i pol. Pognut, potrčao je i poslije stotinjak koraka iza blage okuke našao kadeta, Jelenu i zarobljenika. Stajali su ispod otvora kroz koji se probijao tanki snop dnevne svjetlosti obojen duginim bojama.

U ovakvoj tami tračak sunčane svjetlosti može nalikovati na najljepši prizor na svijetu. Kao da ih je on povezivao sa životom, tako su stajali ispod otvora. Crveni je kapetan provirio: bijaše to pukotina u stijeni. Vidio je komadić pučine. Bilo je predivno zagledati se u modre daljine nakon tumananja mračnim arsenalom. U toj nestvarnoj slici vidio je jato galebova kako kruži, i to mu je privuklo pažnju. Pritisnuo je lice o hladni kamen oštih rubova i zagledao se. Ptice su letjele iznad nečega što je, gledano iz daljine, nalikovalo na mrlju,

malu i jedva uočljivu. Da nije bilo galebova, da se nije zagledao tako pomno, ništa ne bi opazio.

Kad je izvukao glavu iz pukotine, ništa nije rekao, načas se zamislio. A i kakvo značenje ima to što je vidio? »Quien sabe«, kažu Španjolci. »Tko zna.« Kakvo sve značenje imaju stvari i događaji? Bilo je i to nevjerovatno. Prije nekoliko minuta pucao je u meso, ljudsko meso, a sada, valjda zbog blizine te dnevne svjetlosti, padaju mu na um Machadovi stihovi, tog španjolskog pjesnika tragične sudbine, pjesnika kojeg je Marija obožavala. »Jesi li ti na mom putu voda ili žed? Reci mi, nedruževna drugarice« — pjevao je Machado. Voda ili žed. Smrt ili život, mrak ili svjetlost? Hoće li pronaći odgovore na tajne Astipaleosa? Matija ... je li živ?

Pošli su dalje i otkrili da se približavaju izvorištu šuma koji je nalikovao na žuborenje vode. U jednom uskom hodniku otkrili su otvor, major je zamalo pao u njega; spasio ga je vođa patrole, odlučivši da upali svjetiljku koju, bio je uvjeren, njihovi progionioci nisu mogli opaziti u tom tunelu. Grotlo je nalikovalo na bunar, a u okomitu zidu bile su zabijene prečke, nalik na baglame kakvima se služe radnici u bosanskim šumama.

— Idem dolje — rekao je Crveni kapetan bez dvoumjenja. — Ovo je taj izlaz.

Ugasio je svjetiljku i oružje predao kadetu.

— Nemojte izlaziti! — predložila je žena. — Najprije ispitajmo kraj ovog puta, te galerije.

— Nemamo vremena!

Klokotanje vode, kao da je dolje lonac u kojem nešto ključa, čulo se sasvim dobro. Upalio je svjetiljku. Njena je svjetlost bila slabašna, dubina velika. Stao je na prvu prečku, napomenuo im da budu oprezni i krenuo dalje. Tren poslije, stojeći u mraku iznad otvora, čuli su onaj već dobro poznati tresak, pucanje i struganje, a onda snažan udarac. Uplašeno su odskočili. Iako zabrinuti za vođu patrole, mogli su odahnuti. Otkrili su da taj stravični prasak i krkljanje dolaze iz grotla.

Čekali su, tako im se činilo, beskrajno dugo, a to je trajalo samo desetak minuta. U dnu bezdana ugledali su žižak svjetiljke koji se ljuljao lijevo-desno i postajao sve veći. Pošto se popeo preko glatka ruba, Crveni kapetan radosno reče:

— Imamo više sreće nego pameti. Na dnu ovog bunara je podzemna rijeka. Matica joj nije tako jaka, otječe.

— A ona užasna lupa? — zanimala se Jelena.

— To su veliki komadi leda koji padaju sa svodova ponornice. I ona je, čini se, nastala od otopljenja snijega.

— Voda je ledena — stresla se Jelena Saint Yves. Olakšanje koje se osjećalo u glasu Crvenoga kapetana kao da ja se nije nimalo dojmilo.

— Jest! Ali radije biram ledenu vodu nego vruće olovo.

— Komadi leda, prijeti li nam od njih opasnost? — i dalje je bila nepovjerljiva Jelena.

— Ne. Ovi su zidovi akustični pa to zato stravično odzvanja.

Bez riječi i prigovora, odmjerenim kretnjama, spuštali su se prema vodi. Žena se malo ustručavala i u jednom se trenutku Crvenom kapetanu učinilo da će briznuti u plač. I dotad su bili u opasnosti, ali bili su zajedno. Kroz vodu u kojoj se lomio led morat će svatko od njih proći sam samcat. Nitko nije mogao znati kakav će biti izlaz iz ovog podzemnog svijeta.

Poslije svega, kad ga je struja, snažnija nego što je očekivao, iznijela na jarku svjetlost, od koje su ga zaboljele oči pa je načas zažmirio, vođa patrola je mogao sam sebi prigovoriti zbog onog lakomislenog oduševljenja kad je, gore kod vrha grotla, kazao da imaju više sreće nego pameti. Pameti je zapravo bilo vrlo malo, a sreće kudikamo više nego što su se nadali.

Svi su stajali na okupu na visokom bijelom kamenu, mokrom i blještavom, čekajući njega. Drhtali su, cvokotali, iako je podnevno sunce peklo svom snagom. Jedino novi član grupe nije bio moker niti je drhtao. Britanski oficir. Nehajno je držao strojnicu na koljenu. Onaj isti oficir koji je, u napuštenu selu, onako drsko lagao Crvenom kapetanu.

— Argonauti su isplivali. To je pravo čudo! — dočekao ga je Englez, keseći se drsko i žmirkajući kroz dim cigarete što mu je visila na donjoj usni.

Dvije zlatne epolete

U mislima i osjećajima Crvenog kapetana vladala je zbrka, njegov je duh bio premoren jednako kao i tijelo, teško se odupirao tolikim iskušenjima. Izlazak na svjetlost dana, uz pomoć matice hladne ponornice, te ponovni i neočekivani susret s Englezom, zbunili su ga. Bilo je toliko toga na što je istodobno morao misliti i poslije svega preživljenog posljednjih sati to ga je jednostavno omamilo. Jesu li mu tijelo i osjetila otkazali poslušnost? Može li ljudski mozak, izvrnut odviše velikom naporu, pregorjeti isto kao i električni osigurač?

Bio je svjestan samo starog uvjerenja, duboko usađenog u njemu, da u svakom ljudskom činu ima uspona i padova, vrhunaca i slabosti. Za ratnika je najvažnije da se pobrine kako ga kriza ne bi shvala u trenutku kad mu je najteže, dok se brani od najžešćih napada. Ratnička vještina podrazumijeva osim ostalog i sposobnost odgode krize za neka bolja vremena s manje opasnosti. A kako je to bilo teško učiniti!

Stisnuo je zube: kovitlac misli nije trajao dugo, ali mnogo mu je snage trebalo da se svlada, da potisne u sebi te varljive slabosti. Dok se penjao kamenitom obalom, krajičkom je oka opazio kako u visokom luku, preko njega, leti nekoliko povezanih bombi. Pale su u izvorište ponornice, eksplozija je odjeknula muklo, dio kamenog svoda se raspuknuo i pao u vodu koja se rasprsnula u tisuće srebrenastih kapljica.

Britanski oficir koji je bacio bombe govorio je, ostali su šutjeli. Pričao je o tome kako su ribari stoljećima odavde vadili led i kako je otok baš zbog leda bio uvijek važan za njih. Jelena Saint Yves, kadet i zarobljeni Wolfgang Ommar bili su zbunjeni. Crveni kapetan je shvatio zašto: čovjek u britanskoj uniformi držao se kao da je očekivao takav susret i kao da je ovo sastanak ljudi koji su se već upoznali. Nije im bilo jasno kako da se drže prema njemu. Na njegovu iznenadnu pojavu, to je bilo očito, vođa patrole je reagirao samo mrštenjem obrva.

— Bombe sam bacio zato da oni što vas gone ne bi mogli izići na isti način — objasnio je Britanac sa smiješkom.

— Vrlo ljubazno od vas — odgovorio je kiselo Crveni kapetan. — Ali tko vam je kazao da nas netko goni?

— U posljednje vrijeme počeo sam glumiti Svevišnjeg! Lutam po planinama, liticama, i gledam što se događa dolje. Tako sam vas opazio u napuštenom selu, sjećate li se?

— Moja sjećanja nisu kratka — sarkastično i pomalo ljutilo odgovori vođa patrole — a vaše laži, čini mi se, jesu. Tad niste patili baš od pretjerane iskrenosti!

— Imate pravo — prihvatio je bez dvoumljenja Britanac — i sad sam uvjeren da je to bilo mudro, mislim mudro za mene. Kazali ste da ste brodolomac, da ne znate gdje ste. Pa lijepo! Rekao sam vam krivo ime otoka. Sandronisis. I vi ste, dakako, povjerovali u to. Po tome sam znao da mi ne lažete!

Prisjetio se one iznenadne opuštenosti u Britančevu ponašanju za onog razgovora. Tad mu se to činilo neobjašnjivim, razmišljao je o tome, ali nikakva odgovora nije našao. Sad je dobro razumio. Taj je momak bio vrlo lukav, premazan svim mogućima mastima!

Misli Crvenoga kapetana, usprkos nastojanjima, još nisu bile sređene. Nešto mu je izbjeglo, neka sitnica ili izgovorena riječ. Teško se odrvao tom toku misli, trudio se da brige skrije u sebi, da se ne oda očima, izražajem lica.

— Svaki susret na ovom otoku, koji se ne zove Sandronisis nego Astipaleos — to je ime posebno naglasio — kao da je nova lekcija u udžbeniku logike. Iza svake izgovorene riječi ili događaja koji se, na prvi pogled, čine jednostavnim i shvatljivim, kao da se krije i nešto drugo!

Hineći poniznost, Englez se blago nakloni.

— Vidim, snašli ste se unatoč mojoj maloj laži!

— To nije bila mala laž! To sa Sandronisisom bilo je surovo i podlo!

— Rat je takav. Tko ste vi: prijatelj, neprijatelj?

— To je vaš način razmišljanja. Naš je možda nešto drukčiji. — nije se složio vođa patrole. Doimao se kao čovjek koji raspravlja o nečem što mu ne leži na srcu i što je po njegovu uvjerenju pogrešno. — Odakle znate da nas netko progoni? Pogađate da ćemo se pojaviti na ovom izlazu, iako to prije pola sata mi sami nismo znali.

Englez je dlanom podigao pramen kose sa čela, načas se zagledao ispred sebe kao da pokušava naći što točniji odgovor. Crte oko usana postale su mu izražajnije, i to se moglo vidjeti unatoč riđoj, neobrijanoj bradi.

— Pitanja su umjesna — rekao je poluglasno — ali, na žalost, na njih neću moći odgovoriti.

— Zašto?

— Razlozi su isti. Zašto se vi spasavate iz zarobljeništva, vučete za sobom zarobljenika, pucate na progonitelje i izvlačite živu glavu na ovakav način? Zato vam ne mogu odgovoriti. Nadam se da me shvaćate.

— Glup odgovor!

— Točno — složio se Englez malodušno — ali nije pravi odgovor na vaše pitanje, pa je prema tome sasvim dobar. Žao mi je ako sam ovako otežao onu vašu vježbu u logici!

— Ne bi trebalo da toliko značenje dajete ni sebi ni svojim riječima. I dosad smo se snalazili bez vas.

Britanski se oficir nasmijao: bio je to radostan i iskren smijeh. Nije u njemu bilo ničeg lažnog, prijetvornog. Govorio je brzo:

— Usprkos ovoj čarci, kažem vam, morat ćemo surađivati!

— Zašto?

— Prvo, znam put iz ove stupice, a znam i prečace. Ako budete išli tim stazama i stazicama, daleko možete izbjeći progoniteljima. A osim toga — zastao je, dok mu je samouvjerenost ozarila lice — ovdje smo radi iste stvari. Zašto da ne udružimo snage?

Vođa patrole se pretvarao da nije čuo posljednju rečenicu. Ova igra pitanja i odgovora nije ga nimalo zabavljala, ali je, glumeći srdačnost i naivnost, odgovorio:

— Moja vježba u logici ne da mi mira. Zato iz vaših riječi mogu shvatiti da ste i vi brodolomac!

— Nisam to kazao! — Oficirovi bljesnuše zubi kad je razvukao usne.

— Rekli ste da ste ovdje radi iste stvari kao i mi. Jedini razlog što smo dospjeli na Astipaleos jest oštećenje našega broda. Ništa više!

— Vraćate li mi milo za drago? — upitao je Englez pomirljivije.

— Bože sačuvaj!

— Čini se da moram i sam početi s vježbama iz logike! Brodolomac nisam — oficir je učinio široku kretnju rukom, s dlanom okrenutim prema zemlji — i moram vam otkriti da se ovdje umire, brzo i nenadano. I stoga ponavljam: možemo spasiti glavu samo tako da surađujemo!

— Kako ste jučer rekli, u ratu je povjerenje prva žrtva!

— Točno.

— Kako da vam vjerujemo? Povjerenje ste već jednom izigrali. I nije mi jasno kakva je to priča o suradnji.

— Bit će prilike da ponovo steknete povjerenje u mene. Vjerujte mi!

— To su samo riječi — dodao je vođa patrole i slegnuo ramenima.

Englez se pažljivo zagledao u njega. Taj izravni i otvoreni pogled potrajao je nekoliko trenutaka, potom je odmjerio svakoga člana male skupine, osim kadeta. Vođa patrole je razumio ovo nijemo provjeravanje. U načinu kako je promotrio najprije njega, pa ženu i zarobljenika, točno je mogao zaključiti kako britanski oficir vrlo ispravno misli o odnosima među članovima skupine i kako baš nije poželjno da njih dvojica o svemu govore pred ostalima.

— Jedino ne mogu pogoditi tko je ova šarmantna gospođica — rekao je uljudno i nasmiješio Jeleni Saint Yves.

— Gospođa — ispravila ga je žena. — Na Astipaleos sam stigla avionom, u kojem je bilo nekoliko Jugoslavena.

— Avionom? — upitao je Englez, nehajno izgovorivši tu riječ, ali je Crveni kapetan, koji je pomno pratio i najmanju promjenu na njegovu licu, opazio kratki i radoznali bljesak njegovih očiju.

— Da — potvrdila je Jelena Saint Yves — avionom koji se morao prisilno spustiti na pješčanu obalu, na zapadnoj strani otoka. Tad su me zarobili padobranc!

Englez je potom ispričao da se zove Bob Marrett, da je činom natporučnik, da je dalekozorom promatrao bitku na pruzi, odnosno čuo pucnjavu i eksplozije, da je zatim vidio lokomotivu i jedan vagon kako uz snažno brektanje motora odmiče žurno prugom uzbrdo, prema postaji, udaljavajući se od mjesta zasljeđenja. Avion se više nije spominjao, Britanca kao da su zadovoljila Jelenina objašnjenja, iako i samom Crvenom kapetanu to nije bilo dovoljno. A kako je na otok došao onaj pukovnik? Ta su pitanja za ovog razgovora potisnuta Englezovom pričom. On je potanko objašnjavao kako se približio samom rubu litice što je natkriljavala istočnu obalu Astipaleosa i opazio nepoznate ljude u civilu, dobro naoružane (to je napomenuo dva puta), koji su išli polako niz tračnice i bacali bombe prema moru. Natporučnik je otprije znao za arsenal, za taj izlaz, i zato je kroz

snažna leća velikog artiljerijskog dalekozora, iz znatne udaljenosti, budno pratio rasplet zbivanja!

Vidio je izviđački avion s njemačkim oznakama i one civile kako pucajući pokušavaju ući u napušteno skladište. Priznao je da mu nije bilo jasno tko se izvukao poslije onog napada na vlak, nije nikako mogao povezati civile i njemačku »rodu«, ali je sumnjao da između pilota i onih kod ulaza u arsenal zacijelo postoji neka veza. Nakon tih Britančevih tvrdnji major Wolfgang Ommar se nakašljao i značajno pogledao Crvenoga kapetana.

Dobro je promatrati događaje iz daljine, objašnjavao je Bob Marrett, samo što promatrača zbunjuju neke stvari. Nije mu bilo jasno zašto su napadnuti padobranci u vlaku. Uočio je doduše, iako nije bio potpuno siguran u to, da su na onom jednom vagonu, poslije pucnjave, ostala još četiri čovjeka, od kojih su dvojica bila padobranci.

Crveni kapetan je upiljio pogled u natporučnika. Upitao ga je li sasvim uvjeren u ono što govori. Vidjevši njegovu reakciju, ovaj je malo ustuknuo i upitao ga na što zapravo misli. Na ona dva čovjeka, odgovorio je žurno Crveni kapetan, i odmah se pokajao zbog toga. I žena i major čudno su ga pogledali. Tko zna kako su sve troje tumačili ovo njegovo ponašanje. Kako im objasniti što mu je značilo da su Matija i Kaja živi. Da ih, bude li imao sreće, može ponovo vidjeti!

— Kako ste se izvukli kad je vlak upao u zasjedu? — zanimao se Englez, jer to nije mogao vidjeti dalekozorom.

— To je nevjerojatna priča — odvratio je vođa patrole.

— Vagoni su sletjeli u more, mi s njima. Meni je prilikom udara o vodu pukao konopac kojim su mi bile vezane ruke. Pratila nas je velika sreća!

— To je uistinu velika sreća — složio se Englez, zagledajući njegovu ranu na leđima, Nedžamovo natečeno lice i majorove rane na glavi i ramenu.

— Je li ovo rana od pada? Razumijete li engleski? — obratio se Englez Wolfgangu Ommaru.

— Od gelera — odgovorio je zarobljenik. Potom je, zamislivši se načas, dodao: — Jeste li uvjereni da su vojnici izbjegli zasjedu?

Natporučnik se upitno zagledao u vođu patrole. Dvoumio se da li da odgovori.

— Ovo je padobranski major Wolfgang Ommar — reče Crveni kapetan. — Šesta padobranska regimenta. Bili smo njegovi zarobljenici, sad je on naš!

— Zar kod vas zarobljenici postavljaju pitanja?

— Ne uvijek. Ali ako možete, odgovorite mu! — Nije želio otkriti kako i njega samog uvelike zanima sve u vezi s tim padobrancima i ostatkom vlaka.

— Pa dobro. Gotovo sam uvjeren da su dva ili tri vaša čovjeka uspjela izbjeći zasjedu. S njima su bila još dvojica, gola do pojasa. Tko je na tom vagonu bio mrtav, tko ranjen, to iz daljine nisam mogao vidjeti.

— Kamo su mogli otići? — zapita Crveni kapetan.

— Na aerodrom. Od sinoć je u njihovim rukama. Brodovi su im daleko na jugu!

— Znate i za brodove! — iznenadio se Ommar.

Englez se nije potrudio da mu odgovori. Bilo je tu nešto neobično: Nijemci napadaju aerodrom, ali neki brodovi iskrcavaju opremu i ljudstvo i daleko na jugu. Zašto? Britanac kao da se nije zamario tim pitanjima. Objasnio im je šturo i preko volje kako su Nijemci osvojili uzletišta. Natporučnik je tada, kao da želi promijeniti predmet razgovora, rekao kako misli da je ovo vrlo čudna skupina. Crveni je kapetan pitao zašto je čudna, a on mu je, na njegovo iznenađenje, odgovorio kako mu je sumnjivo da svi, ama baš svi tako dobro govore engleski. Marrett je na to dodao da je njemu kao Englezu to drago, da godi njegovoj taštini, ali ga istodobno i plaši. Obični brodolomci, putnica iz aviona, padobranski oficir, a tako dobro vladaju stranim jezikom. Aluzija je bila jasna. Marrett im, unatoč svemu rečenom, nije mnogo vjerovao. Potom je vođu patrole upitao i za ime.

Svi su pogledali prema njemu, osim kadeta. Mladić je znao njegovo ime i prezime. Crveni je kapetan bio načas u neprilici. Prije pola sata, u mraku arsenala, objasnio je majoru da je već ratovao u Španjolskoj. Bilo je to možda neoprezno, ludo, pa čak glupo. U Španjolskoj je imao čin kapetana i za velike potjere nazivali su ga Crvenim kapetanom. Ispričao je ovim radozalcima tu priču. Slušali

su ga širom otvorenih očiju. To je bilo, ako se tako može reći — pritom se obješenjački osmjehnuo Marrettu — njegovo ratničko ime. Ako žele, mogu ga tako zvati. Jeleni Saint Yves to baš nije bilo jasno, pa je zapitala kakvo mu je pravo ime, na što je on odvratio kako samo ime nije važno. Englez je dodao kako je to neka dječja igra, možda konspirativna, da on to ne shvaća (premda je vođa patrole bio čvrsto uvjeren da je i te kako shvatio), ali ako želi da ga tako oslovljavaju, njemu je svejedno! Major je šutio i zurio u vrhove svojih čizama.

Zašto je to učinio, nije znao. Nešto ga je potaknulo da to kaže. Je li u tome bilo neke taštine ili prikrivene hvalisavosti? Ili je to samo bio njegov oprez? Mogao se, doduše, sam sebi narugati, jer on je bio čovjek koji je sve svoje postupke prvo sam dovodio u sumnju i kritički razmišljao o njima.

Izvalio je podebelu glupost, pomislio je, natjeran nekim unutrašnjim nagonom. Smijao se sam sebi. Za divno čudo, uopće mu nije bilo krivo zbog toga. Sve to mu je nalikovalo na priču u kojoj su i ljudi i događaji okrenuti naglavačke i svi se ponašaju drukčije nego što bi željeli ili mogli. Kad se samo sjetio da je major, prije nepunih sat-dva, predlagao vlastito ubojstvo! Svašta! I taj majorov prijedlog mogao je kriti ponešto i otkrivati još mnogo toga. Je li se Nijemac time želio uvjeriti u namjere Crvenoga kapetana, izvagati, riskirajući mnogo, što vođa patrole zna?

To je bit svega: svi ovdje misle da netko drugi zna nešto više. O čemu? Nije mogao zaboraviti one Marrettove poglede kad je žena govorila o avionu, ili ženine poglede kad je on sam pitao za Matiju i Kaju, provjeravajući je li ih Marrett vidio žive poslije one pucnjave.

I Boba Marretta je zanimalo kamo je major vodio zarobljenike. Kad je ovaj odvratio kako mu je naređeno da ih odvede do arsenala i kako je tu trebalo da ili sačeka brod s njemačkom posadom, Marrettova se desna obva nepovjerljivo podigla. Još više se britanski natporučnik zaprepastio kad je od Crvenoga kapetana doznao kako major tvrdi da su oni civili Nijemci! Na pitanje kako on kao njemački oficir tumači napad Nijemaca na pripadnike njemačke armije, Wolfgang Ommar je neodređeno slegnuo ramenima. Kad je Marrett zapitao što Crveni kapetan misli o tome, dobio je odgovor kako mu to Ommarovo mišljenje zvuči jednostavno nevjerojatno.

S male visoravni krenuli su u vrijeme kad se zapadno od mjesta gdje su bili ponovo pojavio izviđački avion. Englez je naglas izrekao sumnju, i pritom odmjerio majora, da je pojava »rode«, na neki način povezana s onim »brandenburgovcima«. Pitao se je li dobro izgovorio to ime, pokazujući valjda tako zarobljeniku da o tim elitnim vojnicima njemačke obavještajne službe ne zna mnogo. Doduše, u ovo je posljednje Crveni kapetan sumnjao! Ponovo se u njemu javila misao da se u svemu što kaže ili uradi britanski oficir krije neko drugo značenje. Bio je potpuno uvjeren u to da je Marrett gorio od radoznalosti dok je Jelena Saint Yves govorila o avionu. Englez to ničim nije želio pokazati.

Natporučnik ih je vodio uskim, gotovo nezamjetnim stazama. Predio oko njih bio je veličanstven: najprije su se spuštali, zatim penjali prema ledenjacima, opet spuštali u duboku jarugu između okomitih, nazubljenih litica, kamo se nije moglo probiti ni podnevno sunce. Nakon toga su, uz prilično napora i dahtanja, morali svladati strmi uspon, služeći se pri tom i rukama.

Avion je kružio visoko, čuli su njegovi zvrndavi motor, ali ga nisu vidjeli. Jelena Saint Yves u jednom trenutku, boreći se za dah, reče kako su na toj strmini u prilično nezgodnu položaju. Pilot ih može otkriti bez mnogo muke. Englez je stao, otpuhnuo oštro zrak i objasnio im da se njemački izviđač neće usuditi letjeti između okomitih strana tih udolina. Strujanja zraka su takva da su se tu pastiri nekad zabavljali bacajući kape s ruba provalije, prema kojem su se oni penjali, i one su im se uvijek vraćale: nisu mogle propasti u ponor! Kriveći stegnute usne, Ommar je dodao kako nekoga od njih, ako bi se okliznuo i pao, ta struja ne bi zadržala. Na ovakav posredan način zarobljeni se major zapravo požalio na ovo planinarenje! Ranjenu je ruku zakvačio između dva dugmeta bluže od čvrsta platna i pri veranju se služio zdravom rukom.

Zastali su ponovo pri samom vrhu. Marrett se polako okrenuo, naslonio leđima na izbočenu stijenu iza sebe i pokazao na suprotnu stranu tog velikog lijevka sjevernom stranom kojeg su se penjali. Bila je to glatka bijela ploča koja je snažno odbijala zrake sunca. Natporučnik im je objasnio da pri samom vrhu litice, točnije oko sto pedeset metara od vrha, ima više spilja. Grčki odmetnici, pričao je, pokazavši im oštri rub divovske kamene gromade, koji su se borili

protiv mletačke i turske vlasti, spuštali su se s vrha konopcima u te spilje.

Da bi se lakše spuštali ili penjali, zabijali su u živi kamen široke metalne prstenove. Pravo srednjovjekovno planinarstvo, objašnjavao je Englez. Dok je to govorio, uopće se nije osvrtao na ostale. Svi su, pa i Crveni kapetan, začuđeno buljili u njega. Stojeći na tome mjestu, odakle ih je malo jači vjetar mogao otpuhati u ponor, slušali su neku nestvarnu priču o odmetnicima i spiljama koje nisu ni vidjeli niti su ih one zanimale.

Jelena Saint Yves, koja je u koloni bila odmah iza Marretta, reče da se želi što prije popeti gore i onda na sigurnome može slušati svakojake priče i bajke. Englez se toliko zanio da mu se to očitovalo i na izražaju lica. Poslije, nastavio je on kao da je prečuo ženinu primjedbu, odmetnici su zaboravljeni, metalni prstenovi su ostali, i među ribarima se desetljećima pripovijedalo kako je na tim mjestima skriveno basnoslovno blago. Neki su tvrdili, ispravio se Marrett i tek ih tad prodorno pogledao, kako to i nije blago odmetnika, nego katalonskih gusara, kojima je u 15. stoljeću služio Astipaleos kao baza! Dijamanti, zlato i biseri, nasmijao se zvonko, još su u spiljama, u tim stijenama između neba i zemlje.

Šutjeli su.

— Postoje situacije kad je potrebna mašta. Prava, vruća, raspaljena mašta — govorio je hrapavo Englez, smijući se i dalje. — Zar nije tako, gospodine majore?

Wolfgang Ommar nije odgovorio. Stresao se zimogrožljivo. Njegove upaljene oči pokazivale su da ima groznicu, i hladan zrak koji mu je lijepio padobranska bluzu za pleća rezao ga je poput oštra noža.

Ubrzo su svi, osim Crvenoga kapetana, vjerojatno zaboravili ovu epizodu. Uspevši se na visoki rub litice, otkrili su da je tu početak valovitih livada. Raslinja je bilo malo, poneki grm makije plegao je po zemlji jer je ovdje na toj visini uvijek puhao vjetar. Englez se ponovo pretvorio u oprezna vojnika, a tako je i zvučala njegova napomena da moraju brzo prijeći ovu visoravan, jer ih na takvom tlu izviđački avion; ako se vrati, može lako otkriti!

Put ih je vodio prema jugozapadu. Desetak minuta poslije Marrettove opomene avion se pojavio, plegli su u obližnje grmlje, ali pilot je skrenuo južnije od njih i nije ih mogao vidjeti. Pola sata nakon

toga, kad su bez ikakvih teškoća izbili na visoku čuku, Crveni kapetan je otkrio da ih natporučnik vodi prema onom selu u kojem su se njih dvojica sreli prošlog dana u podne, prije nego što su ga zarobili padobrancima.

Od sela u maslinjaku dijelio ih je još puni sat usiljena marša. Prešavši zenit, sunce se polagano naginjalo prema zapadu. Zaustavili su se na uzvišenju iznad sela koje se djelomično skrivalo u zelenim oazama maslina. Bob Marrett je prebacio uzicu strojnice preko vrata, izdvojio se, rukom im pokazao da se sagnu ili legnu na zemlju i potom otišao da promotri selo. Otkako su doznali da Matija i Kaja vjerojatno nisu stradali u onoj paklenskoj pucnjava, Nedžam se povukao u duboku šutnju. Izbjegavao je pogled Crvenog kapetana, gledao je u tlo ili nekamo u stranu. Zapravo, nije progovorio ni riječi otkako su sreli Engleza.

Spoznaja da je Matija živ, značila je mnogo Crvenom kapetanu. Za ovog marša preko visova Astipaleosa najčešće je mislio na mornara i mladoga kadeta. Ima li načina da se izvuku? Na obali, poslije propadanja u ponor i sukoba s Nedžamom, prilično je olako kazao da se želi uvjeriti što se zbilo s Matijom i Kajom. Rekao je to u trenutku kad mu je život bio takoreći poklonjen, kad nije mogao ni slutiti hoće li imati prilike da iznesu živu glavu na ramenima. Marrettova tvrdnja da su njih dvojica možda živa, natjerala ga je da o svemu razmišlja ozbiljnije. Kako da to sad i ostvari? Odlazak na podmornicu je možda jedino ispravno rješenje! Ako bolje razmisli, on želi spasiti Matiju radi sebe, a ne samo radi njega.

Uistinu, može li Matija shvatiti što se zbilo između njega i Marije? Obješnjenja tu pomalo pomažu. Njemu se dosad činilo da su riječi slabašne, da nisu dovoljno moćne, ali djela, postupci... Tu je bio ključ. Ako založi vlastitu glavu, izloži se smrtnoj opasnosti, veliki će mornar morati povjerovati. Valjda će shvatiti ono što mu želim reći. Valjda? Samo, smije li takvo nešto učiniti? Ako želi vlastitu glavu staviti na panj, to je u redu. Ali Nedžamovu ili glave ostalih članova podmornice?

Sklopio je oči, zanio se razmišljajući. Prenuo se. Sunce mu je udaralo u oči i ta mu se snažna svjetlost iz dubine misli vratila u sjećanje onaj trenutak kad je isplivao kod izvora ponornice. I tad je morao zažmiriti ovako. To ga je podsjetilo na jednu pojedinost koja

mu je izbjegla. Prišao je kadetu i dotakao ga po ramenu, da bi ga vratio iz neke bolne odsutnosti i zamišljenosti. Prošaptao je:

- Jesi li čuo što je rekao ovaj Englez?
- Ne znam na što mislite.
- Matija i Kaja su živi.
- Čuo sam — potvrdio je Nedžam.

Gledali su se nekoliko trenutaka, ono jedno otvoreno kadetovo oko bilo je puno preklinjanja i neke mekoće koju nikad prije nije zapazio u njegovu pogledu ni u držanju »Astipaleos mu je prepunio vreću, ovo je bilo previše za njega«, zaključio je Crveni kapetan. Ohrabrujuće ga je potapšao po ramenu.

Astipaleos je bio samo drugo ime za iskušenja i muke, i ostali su tome bili izloženi, ali posljedice se nisu tako otvoreno očitovale na njima. Nije momak bio drukčiji od njih, ali oni su bili pripremniji, iskusniji, prekaljeniji. »Ili su možda«, misao mu se vratila unazad, »major«, natporučnik, on sam i Jelena takvo nešto već doživljavali. Žena! Gdje je ona takvo nešto mogla doživjeti? Momak je popustio, a ona...?«

— Nema nikoga. Idemo dolje! — prekinuo je iznebuha Marrett njihov predah, odmor, razmišljanja. Dođu li dolje u selo, bit će prilike da porazgovaraju o svemu. Kamo će krenuti; što želi Britanac, što će biti sa ženom, zarobljenikom? Hoće li on napokon odlučiti da krene u potragu za Matijom i Kajom?

Marrett je opet išao prvi u koloni, Crveni kapetan posljednji. Englez je kročio brzo, bez kolebanja. Tako su za njim išli i ostali. Prošli su prve napuštene kuće. Žena i zarobljenik pažljivije su zagledali napuštena staništa grčkih pastira. Marrett se iznenada zaustavio i žena se sudarila s njim. Kriknula je i stavila ruku na usta, kadet se trgnuo i skočio. U prvom trenu, budući da je znao za obješeni kostur, vođa patrole je pomislio da je ta grozna slika izazvala pometnju. Tad je ugledao i zbunjeno Marrettovo lice. »Pa on zna za kostur!

»Zar mi ni...«, pomislio je Crveni kapetan, zakoraknuo u stranu tek tad vidio da je na vješalima, u blagoj uvalici, visio pukovnik jugoslavenske vojske. Stajali su i šutke gledali u mrtvaca.

Kosti nekadašnjeg njemačkog špijuna, ako je Marrettova priča bila istinita, bile su razbacane po zemlji. Objješenom su ruke žicom bile vezane na leđima. Dok je bio s njima, u vlaku, i pukovniku su, kao i

ostalima, ruke bile vezane konopcima. Marrett se okrenuo i po njihovim licima shvatio da su poznavali obješenog.

— Tko je to? — upitao je zabrinuto.

— Čovjek koji je bio u istom avionu u kojem sam bila i ja — odgovorila je Jelena Saint Yves, s mukom odvojivši pogled od mrtvaca, kojem ni samrtnička boja niti zategnuto uže nisu izbrisali oštre crte lica.

— Kakva je to uniforma?

— Jugoslavenske kraljevske vojske — objasnio je vođa patrole. Prišao je ženi, bez riječi je skinuo torbicu s kartama koju je nosila preko ramena. Otvorio ju je. Svi su pratili svaku njegovu kretnju. Izvadio je epoletu s dna torbice. Bila je to otrgnuta pukovnička epoleta, potpuno pozlaćena, sa tri četverokrake zvijezde. Wolfgangu Ommaru pokazao je vješala i obješenog.

— Ovaj nesretnik nije izgubio ni jednu epoletu!

— Ostali su kao začarani najprije buljili u epoletu koju je držao Crveni kapetan, a potom u obješenog. Dvije epolete bile su na njegovim ramenima, njihova pozlata blještala je na suncu.

— Kakva je to igra? — nabusito će Marrett.

— I sam bih to želio znati! Ovaj pukovnik, jer to je pukovnik, bio je s nama na otvorenom vagonu. Najednom je nestao. Major je mislio da je skočio s vlaka, premda su mu ruke bile vezane. Poslao je dva padobranca da ga traže. Pošto su se vojnici vratili, major je pokazao ovu epoletu — ponovno ju je podigao visoko, da je svi mogu vidjeti. — Pomislio sam da je otpala pukovniku kad je skočio, i da su je ona dvojica Švaba pronašla!

— Ovaj, ako me oči ne varaju, ima obje epolete!

— Tako je!

— Pa kome pripada ova treća? — zapita natporučnik i prvi put mu se u glasu osjetilo uzbuđenje.

— Ne znam! Možda nam na to može odgovoriti major?

— Zbunjen sam kao i vi — odvratio je Wolfgang Ommar. — Tu epoletu što je držite dobio sam od dvojice vojnika. To je sve što znam.

Marrett je neodlučno zaškiljio prema vođi patrole.

— Vjerujete li mu?

— Ne — odlučno će Crveni kapetan. — Major laže, a zašto laže, mogu samo naslućivati.

— Što je posrijedi? — nervozno će Marriett.

Crveni kapetan je nalikovao na nekoga tko se probudio iz duboka sna. Crte lica su mu postale oštrije, držanje odlučnije, kretnje brže.

— Sve vrijeme dok smo išli prema ovom selu nešto me mučilo — reče ne obraćajući se nikome, kao da je na glas govorio sam sebi. — Marrett je rekao nešto onog trenutka kad sam, nošen strujom, izronio na svjetlost dana. Znao sam jedino da mi je u onoj općoj zbunjenosti izbjegla neka pojedinost i sad sam se sjetio. I znate čega sam se sjetio? — zapitao je i nastavio malo tiše: — Baš onih Marrettovih riječi da su Argonauti isplivali! Je li to točno, poručniče?

Marrett je pročistio grlo i nevoljko izustio:

— Argonauti su tragali za Zlatnim runom!

Wolfgang Ommar, koji je čupkao usirenu krv s obraza, otpuhnuo je zrak kroz nos i rekao:

— To je poznato!

Pažnja Crvenog kapetana usmjerila se prema zarobljeniku. Prišao mu je korak bliže, malo se nagnuo naprijed kao da mu su unosi u lice i napeto upitao:

— Mislite li uistinu to što govorite, majore? Uvijek oprezni poručnik Marrett jednostavno se izlanuo. A kad se te riječi povežu s onim riječima što ste ih izgovorili tamo na onoj postaji, u cik zore, pošto su se vratila dva padobranca, onda sve postaje mnogo zanimljivije!

— Koje riječi? — upitao je major, ne krijući neraspoloženje. Mrštio se i otpuhivao. — Igrate li se vi skrivača?

— Ne ja, nego vi. Točno ste kazali, i to dva puta ponovili, da je to epoleta zlatne boje. Naglašavali ste tu boju, sjetite se!

— Da je zlatne boje, to je jasno. To se vidi. Što sam naglašavao ili što se vama učinilo da naglašavam, ne znam.

— Lažete, majore! Mnogo je zlata odjednom na našem putu, te dvije epolete, onda treća, priča o Argonautima.

— Čekajte! — prekinuo ga je Bob Marrett oštro. — Zar vam se ne čini...

— Što vam znači sve ovo? — Jelen Saint Yves nije pričekala da natporučnik dovrši pitanje. Njeno je lice bilo posuto crvenim pjegama, suknja još mokra, kosa opuštena u velikim pramenovima,

ali izgled joj je bio odlučan, sličila je na osobu koja je izgubila strpljenje i odlučila je svima reći što misli o njima. — Zar vam se ne čini da i ovako imamo previše nevolja. Što će biti s nama? Kako ćemo se izvući iz ovog brloga u kojem su Nijemci svuda oko nas, gdje su mrtvaci na svakom koraku? Ovaj je momak — pokazala je prstom na Nedžama koji je stajao malo po strani — imao pravo. Zašlo se ne spasavamo? Kad vas ovako gledam, čini mi se da vi muškarci zapravo uživate u ratu. Kao da vas to zabavlja, što li? Priče o zlatnim epoletama, zlatnoj boji. To su gluposti! Sve je to ludo, sumanuto! — Glas joj se utanjio, rukama je pokrila ojađeno lice, načas je zastala pa prstima obrisala suze.

— Prije jednog sata istodobno smo strahovali od izviđačkog aviona i na onoj strmini slušali glupe priče o nekim katalonskim gusarima. A sad se nitko od vas nije zapitao tko je ovako zvjerski ubio ovog čovjeka! Zašto?

Bob Marrett se ugrizao za usnu. Vidjelo se da želi nešto odgovoriti ženi, ali se predomislio. Značajno je pogledao Crvenoga kapetana i onda, šuteći još trenutak, kazao:

— Morat ćemo o svemu otvoreno popričati... kapetane!

Prišao je vješalima, izvadio nož s dugom oštricom i lakim drškom, pogodan za bacanje, i u dvije-tri kretnje, pridržavajući mrtvacu za noge, prerezao debeli konopac.

»Morat ćemo porazgovarati o svemu«, ponovio je u sebi Crveni kapetan i dalje promatrajući Jelenu. Znao je pouzdano da Marrettove priče o gusarima i njihovu blagu nisu bile glupe. Nešto su značile, kao da je priča imala svojstva neke šifre, neko skriveno značenje. On jedino nije mogao dokučiti ključ te šifre, pa se čak pitao je li to poznato i samom natporučniku. Vođa patrole bio je malo prije dovoljno obazriv pa nije spomenuo papir istrgnut iz neke bilježnice, čudesan način kako ga je otkrio u vodi i pročitao one tri riječi. Tri zlatne zvijezde. Pukovničke epolette imale su tri zlatne zvijezde!

A primjedbe Jelene Saint Yves? Je li to bila obična reakcija uplašene, ojađene i uzbuđene žene? Jesu li...? Pitanja je bilo bezbroj, ali ne i odgovora. Žena je u nečemu imala pravo. Tko je smaknuo pukovnika? To pitanje nije smio zaboraviti, smetnuti ga s uma.

LJUDI

U tvrđavi kasno poslije podne

Prišao je Nedžamu. Pružio mu je kutiju »papastratos«. Bile su to dobre cigarete.

— Hoćeš li zapaliti? — ponudio je kadeta.

Mladić je podigao glavu. Sjedio je kraj izvora, obične cijevi zabijene u zemlju, iz koje je curkao tanak mlaz vode, kvasio je komad bijele tkanine i ohladio ozlijeđeni, otečeni dio lica.

— Jesu li vijesti loše? — odvratio je pitanjem, lutajući očima po licu Crvenog kapetana, kao da je unaprijed želio pročitati s njega što se dogodilo.

— Zapali, hajde! Za loše vijesti uvijek ima vremena!

— Naši su stradali, je li? — užurbano je prošaputao.

— Naši su dobro. Razgovarao sam s Barbom. Popravili su radio na podmornici, a stanica koju je Marrett krio u ovoj tvrđavi sasvim je dobra. Komandant te pozdravio.

Nedžam je trenutak ostao zamišljen, neodređeno se zagledao preko ramena vođe patrole i nesvjesno uzeo cigaretu. Ovaj mu je pružio i upaljač koji je dobio od Marretta. Povukao je kratko i nervozno nekoliko dimova i vratio upaljač Crvenom kapetanu, koji ga je zadržao na dlanu, kao da važe njegovu težinu. Bio je to neobičan upaljač, načinjen od puščanog metka. Obojica su gledala u njega, i misli su im lutale.

— Pa kakve su to loše vijesti? — prenuo se Nedžam.

I Crveni kapetan je odabrao cigaretu, navlažio je vrškom jezika, zapalio i duboko povukao dim. Dan se gasio, i tamni grimiz bojio je zidine stare utvrde iznad izvora i tako najavljivao predvečerje. Kamenje, grubo klesano, imalo je onu istu bijelu ispranu boju kao i brda Astipaleosa. U rumenilu zalaska sunca taj je kamen dobivao neki prozirni ružičasti purpur koji je preobrazio taj surovi otočki okoliš, učinio ga mekim, prelijepim. Zidovi, ispucali i nagnuti od vremena, s visokim kulama, dizali su se iznad poljane kod izvora. Sunce koje je palo prema zapadu prosipalo je tekuće zlato kroz uske puškarnice što su ovom prastarom zdanju davali izgled čudovišta s mnogo očiju.

— Bit ću otvoren i iskren — javio se Crveni kapetan.

Nedžam se trgnuo na ovaj neočekivani uvod.

— Ispričat ću ti, pa sam zaključio — smirenije je odvratio Crveni kapetan, promatrajući lelujave pramenove dima koji su se dizali iznad njihovih glava. — Mi smo se jučer ujutro iskricali da bismo otkrili koji je ovo otok. To znaš! — Kadet je prešao jezikom preko donje usne i potvrdio kimanjem glave. Crveni kapetan je nastavio: — Pucali su na nas, pa su se razdvojili. Vas su zarobili. Mene je to isto snašlo pošto sam se vratio na mjesto gdje ste me čekali. Jučer u podne, gore u onom selu, gdje smo bili prije jednog sata, sreo sam Marretta. Držao se čudno...

— On je meni i sad čudan!

— Slažem se — nastavio je polako vođa patrole. — Marrett mi je tad kazao da se ovaj otok zove Sandronisis. I povjerovao sam mu. Pomogao sam mu i da sahrani dvojicu vojnika koje su strijeljali Nijemci.

Mladić se ponovo trgnuo, jer ovo je čuo prvi put.

— Tko ih je ubio? — upitao je šapatom. — Oni »brandenburgovci«?

— Ne znam. Pobili su ih nemilosrdno. Poslije tog susreta s Marrettom vratio sam se, kao što znaš, i zarobili su me padobranci. Natporučnik je, kako smo danas otkrili, namjerno rekao pogrešno ime otoka. I to znaš. Ali jučer je govorio da su na otoku pripadnici neke specijalne jedinice Wehrmachta. Nas su zarobili padobranci. Nešto me već tad zbunjivalo! Nijemci su, naime, točno znali da ću naići i ja. Čekali su me! Njihov zapovjednik major Ommar znao je za podmornicu. Pitao sam se — kako?

— To sve znamo — pobunio se Nedžam — i ne shvaćam koje su to loše vijesti!

— Doći ćemo i na to — umirio ga je vođa patrole kretnjom ruke. Okrenuo se i preko ramena pogledao Marretta i ostale. Ommar je ležao, Jelena je sjedila naslonjena na zid, a Englez je švrljao oko malog ognjišta. Vatru je zapalio tako vješto da se prozračni stup dima nije vidio ni s mjesta gdje su sjedila njih dvojica. — Jedno je točno. Svi su se ponašali čudno. Tu imaš pravo, Nedžame. I Nijemci, i ovaj Englez, pa nemoj zaboraviti ni pukovnika i ženu!

— A »brandenburgovci?« — žustro će mladić. — Oni su najopasniji, je li?

— Vjerojatno. Iza njih ostaju samo mrtvaci. Mislim da je pukovnik, izmakavši s vlaka, njima pao u ruke.

— Možda su to te specijalne jedinice — primijetio je mladić, kojeg je ovaj razgovor ponio i prvi put je živnuo za nekoliko posljednjih sati.

— U početku sam mislio da su padobranci ti »specijalisti« — razlošnije je objašnjavao Crveni kapetan. — Poslije sam pomislio isto što i ti. Sada...

— A sada?

— Nisam siguran!

Kadet ustuknu. Njegovo početno nepovjerenje, duboko i istinsko, uobičajeno u svih mladih i nedovoljno iskusnih ljudi, naglo se preokrenulo u bezgranično povjerenje u Crvenoga kapetana. Kad se zbio taj preokret, vođi patrole nije bilo jasno. Možda u onom paklenom mraku napuštenog arsenala? I zato je nesigurnost koja je ostala jednostavno visiti u zraku poslije tih riječi vođe patrole zbunila momka. S nevjericom je zapitao:

— Zašto? Nije li to očito?

— Ništa, Nedžame, nije sasvim očito! To je osnovno u svemu. Tko je pucao na nas? Odakle padobranci znaju da ću naići i čekaju me? Kako je major mogao znati za podmornicu? I naposljetku, zašto su ti »brandenbugovci« napali mali vlak na kojem su bili njemački vojnici?

Zastao je kao da se umorio od nabiranja ovih zagonetki. Kadet je popušio cigaretu i ugasio je, pritisnuvši je prstom o kamen.

— Razumijem. Tom nizu pitanja možemo dodati još poneko: kamo su nas vodili Nijemci, kako je nestao pukovnik, pa potom obješen uskrsnuo, kako je Marrett znao da ćemo izaći iz one mračne rupčage, pa te njegove glupe priče o španjolskim gusarima...

— Katalonskim gusarima — ispravio ga je Crveni kapetan, a zatim ga ponukao da nastavi: — Hajde, završi to nabiranje!

— Tu je i ono ...

— Na što misliš?

— Na zlatne epolete.

Ove tri riječi možda su bile rješenje tajne Astipaleosa. Kadet je bio uvjeren da je spominjanje zlatnih epoleta na određen način uzбудilo vođu patrole, da je on to uspio brzo svladati u sebi, samo je neka gotovo neuhvatljiva sjena ostala na njegovu licu i u zamišljenu pogledu.

— Nisu važne zlatne epolette — progovorio je Crveni kapetan i prekinuo kratku šutnju koja je mučila momka. — Ili, da budem jasniji, epolette su značajne zbog nečeg drugog. Ovdje na otoku, neovisno o nama, jer smo mi slučajno doplovili do njega, letio je avion. Možda se i srušio. U avionu je bilo zlato. Mnogo zlata!

— Kako ste to saznali?

Rekao mi je Marrett.

— Je li to avion o kojem je govorila žena?

— Ne znam. Možda jest, možda nije. Na Astipaleosu, to si dosad vjerojatno već opazio, nikad nema točnih i pouzdanih odgovora!

— Čije je to zlato?

— Naše!

— Kako naše? — zbunio se kadet i donja mu se usna opustila, dajući mu dječjački, začuđeni izražaj. — Ne razumijem!

— To je zlato jugoslavenske Narodne banke. Država se raspala, vojska kapitulirala, čini se da je vlada pobjegla a inozemstvo. S nekog aerodroma, vjerojatno nikšićkog, i Jelena Sarit Yves ga je spominjala, uzletjeli su i avioni sa zlatom. Jedan je od njih zalutao, možda mu je nestalo goriva ili je bio pretovaren, tko će to znati, i srušio se negdje ovdje!

— I ne zna se gdje je to zlato?

— Ne.

— I svi traže zlatne poluge? — Nedžamov je pogled nestašno zaigrao, a na njegovu natečenu licu pojavio se osmijeh.

— Tako je. Traže ga.

— I zato je sve ovo mrcvarenje?

— Ne bih to nazvao mrcvarenjem — ispravio ga je odmjereno vođa patrole. — Shvaćaš li u čemu je jadač? To je jugoslavensko zlato, a mi smo s jugoslavenske podmornice.

— Mi smo slučajno došli ovamo. Nitko od nas nije znao za taj prokleti avion!

— To znaš ti, ja, naši s broda. Od ovih ovdje nitko nam ne vjeruje!

— Pa što? — kratko će kadet, ali čim je to rekao, ugrizao se za usnu. Kazao je glupost. Na Astipaleosu su bili oni i ljudi koji im nisu vjerovali. — Znači, to je ta loša vijest?

— Tako je. Marrett je pomoću radiostanice razgovarao i sa svojim. Natporučnik je tu radi zlata, radi tog avionskog tereta za koji

nitko ne zna gdje je. Vidio si koliko je ljudi izginulo. Naređeno mu je da sve koji nešto znaju o avionu i zlatu prebaci u bazu koja je u Egiptu!

— U Egiptu? — zabezeknuo se Nedžam. — Pa kako će stići do tamo?

— Avionom!

Pošto je vođa patrole izgovorio ovu riječ, pričekao je tren, ugasio cigaretu, izvadio kutiju i odabrao još jednu za sebe i za kadeta. Pripalili su. Kadetovo je lice pokazivalo da razmišlja o svemu što je čuo.

— Plan Marrettove komande je luckast — nastavio je Crveni kapetan. — Potpuno sumanut. Ali drugog plana nema. Večeras, točno u devetnaest i trideset, britanski će bombarderi napasti aerodrom. U to vrijeme ovdje će već biti mrak. Natporučnik se mora probiti do uzletišta, iskoristiti paniku i pričekati avion koji će sletjeti neposredno nakon bombarderskog napada.

— Ti boga! — Nedžam je zaprepašteno zinuo. — Oni su zaista poludjeli!

— Jesu. To zna i Marrett. Naredba je ipak naredba!

Mladić se povjerljivo nagnuo prema Crvenom kapetanu i pronicljivo ga pogledao.

— Znači li to da i mi idemo s Marrettom? U Egipat?

— Ne moramo. Mi se možemo odmah vratiti na podmornicu. Doduše, uvjeren sam da bi natporučnik i nas rado strpao u taj avion!

— Dobro, pa što je onda loše u tome? Zašto ne krenemo?

— Na aerodromu, među zarobljenim britanskim vojnicima, vjerojatno su Matija i Kaja!

— Shvaćam. — Kadet se uspravio. — I vi želite na aerodrom?

— Pogodio si. Pitao sam Barbu za dozvolu. Kazao je da odlučim sam.

— A za mene? Što je rekao za mene?

— Isto. Da sam odlučiš.

— Jeste li se vi odlučili, kapetane? — Nedžam je prvi put tako oslovio vođu patrole.

— Jesam. Idem s njima.

— Znači li to da ćete i vi tim avionom?

— Ne. Budem li imao sreće, vratit ću se na podmornicu s našim drugovima. To će biti teško. Britanski će avion uzletjeti s Marrettom, Ommarom i ženom. Morat ću se tada probiti natrag na jug i ukrcati na brod!

Nakon tih riječi šutnja je bila teška, i Crveni kapetan je gledao u zemlju, pratio pogledom srebrnasti tanki mlaz vode, baricu ispod vrha cijevi. Nije želio učiniti ni najmanja kretnju koja bi na ikoji način mogla utjecati na mladićevu odluku.

— Ne želim se sam vratiti na podmornicu!

— Kreneš li sa mnom, može se dogoditi da stradaš! Ta nalikuje na samoubojstvo. Pomisli samo kako će Nijemci pobjesnjeti kad ovi uzlete ispred nosa tolike njemačke vojske. Prevrnut će nebo i zemlju da uhvate barem nas!

Nedžam je ustao; kao da su kapetanove riječi bile izgovorene bez veze, nekome drugome, uopće se nije osvrnuo na njih. Pogledao je u vodu i nasmiješio se:

— Pazite, kapetane! Čuli ste onog Engleza. Ovdje kod izvora ubio je jednog škorpiona. Ne bi bilo dobro da vas sad ugrize!

Nasmijao se radosno, s olakšanjem. Bilo mu je u biti vrlo drago što se momak odlučio i što onu lošu vijest i nije baš primio, kako se kaže, preko srca.

— To nije jedini škorpion na Astipaleosu — odgovorio je s dvosmislenim smiješkom. Pružio je upaljač momku. — Vрати ovo Marrettu. Hvala ti što se brineš o meni. Vidim da si odlučio!

— Jesam' — odgovorio je Nedžam jednostavno, zagledao se u skupinu kod zida tvrđave. — Odlučio sam. Samo mi nije jasno zašto bi Marrett želio pokupiti i nas.

— Zbog zlata. Vjeruje da mi nešto znamo o tome!

— Nitko od njih ne vjeruje u slučajnost — reče Nedžam i udari se rukom po čelu. — Pa sad mi je tek jasno! Nitko ne zna gdje je zlato i svatko vjeruje da to zna onaj drugi. Ne mogu povjerovati da je jugoslavenska podmornica slučajno doplovila do Astipaleosa istog dana kad je ovdje nestao jugoslavenski avion sa zlatom.

— Baš tako, Nedžame. I svi rade tu grešku!

— Grešku?

— Da, nitko nikome ne vjeruje, a svatko onom drugom pripisuje vlastite motive i želje. I ovo je zlato, eto, povod da se otkrije kako je

nekad među ljudima nemoguće uspostaviti istinsku vezu. Ali filozofiram, kako bi rekao Barba.

— Čekajte, kapetane! Gdje je onda to zlato? Postoji li uopće? Pa one zlatne epolete!

— Epolete postoje — morao se nasmijati toj nenadanoj momačkoj žestini i otkrivanju već odgonetnutih zagonetku

— Vidio si ih. A zlato? Ne znam. Marrett i ostali uvjereni su da postoji. Znači da postoji!

— Ne shvaćam — odsutno će Nedžam. — Kako može postojati ako ne postoji!

— Ako su ljudi uvjereni da postoji, ponašaju se tako, a na otoku se svi ponašaju, tada kao da zlato i postoji, pa makar na na cijelom Astipaleosu ne bilo ni za običan zlatni zub.

— Kapetane — pomirljivo će kadet, s jasnom željom da ga ne uvrijedi — mislim da Barba ima pravo!

— Kako misliš?

— Previše je filozofije u tome.

Obojica su se tome zvonko nasmijala. Mladić je poslije toga i dalje stajao i promatrao vođu patrole kako sjedi iznad izvora i izvlači posljednje dimove iz cigarete te kriomice promatra ostale članove njihove neobične skupine dolje kraj ognjišta. Iznenadeno je podigao pogled i upitno se zagledao u kadeta, koji je još neodlučno stajao:

— Što je bilo? Zašto ne ideš?

— Htio sam vas pitati zašto vam je tako važan Matija.

— Teško je to objasniti.

— Ima li to neke veze s onim što je jučer kazao Veliki?

— Što je rekao Matija?

— Da vi opet niste bili tu ili tamo. Ne znam točno. Tako je nekako rekao, je li?

Kako da ovom momku ispriča o Matiji, o Mariji, o potjeri i o onoj patnji poslije njene smrti? Bi li razumio? Sasvim iznenada svladao ga je jaki poriv da pozove kadeta, da ponovo sjedne do njega i da mu sve, baš sve, ispriča o sebi, o Mariji i o onom mornaru koga je on nazivao Velikim. Da ovom mladom čovjeku kaže koliko je prilika, zbog vlastite slabosti, propustio da kaže Matiji istinu. Ali Nedžamu je jedino izustio:

— Imaš pravo. To je rekao Matija!

— Mislim da vas Matija ne voli. Čuo sam da ste bili zajedno u Španjolskoj. Nisam previše radoznao — nastavio ja Nedžam prigušeno i nekako nježno, začuđujuće nježno za jednog mornaričkog kadeta — ali vi se izlažete tolikim opasnostima da biste spasili Matiju, a on vas možda i mrzi. Ne shvaćam to.

— To i jest teško razumjeti. Ni sam ne shvaćam sve to. Plašim se da Matija ne strada, želim mu još nešto reći, objasniti. Ako umre, pogine... nadam se da shvaćaš...

— Želite to više zbog sebe nego zbog Matije? — primijetio je kadet oštroumno, i ta spoznaja da je momak, gotovo dječak, tako izravno pogodio u samo središte, zaprepastila ga je. Ali u kadetovim se riječima naslućivalo razumijevanje, a ne prigovor.

— Možda imaš pravo. Bolje da ne ideš sa mnom. To je nešto osobno, nemam pravo...

— Razumijem. Mi ćemo ovaj put biti tamo — prekinuo ga je Nedžam kao da i nije čuo što mu je rekao. — Bit ćemo tamo i nešto slično Veliki više nikad neće moći reći!

— Ovaj put neće — sjetno i tiho odvrati Crveni kapetan.

Momak je otišao, dolje prema ognjištu. On je ostao sam sa svojim mislima. »Zašto sve nisam rekao one noći u vlaku, prije dvije godine, dok smo se preodjeveni u falangiste izvlačili iz opkoljenog Alicantea? Zbog tadašnje moje slabosti posljedice ovdje na Astipaleosu mogu biti neizmjerne. Može stradati jedan mladi, nedužni čovjek«, razmišljao je, otkrivajući kako ljudski postupci, bez obzira na to što se zbivaju u različitim vremenima i mjestima, mogu imati neviđenu snagu, utjecati i na sudbinu drugih ljudi. Kad je Marija poginula, Nedžam je bio dijete. Njena smrt može sad imati i neke veze s kadetovom sudbinom! Sve je to bilo prokleta, a vlastiti kukavičluk činio mu se težim od najgoreg bola. »Najbolje bi bilo da odustanem i povedem dječaka na podmornicu«, pomislio je u jednom trenutku, »i to bi bilo najpoštenije.«

Dok je mislio o tome, znao je da to neće učiniti. Otići te na taj vražji aerodrom i sebe, i što je još važnije, mladića izložiti neizrecivoj pogibelji.

Bob Marrett se uspravio, protegnuo, pritisnuvši rukama križa, i izlomljenim stepenicama se uspeo prema jednom od urušenih ulaza u tvrđavu. Ušao je. I žena je ustala; njena kestenjasta kosa, naglo

obasjana sunčevim zrakama, zaplamtjela je i najednom se, gledano iz daljine, učinilo da ima oreol oko glave.

Ima u tome nešto što se ne poklapa, i dalje je razmišljao, prateći pogledom Jelenu Saint Yves. Posljednjih godina nikad nije bio bliže jednoj ženi nego u ova dva dana. I u mislima je mogao dozvati sve one trenutku kad je otkrivao njen šarm, ljepotu koja je imala neku posebnu čulnost, pomalo suzdržan, koja kao da vreba iz zasjede, ne nameće se na prvi pogled, otkriva tek poslije, ali zato na muškarce ostavlja snažniji dojam. Većinu žena koje je sretao poslije Marijine smrti uspoređivao je, htio ne htio, sa crnookom Španjolkom. U svakoj je ženi pronalazio nešto Marijino, neki njen djelić. Kao da je smrću Marijina slika u njemu razbijena na milijune komadića koje on bezuspješno, pronalazi i skuplja, susrećući i promatrajući druge žene. Unatoč ženstvenosti i očito jakoj ličnosti, Jelena Saint Yves ga ničim nije podsjećala na mladu ženu koju je izgubio prije četiri godine.

Možda se on sam izmijenio ili je Jelena bila nešto drugo? Što je moglo biti uzrok svemu tome? Na obrazima je osjetio dašak vjetra i sklopio oči. Nikad neće zaboraviti onaj smiraj dana na obali, u Barceloni, kad su on i Marija sjedili na hotelskoj terasi, pod velikim šarenim suncobranima. Tad je bio rat, ali to njegovo sjećanje bilo je posve mirnodopsko. Kao da grad nije bio poprište sukoba i nereda. Pijuckali su neko oporo i snažno katalonsko vino, razgovarali o nevažnim stvarima, uživali u svježem povjetarcu s mora. U njegovu pamćenju taj je trenutak ostao urezan kao onaj prijelomni čas kad je sam sebi otvoreno kazao da će se zaljubiti u Mariju, da neće imati snage odrvati se tim osjećajima.

Ona se smijala, možda je osjećala isto što i on, nagnuvši glavu malo naprijed, oborila pogled i povremeno pokrivala usne nadlanicom. Bio je to jedan onih ženskih, valjda nesvjesnih koketnih kretnja. Sunce na zalasku palilo je purpurna jezerca na tamnoj i namreškanoj površini mora i taj odsjaj stvarao je sjene na njenom licu. No one su, umjesto da skrivaju, još jače isticale njenu ljupkost. Potom je sunce zašlo. Sićušne siluete ribarskih čamaca s krivim jedrima lelujale sa se u titravu rumenilu.

Čuo je korake i prenuo se iz drijemeža. Nedžam je trčao prema njemu s pištoljem u ruci. Povikao je iz daljine:

— Švabo je nestao!

Skočio je naglo, u jednom zamahu, i potrčao prema kadetu. San o prošlosti je nestao, gorčina u njegovoj duši je ostala. Jelena Saint Yves stajala je kraj malog ognjišta, zbunjena, usplahirena.

— Gdje je natporučnik?

— Ušao je unutra — brzo je odgovorio kadet. — Ja sam se motao oko vatre, žena je spavala. Slučajno sam se okrenuo i vidio da nema majora. Mislio sam da spava.

— Nije slušao kadetovo objašnjenje. Tko je Nedžamu rekao da je žena spavala? Zar nije vidio kako je za čas ustala, rukama poravnala suknju i prišla vatri pošto je Englez nestao u tvrđavi. To su, barem zasad, bile nevažne pojedinosti.

Zgrabio je strojnicu i na glas zaključio:

— Nije mogao odmaknuti daleko!

Dotrčao je i Bob Marrett. Shvatio je što se zbilo.

— Ranjen je. Ne smije nam pobjeći. Mogao bi opomenuti svoje!

— Što? — zapanjio se vođa patrole. — Ta zar ste mu kazali za našu namjeru da se probijemo do aerodroma?

— Ne u svim pojedinostima — resko i ljutito je odvratio stariji poručnik.

— Uvijek mi se činilo da se taj padobranac pretvara — promrsio je kadet. Marrett, bijesan na sebe, razdraženo ga je odmjerio a potom se upitno zagledao u Crvenoga kapetana.

— Kapetane, nije vrijeme da govorite jezikom koji ne razumijem. Što je rekao mali?

— Ništa posebno — odgovorio je vođa patrole preko volje, jer mu se nije svidjelo kako je Marrett postavio pitanje.

— Njemu je zarobljenik neprestano bio čudan, mislim, njegovo ponašanje!

— Kako misliš čudan? — obratio se Marrett Nedžamu.

— Kao da je neprestano glumio, pretvarao se da je s njim gotovo, da se prepustio sudbini.

— Misliš li da je nešto skrivao?

— Tako sam nešto mislio — odgovorio je kadet na engleskom pa potom prilično izazovno dovršio na hrvatskosrpskom: — Da, točno, mislio sam baš tako!

Marrett je otvorio usta da negoduje, ali ga je Crveni kapetan pretekao:

— Natporučniče, otiđite gore prema uzvisini, ja ću dolje, ovom zapadnom stranom. Ne može nam pobjeći!

— Polako! — Britanac je ogorčeno podigao ruku. — A što ste vi, do vruga, radili kad je taj ispario?

— Načas sam zadrijemao. Ali okanite se razgovora! Nemamo vremena za to!

Poslije tih riječi Crveni kapetan je potrčao kraj zidina prema zapadnoj strani utvrde. Izašao je na kosinu koja je bila još obasjana suncem, spustio se kroz grmlje u usku dubodolinu što je nalikovala na nekadašnji opkop koji je okruživao stari zamak.

Unatoč hitrini i uzbuđenju, trčao je i razmišljao. I Bob Marrett je u trenu pomislio isto što i on. Bio je uvjeren u to. Zato je natporučnik i pitao što su radili. Nešto je u svemu bilo nelogično, potpuno nelogično. Kad bi to kazao Marrettu, možda bi mu se opet narugao. Ali žena nije spavala kao što je vjerovao Nedžam! I on sam je zacijelo drijemao tek nekoliko desetaka sekunda, ne više.

U kamenjaru je bila neka stara staza. Krenuo je njome i dospio do dvije široke kamene stepenice, napukle i iskošene. Iz pukotina su stršale visoke vlati trave. Jedan je busen bio polomljen jer je netko maloprije stao na njega. Prebacio se potrbuške preko ruba ploče i otkotrljao se u jarak. Trudio se da mu koraci budu tiši. Otkrio je dio gdje je zid bio zarušen. Ušao je; zrak je bio ustajao, mrtav kao i cijela građevina, pun odvratna mirisa neke organske tvari koja se raspada. Prošao je kroz nekoliko prostorija i nenadano se našao u široku predvorju. Sa svih njegovih strana bili su visoki i vitki stupovi. Još su držali, širokim lukovima, balkone nalik na opločanu terasu koja je natkriljavala dvorište sa sve četiri strane. Sjeverni dio kamene terase opasno se nagnuo, neki su stupovi nedostajali. Neprolistala loza pri vrhu nejasnim je arabeskama šarala lukove i ogradu terase. Uspeo se uz dotrajalo kameno stepenište.

Sad su njegovi koraci gromko odzvanjali ispod visokih arkada i stropova. Na zvjutku terase, kao na laktu, iza širokog potpornog stupa, ležala je knjiga u kožnom povezu. Bila je to »Anabaza«. Majorova, kako je tvrdio, draga uspomena. Odmah je naslutio da se

Wolfgang Ommar sakrio iza, stupa. Prikrao se. S desne je strane ugledao otvor bez vrata. Mračan, opasan.

— Majore, znam da ste unutra, izađite! — Nije bilo odgovora. — Bacit ću bombu! — povikao je, a glas mu se vraćao u slabašnim odjecima. Bombe nije imao, a nadao se da ni Nijemac bježeći nije imao vremena da zgrabi neko oružje. Kucnuo je kundakom o kamen, pretvarajući se da je aktivirao bombu. Trenutak nakon toga u tami je razabrao mrlju. Bilo je to Ommarovo lice. Stajao je ukočeno na visokom kamenom pragu.

— Zašto ne bacite bombu? — izazivao ga je prkosno, s mukom izgovarajući riječi.

— Jer je nemam!

— Blefirate?

— Zato imam šmajser. To nije varka!

— Vidim — promrmljao je major tonom čovjeka kojem su potonule sve lađe. — Nećete uspjeti. Svi ćemo stradati!

— O čemu govorite?

— O planu onog ludog Engleza. O odlasku na aerodrom!

— Plan je kao i svaki ratni plan. Riskantan. Zašto ste najednom toliko uvjereni u to da nećemo uspjeti?

— Moji će pucati, neće praviti razlike. Neće mariti za to što je s vama i jedan njemački oficir. Značenje vašeg cilja premašuje moju ličnost — jednolično je i tiho nastavio zarobljenik. — Od dva zla za one s aerodroma moja je smrt manje, vaš bijeg veće.

Gledao je čovjeka koji se od iznemoglosti ljuljao pred njim. Činilo se da će se svakog trena srušiti.

— Odakle vam tolika sigurnost da ćemo nastradati?

Wolfgang Ommar podiže polako lice. Čak mu je i ta kretnja bila teška. U polutami stare tvrđave čulo se samo blago njihanje i šuštanje loze.

— Oni to znaju. Znajuju da će doći!

— Kako znaju?

— Mi sve prislušujemo, sve radioveze. Što mislite kako sam jučer doznao za podmornicu? Ovaj je Englez javljao, možda baš s ove radiostanice, naši su to uhvatili, javili nam i moji su vam vojnici postavili zasjedu. Vjerujte, ne pretjerujem: oni vas očekuju! — Njegov je glas zlokobno zaškripao.

— Pripremaju se da nas ohlade!

— Glupost! — rekao je Crveni kapetan prazno i neuvjerljivo. Sjetio se onog izviđačkog aviona i antena na njegovu trupu.

— Nitko od nas nema nikakve prilike — nastavio je Ommar kao za sebe istim jednoličnim glasom. — A zlato... ono će ostati tamo gdje je i bilo!

— A gdje je to? — prekinuo ga je grubo vođa patrole.

— Tko ma! — odvratio je zarobljenik. — Ili bi možda trebalo da kažem »quien sabe«?

— Zašto?

— I ja sam bio u španjolskoj — majorov je glas bio sve tiši, riječi sve nejasnije izgovorene — u legiji »Kondor«. Od trideset i sedme do kraja trideset i osme. Možda smo se tamo i sreli. Što mislite o tome?

— Ne mislim ništa! — osorno će Crveni kapetan. — I ne zanima me Španjolska ni ta vaša legija!

— Znam što vas zanima! Zlato!

U načinu kako je to Ommar izrekao mogla se prepoznati zavist i sarkazam poraženog.

— Nije zlato — odgovorio je žustro, a onda shvati da neće moći razuvjeriti zarobljenika. Zato je mirnije nastavio:

— Prije nekoliko sati tražili ste da vas ubijeni. Sad kao da se plašite smrti. Bježite. Zašto ste pobjegli? Jeste li se nadali da možete sami stići do aerodroma, opomenuti one tamo?

Ommar se očito trudio da pokaže kako je njegovo strpljenje bezgranično.

— Ništa ja njima ne moram javljati. Oni to znaju. Shvatite, znaju!

— I zašto se onda plašite?

— Ne plašim se — odgovorio je Ommar teško, boreći se za dah. — Eto, koliko malo ima načina da se ljudi razumiju, a koliko mnogo prepreka da bi se možda shvatili!

Desna obrva Crvenog kapetana iznenađeno se podigla. Nije krio prezir kad je rekao:

— Glupa filozofija za jednog nacističkog Ubermenscha. Jeste li razmišljali o tome dok ste letjeli s legijom »Kondor«? Jasno i glasno sam vas pitao: Što sve ovo znači? Zašto ste bježali?

— Tamo dolje, u arsenalu — major je nastavio kao da nije čuo što mu je kazao vođa patrole — u onom mraku, jednog mi se trenutka učinilo da smo se razumjeli, iako smo neprijatelji. Zar je to svetogrđe?

— To je slabost poraženog, strah. Sudbina nas nije spojila da bismo se sporazumjevali.

— To je točno. Ali za dva-tri sata izginut ćemo zajedno. Zlato je vrijedan ali nedosežan cilj. I uz to besmislen. Zaista mislim da smo svi u zabludi. Možda je to što sam vas želio opomenuti uistinu slabost. Mogu se složiti s vama. Ali mi nemamo prilike da preživimo i te riječi smatram iskrenošću, a ne slabošću.

— Ne zanimaju me — odlučno je odvratio Crveni kapetan — a pogotovu me ne zanima padobranski oficir, zarobijenik, sklon sentimentalnim izljevima.

— Griješite. Ako vam to nije važno, dobro. Nije ni meni.

Wolfgang Ommar se uspravio, s naporom je svladao slabost i nesigurno zakoračio niza stepenice. Na pitanje Crvenoga kapetana što je zapravo značio ovaj bijeg, nije odgovorio.

Sišli su, i vođa patrole se tek tad sjetio:

— Vaša je knjiga ostala gore!

— To je knjiga uspomena, priča o sretnim vojnicima, nije knjiga za šifre. Mi nemamo sreće, a meni uspomene više nisu potrebne.

U plićaku

Natporučnik Bob Marrett, ogrnut u šarenu padobransku dolamu i s njemačkim šljemom na glavi, pogledao je brojčanik sata i svijetleće kazaljke. Potom je primijetio:

— Nemamo mnogo vremena!

— Koliko je sati? — zapitao je Crveni kapetan.

— Petnaest do sedam. Do početka napada nam ostaje još četrdeset pet minuta.

— Požurimo da vadimo taj avion! — predložio je odrješito vođa patrole i zakoračio kroz vodu. I on je bio u vojničkoj bluzi koja je još prije pola sata bila na ramenima njemačkog vojnika. Tog pripadnika Wehrmachta ovdje je na Astipaleosu nenadano napustila vojnička sreća. Oštro je sukno greblo Crvenoga kapetana po upaljenoj koži i rani na leđima.

Plima je nastupila kasno poslije podne. Plićak se protezao gotovo dva kilometra od obale. Nekih tristo metara dalje ispred sebe, u sumraku, mogli su vidjeti krš srušena aviona. Iza njih, kraj pješčanog žala, stajao je »ford« od tonu i pol s mitraljezom »bren«, koji je bio pričvršćen na postolje na stražnjem dijelu karoserije. Na dugom poklopca motora njemački su vojnici bojom povukli široku bijelu liniju. Bio je to najvjerojatnije znak za njihove avione. Tim su se kamionima služili Britanci, i Nijemcima je u ruke pao kao ratni plijen prilikom desanta na Astipaleos.

U vrijeme plime tanka pješčana traka žala vijugala se prema sjeveru. Kroz plićak je tekao dosta živ promet između aerodroma i mjesta na jugu, gdje su njemački brodovi iskrcavali opremu. Četiri su padobranca naišla »fordom« i Marrett je zaključio da je to dobra prilika. Zavaravši neprijatelja pomoću zarobljenog majora, zaskočili su Švabe. U kratkoj i oštroj borbi Nijemci su pobijeni. Nedžam je ovaj put bio čvrst, odlučan, nije ni u čemu pogriješio. Od ubijenih neprijateljskih vojnika uzeli su dijelove uniforme i krenuli na sjever, prema aerodromu.

Iako su žurili, vrijeme je brzo odmicalo. Zaustavili su se na mjestu koje je na Ommarovoj karti bilo označeno kružićem i križićem. Britanski je oficir želio pregledati ostatke aviona. Crveni kapetan se složio s njim. Nedžam je ostao na kamionu, uz mitraljez, pazeći na

majora. Ommar je ostao sjediti u kabini, zavaljen, s bijelom krpom oko glave koja je potamnijela od zgrušane krvi. Jelena Saint Yves je rekla da je umorna i da želi ići s njima. Napetost i nervozu iščekivanja nije mogla prikriti.

Stigli su do srušene letjelice. Daleko na zapadu, iznad obzora, pružala se još tanka linija rumenila koje je naglo blijedjelo. Premda su do aviona pješačili gotovo cijeli kilometar, voda im je još bila do koljena. Marrett izvuče iz džepa svjetiljku i obasja ruševinu. Bio je to bombarder tipa »savoia-marquetti«, s oznakama jugoslavenskog kraljevskog zrakoplovstva. Britanac se popeo na krilo i ušao unutra. Teški je bombarder, naslućivao je vođa patrole, kotačima dodirnuo tlo i klizio nekoliko stotina metara. Jelena Saint Yves je tvrdila da tad nije bila plima, nije bilo vode, kotači su naišli na meko tlo, slomili se, i avion se nabio na nos. Rep mu je stršao visoko prema nebu, na kojem su već sjale rane večernje zvijezde. Tama se brzo spuštala, i vođa patrole se uzvrpolji. Više nije vidio ni »ford«, jer se njegova tamna boja stopila s tamnom vodom.

Marrett se izvukao uz lupu i škripu razderana metala, Ugasio je svjetiljku i uz glasan povik skočio u more. Uspravio se i obrisao kapljice s lica.

— Nema ništa — reče.

— Sigurni ste?

— Potpuno. Piloti su mrtvi. Ostavili su ih na sjedalima. Prikliješteni su tonama željeza.

— Žena je spominjala neke sanduke?

— Ti su sanduci još gore — zamišljeno će Bob Marrett.

— Nitko ih nije dirao. U njima su papiri. Arhiva, što li? Ako je gospođa Saint Yves bila u ovom avionu, imala je mnogo sreće. Kao i onaj pukovnik. I on je bio s njom, ako se ne varam?

Dva su čovjeka stajala neodlučno kraj visoke i mračne siluete srušene letjelice.

— Sve je to besmisleno — reče odsutno Marrett. — Potpuno besmisleno. Svi traže zlato. Što ako zlata uopće nema? Takve su zabune u ratu česte i moguće.

Crveni kapetan nije ništa rekao, pustio je poručnika da razmišlja na glas. Nikome nije otkrio da je onaj potopljeni brod imao snažnu dizalicu koja je i te kako dobro mogla poslužiti da se izvadi neki teški

teret iz mora! Leš s metalnom narukvicom i onaj komadić papira. Drugo je pitanje bilo kako sve to objasniti.

— Onda požurimo! — predložio je Marrettu. — Plašim se za momka!

— Stanite! — reče natporučnik i uhvati ga za rame. Britanac je leđima bio okrenut pučini; u odsjaju one žute crte na zapadu, koja je još nije bila izgubila, pretvorio se u crno, plosnatu sjenu.

— Vrijeme odmiče, ne stoji. Do aerodroma ima sedam kilometara — opomenuo ga je vođa patrole, iako mu je način na koji ga natporučnik zaustavio govorio da misli na vrijeme, ali i na još nešto vrlo važno što mu želi saopćiti.

— Vjerujete li tom momku? — zapitao je Marrett, i sad je došao red na Crvenoga kapetana da se iznenadi. Takvo pitanje nije očekivao.

— Vjerujem. S istog smo broda!

— Zaista mu vjerujete?

— Čemu ta pitanja? Vjerujem, kažem vam!

— Za vrijeme onog bezuspješnog bijega majora Ommara netko mi je kriomice uništio kristale radiostanice. Razumije li se kadet u to?

— Ne shvaćam — prošaptao je zbunjeno Crveni kapetan,

— Ta valjda ne mislite da je to on učinio?

— Tko je to onda mogao učiniti?

Marrettov je glas bio strog, bez dvojbe. Nije mario što mogu značiti njegove sumnje tako glasno izrečene. Ovaj pritajeni rat živaca, povjerenja i nepovjerenja počeo je zamarati i njega.

— On nije. Kako ste to otkrili?

— Dok ste vi zadrijemali kraj izvora — objašnjavao je poručnik neobuzdano — otišao sam u prostoriju gdje je bila skrivena stanica. Namjeravao sam najprije spaliti knjigu kodova, to sam i uradio, a potom uništiti i stanicu. Tad sam čuo povike, istrčao sam van i ostalo znate. Poslije svega nije mi jasno zašto je taj Švabo bježao.

— Kadet to nije učinio. — Crveni kapetan se trudio da govori što razložnije, a duboko unutra, u prsima, nešto mu je zaigralo, spustilo se i zgrčilo mu želudac. — Ostaje još jedino žena.

— Žena — prihvatio je Bob Marrett i način na koji je to izgovorio otkrivao je da je i sam mislio na nju. — Žena! Imate pravo. I tu se ipak vraćamo na staro pitanje: zašto bi ona to učinila? Ona je ovdje

slučajno, isto kao i vi! Evo, uvjerali smo se da u tom avionu nije bilo zlata. Zašto bi uništila kristale?

Bila je to besmislena situacija! Marret je imao pravo. Zašto bi žena to napravila? Nije imala razloga, kadet također

— A major? Nešto mi je palo na um. — Vođa patrole se prenuo, i Marrett se zabuljio u njega pun očekivanja. Englez je nestrpljivo upitao:

— Što je s tim vragom?

— Jeste li jučer u selu, kad smo sahranili, vaše ljude i rastali se, radiom javljali svojoj komandi?

— Zašto to pitate, nije mi jasno!

— Jeste li ili niste?

— Da — pomalo oklijevajući priznao je Marrett. — Sve sam im javio!

— Znači, major ima pravo. Kad sam ga pronašao gore na terasi tvrđave, bio je vrlo malodušan. Kazao mi je da smo svi gotovi, da oni na aerodromu znaju za nas i pojedinosti našega plana. — Crveni je kapetan na tren zastao da bi udahnuo zraka jer je brzo govorio? — I tad nisam te riječi upozorenja shvaćao ozbiljno!

— I što je rekao major?

Marrett je krenuo prema kamionu, koračao je dugim koracima, voda je prskala oko njega. Crveni kapetan je pružio korak da bi ga sustigao.

— Upitao sam ga kako Nijemci mogu znati za nas. Odgovorio mu je da imaju neki specijalni odjel koji se bavi prisluškivanjem svih radioveza, da su jučer čuli i to što ste javili svojim, potom su tu obavijest prenijeli njemu. Tako je major doznao za našu podmornicu, za patrolu, tako su me dočekali i zarobili!

— Vi mislite da su čuli i ovu naredbu za napad na aerodrom i bijeg avionom?

— Čini se!

— Nelogična je ta brzina u odvijanju događaja. — Natporučnik je šumno disao i govorio kroz stisnute usne. — Meni je od sela do tvrđave trebalo dvadesetak minuta, dok sam javio još dvadesetak. Koliko ste vi pješačili do onog mjesta gdje su vas čekali vaši?

— Gotovo tri sata — odgovorio je vođa patrole glasom koji kao da je dolazio iz groba. Sve se poklapalo, sve je bilo logično. Njih

očekuju i nema im spasa.

— Taj odjel što prisluškuje zacijelo je negdje u blizini Zašto? Nije samo radi desanta!

— Radi zlata. Zar vam to moram napominjati? Kad su vama javili za zlato, oni su to čuli. Tamo kamo su nas padobrancima najprije odveli, bila su dva broda. Major je izašao na kopno, potom se vratio na lađu. Možda je išao po nove podatke, tko zna!

— A tko su oni »brandenburgovci? Kako su oni mogli znati za Ommara i vas?

Crveni kapetan uhvati Marretta za rame. Stisak mu je bio čvrst. Gotovo zapovjedničkim tonom je rekao:

— Je li major mogao za vrijeme bijega uništiti kristale? Dobro promislite o tome.

— Vrag bi ga znao je li mogao ili nije. Uništeni su, to je jedino što znamo!

Crveni kapetan je pomislio kako je mnogo crnih slutnji u njegovim i Marrettovim pitanjima i kao da su mu one, negdje u njemu, uporno govorile da Matiju više nikad neće vidjeti.

— Ako je to majorovo djelo — reče napokon — zašto je to učinio?

— Možda zato da se ne bismo predomislili i javili to svojim — odvrati natporučnik i bolno uzdahnu. Jednom je kretnjom zabacio šljem na potiljak, i to je u mraku, iako je nebo bilo svijetlo, davalo njegovom visokom i koščatom liku nekakav kočoperni izražaj. — Pet sam mjeseci bio potpuno sam u pustinji kod Bengazija. I bilo mi je lakše. Istinu vam velim. Što se događa ovdje?

— Ne želim vam se rugati — vođa patrole je u sebi potisnuo i svladao maloprijašnje slutnje i bojazan — ali sjetite se kako ste podrugljivo govorili o mojoj maniji traženja logičnosti. Na kraju, ako se složimo da je to uradio major, ostaje još jedno pitanje. Zašto mi je priznao da nas očekuju na aerodromu? Nije li to besmisleno? Uništava kristale i priznaje da idemo ravno u stupicu!

Natporučnik se kiselo osmjehnuo, pokušavajući da u tami razazna crte njegova lica.

— No — reče — bez obzira na sve mi ne odustajemo. Nitko nam nije javio da je akcija opozvana.

Prišli su kamionu, i Nedžam im je prigušeno doviknuo:

— Požurite, netko dolazi!

Potrčali su i ugledali kadetovu siluetu kraj teškog mitraljeza.

— Tko dolazi?

— Osluhnite! — dodala je Jelena Saint Yves. Ona je klečala i napeto slušala udaljene šumove. Što god da je dolazilo, dolazilo je sa sjevera, iz smjera aerodroma.

— Uskačite! — naredio je Crveni kapetan.

— Ja ću voziti! — doviknuo je Marrett. S treskom su uskočili u usku kabinu. Crveni kapetan se nagnuo kroz prozor na vratima, jer stakla nije ni bilo, i provukavši glavu i rame, naredio kadetu da pripremi mitraljez. Nedžam je na podmornici bio zadužen za jedan od četiri protuavionska mitraljeza i bio je vješt u rukovanju tim oružjem.

Metalno je postolje zaškripalo, zatvarač je gromko zveknuo kad se opruga zategla. Marrett je dao gas i polako krenuo kroz vodu.

Minutu nakon toga pred njima se pojavio motocikl. Njegov je reflektor sjao punom snagom, kao da za vojne policajce nisu vrijedile naredbe o zamračenju. Vozač je jurio kroz plićak jer su se s obje strane vidjele bijele kreste zapjenušane vode. Kad je stigao do kamiona, zaustavio je vozilo, ali nije ugasio motor.

Major je sjedio između Crvenoga kapetana i Marretta. Činilo se da nije živ; brada mu je pala na prsa. glava mu se ljuljala u ritmu polagane vožnje. Marrett je zakočio i uza škripu zategao ručnu kočnicu. Nijemci su bili oprezni. Na grudima su im se blistale ploče neobična oblika.

Vozač motocikla je sišao, a njegov je pratilac iz prikolice uperio automatsku pušku u vjetromotorsko staklo. Spretno je to uradio, dobro pazeći da se u njegovoj vatrenoj liniji ne nađe vozač koji je prišao kamionu.

Bilo je nečeg fantomskog u svemu tome: u vodi, plitkom moru, oni se voze otetim kamionom, na njima su neprijateljske uniforme, zaustavlja ih njemačka policija koja, u to su sad bili sasvim uvjereni, zna za njih i očekuje ih. Tama i široki obod šljema zaklanjali su lica Nijemaca. Onaj prvi je nehajno pozdravio i zatražio isprave. Vođa patrole je kriomice, jer je njihova lica slabašno osvjetljavala svjetiljka s komandne ploče kamiona, pogledao prema Marrettu. Nije znao njemački i sav se ukočio od napeta iščekivanja. Dlan kojim je držao kratki kundak šmajsera bolno mu se zgrčio, leđa su ga neizdržljivo

pekla. Bob Marrett je polako, gotovo nježno, uspravio majorovu glavu, nagnuo se preko njega i kroz prozor doviknuo Nijemcu:

— Naredniče, vozimo padobranskog majora Ommara na uzletišće. Teško je ranjen. Ovaj ovdje — palcem je pokazao na vođu patrole — jedan je od njegovih ljudi. Jutros su ih napali na pruzi. Vjerojatno ste čuli za to. Spasila su se samo ova dvojica.

Nije vidio, jer nije ni mogao, ali bio je uvjeren da se Švabo zagledao u njega. Potom je najednom iz džepa izvukao malu svjetiljku, upalio je, i mlaz svjetlosti uperio u Wolfganga Ommara. Marrett i vođa patrole tek su tad mogli vidjeti kako zarobljenik izgleda loše; stanje mu se pogoršalo. Bilo je to lice samrtnika. Mlaz svjetla potom je skliznuo na Crvenoga kapetana. On se namrštio, zažmirio, trudeći se da što naivnije i nevinije gleda u nepovjerljivog policajca. Nijemac je još nešto upitao, Marrett mu odgovorio. Natporučnik se držao izvrsno, bio je mrtav hladan. Iako je odgovarao uljudno, glasu je dao jedva osjetan prizvuk nestrpljenja i žurbe i time kao da je posredno požurivao policajca. Ovaj je nekoliko trenutaka stajao bez riječi, kao da o nečem razmišlja. Onda je podigao ruku i pokazao im da pričekaju i da se ne miču. Korak-dva odvojio se od kabine, zakoračivši unazad, i počeo pretraživati Karoseriju kamiona.

— Što je bilo? — gotovo nečujno je upitao Crveni kapetan.

— Pitao je jesmo li čuli pucnjavu. Netko im je javio. Odgovorio sam da nismo ništa čuli — isto tako je šapatom objasnio Britanac.

Nijemac je ponovo okrenuo svjetiljku prema njima. Grubo je nešto naredio i mahnuo rukom pratiocu, opominjući ga da bude oprezan. Ovaj je priskočio i uperio pušku ravno u Marretta.

Britanac se muklo nasmijao, iako je taj smijeh mogao nalikovati i na rezanje. Držao se kao da mu nije pravo što ovako postupaju s njima, ali kao da namjerava poslušati i zadržati mir dok se otkloni zabuna. Hineći da ne može jednom kretnjom otvoriti vrata i nagnuvši se malo prema Crvenom kapetanu, promrsi:

— Traže da siđemo, pucaj!

Vođa patrole razvukao je usne u širok osmijeh, koji je trebalo da vojnom policajcu pokaže kako će možda zažaliti zbog ovakve naredbe, okrenuo se majoru, potapšao ga po ramenu i približio usne njegovu obrazu, kao da mu nešto povjerljivo šapuće. Istodobno je neopazice otvorio vrata. Želeći da potpuno iznenadi Švabu, naglo

nogom udari u metalna vrata kabine. Ona se s treskom otvoriše, i on iz šmajsera koji je držao pripremljen ispali kišu metaka. Vozač motocikla bio je iznenađen, no ipak je spretno odskočio i nijedan ga metak nije pogodio. Sagnuo se i tako izbjegao i zrna iz mitraljeza. I vođa patrole i kadet mogli su pucati samo pod određenim kutom, pa je policajac to spretno iskoristio. Crveni kapetan nije mogao odmah iskočiti, plašio se da ga kadet ne pogodi. Policajac je iskoristio i to, pritrčao je tik uz kamion, bacio se na zemlju i otkotrljao se na drugu stranu, Marrett je, ne iskaćući, jednim metkom iz pištolja s prigušivačem ubio pratioca.

— Ne pucaj! — dreknuo je vođa patrole na kadeta, koji se okretao i, ne ispuštajući okidač mitraljeza, slao snopove svijetlećih metaka u vodu oko kamiona. Nedžam istog trena prestade pucati. Oko njih se, u nenadanu muku čuo samo blag žubor vode i tiho brundanje motocikla. Nijemac kao da je nestao! Marrett je otrčao do motocikla, okrenuo upravljač i reflektor je obasjao vodu. Na samom rubu osvijetljenog polukruga zapazili su Nijemca koji je odmicao dugim koracima.

— Brz je kao zec! — doviknuo je Nedžam, okrećući cijv »brena«.

— Ne pucaj! — opomenuo ga je Britanac. Ostavio je upravljač, dotrčao do kabine i izvadio prtljagu koju je nosio još od tvrđave. Odmotao je dugu navlaku. Bila je to karabinka tipa »mauser«, s dugom cijevi, posebne izrade. Iznad zatvarača bio je duguljasti optički nišan. Podigao je pušku, vrh cijevi je naslonio na otvorena vrata kamiona i, kratko nišaneći, opalio. Jedan metak. Nijemac je bio već toliko daleko da nisu mogli vidjeti što se dogodilo.

— Bio je to točan hitac — kazao je Bob Marrett ponosno, a zatim je shvatio da Crveni kapetan bulji u njega i u pušku.

— Vjerujem da je to vrlo dobra puška — poslije duge i značajne stanke primijetio je vođa patrole, naglašavajući svaku riječ — pogotovu kad se s vrha prijevoja puca na četiri čovjeka koja su na litici iznad mora!

Bob Marrett je izbacio praznu čahuru iz ležišta i vratio skupo i vrijedno oružje u navlaku od nepromočiva platna.

— Jučer ujutro vas nisam namjeravao ubiti. Bila je to isključivo opomena da se vratite na podmornicu. Mislim da ćete se složiti s mojim mišljenjem kako bi za vas bilo bolje da ste to uistinu i učinili.

— Pa čemu onda ona laž o Sandronisisu? Sve ste znali!

— Morao sam lagati. A ni vi meni niste govorili istinu. Sjetite se priče o vojnom transportu. Vidio sam podmornicu i znao da mi lažete.

— Da, ali opet to nije bio razlog...

— Bio je, na žalost! Nešto ste zaboravili!

— Mislite na zlato?

— Baš tako — potvrdio je samouvjereno Marrett i kradom još jednom ispitivački odmjerio dva čovjeka s podmornice.

— Koliko je sati? — oglasio se Nedžam.

— Imamo još dovoljno vremena — odvrati Marrett, podigavši visoko ruku, kako bi na svjetlu što je dopiralo s motocikla vidio brojčanik sata. — Još točno dvadeset pet minuta do napada. Dovoljno vremena za umiranje.

Posljednje je riječi izgovorio s nekom lažnom patetikom. Očito ga je iznenadila reakcija Crvenoga kapetana kad je ugledao »mauser«. U kabini su šutjeli. Ommar se pribrao, širom otvorenih očiju buljio je ispred sebe. Njima je bilo važno da on poživi još pola sata. Poslije, kad uđu na aerodrom, više neće biti važan. I hoće li uopće još nešto biti važno? Vjerojatno samo Matija! »O tome ću misliti za dvadeset pet minuta«, ispravio se. Major je ukočeno gledao preda se, a Marrett je potjerao »ford« kroz vodu punom brzinom, pri čemu je lijevi branik, uz tresak, svom snagom odbacio teški motocikl.

Na uzletištu, 19.30, 19. travnja

— Kakva je to glazba? — javio se Wolfgang Ommar. Tako je neočekivano došao k sebi da su se njih dvojica, zabavljeni promatranjem ograde unutar koje su bili zarobljenici, trgli i iznenađeno pogledali. Točno, čula se glazba, udaljena i malo prigušena, otegnuta i sentimentalna. Bob Marrett je obrisao krajeve usana i, promotrivši pažljivo Ommarove ispijene i upale obraze, odgovorio:

— Iz kantine. Švabe se zabavljaju.

— Nisam ni obraćao pažnju na svirku — kazao je odsutno Crveni kapetan, zaokupljen mislima.

— Ni ja — priznao je Marrett. Posljednjih pet minuta napeto su promatrali dio iza baraka, ograđen bodljikavom žicom. Tamo su bili utjerani zarobljenici, većinom britanski vojnici, među njima i Matija i Kaja. Nedžam se malo prije toga prošetao i vidio ih. Sjedili su u kabini, znojni, napetih živaca, puni crnih slutnji nestrpljivo očekujući da počne napad britanskih bombardera.

— Kako ste dospjeli dovdje? — oglasio se ponovo major.

— Bez teškoća — objasnio je kratko Bob Marrett., To je bila istina. Prošli su čak i suviše lako. Nitko ih nije nadzirao. Doduše, opazili su da su tu bila još neka vozila koja su, tko zna odakle, stigla prije njih. Ni te vojnike, kamione i mala terenska vozila, među koje su se umiješali, nitko nije provjeravao.

— Očekuju vas, pa zato — nastavio je zarobljenik. Riječi je izgovarao s manje muke, jasnije. Kao da se oporavio.

— Tko nas očekuje? — Crveni kapetan mu se unio u lice. Ommarove tamne oči cacklile su se neprirodnim sjajem.

— Oni koji znaju što ćete uraditi, oni čekaju — prkosno će njemački oficir.

— Zato ste uništili kristale — umiješao se Marrett, kojem se činilo da je razgovor najbolji način da se ne misli na vrijeme i ono što će se uskoro dogoditi.

— Kristale!? — iznenađeno se trgnuo major. Namrštio se, lice mu se pretvorilo u bolnu grimasu. — Kristale kažete, kakve... ah, mislite na svoje kristale. Bio je to lukav potez, lukav...

Što je major Wolfgang Ommar želio još reći nisu saznali. Crveni kapetan se tog trena otvorenim dlanom udario po koljenu. Bila je to razdragana kretnja, nebo povrh njih počelo je podrhtavati, od tutnjave, bombarderi su stizali. Marrett je ubacio ručicu mjenjača u brzinu, motor i nije gasio. Negdje su se otvorila vrata i iskrivljeni pravokutnik žute svjetlosti obasjao je tlo ispred njih.

— Zatvori vrata, idiote! — proderao se, ne tako udaljen, neki narednik. Marrett je pritisnuo papučicu gasa, i »ford« je polako krenuo. Prišli su žici, izjednačili se s njom, potom vozili kraj ograde s bodljikavom žicom. Zarobljenici su poskakali, zabrinuto gledajući u nebo. Vikali su. Otegnuto i prodorno oglasila se moćna sirena za uzbunu, glazba nije utihnula. Prve bombe pale su ispred obližnjih baraka, i u tom trenutku stigli su do ulaza u ograđeni prostor. Dva su stražara bila iznenađena pojavom neosvijetljena kamiona koji je, klizeći bešumno, iznenada stigao do njih.

— Hej, Kammeraden! — povikao je Marrett i otvorio vrata. Stražar bliži kamionu neodlučno je zakoraknuo. S razdaljine od nekoliko metara Marrett je opalio iz pištolja. Prigušivač i bombe potpuno su prigušile pucanj. Britanac je potom hladnokrvno i bez ustezanja ubio i drugog stražara. Crveni kapetan je iskočio i opomenuo kadeta na oprez. Priskočio je do natporučnika, pa su zajednički otvorili velika vrata napravljena od žice i uskih dasaka.

— Požurite, momci! — povikao je Bob Barret na engleskom. — Ja sam natporučnik Marrett, Bob Marret, Commando Eight. Ovo je prilika da zбриšete, iza vas je žal, idite tamo! Požurite! — Neki su zarobljenici veselo poskočili, drugi su sumnjičavo odmjeravali njihove njemačke uniforme. — Požurite, do vraga! — derao se Marrett. — Ovo nije neka svečanost!

Crveni kapetan se progurao kroz malu skupinu zarobljenika; pronašao je Kaju i Matiju. Stajali su otraga, zbunjeni, ne shvaćajući što se zapravo zbiva.

— Živi ste, sve je dobro — kazao je poluglasno, iako je, spazivši Matijin zabezeknut pogled, zamalo kriknuo od radosti.

— Kako ste... — promućao je Kaja gledajući s nevjericom vođu patrole. — Živi ste! Kako...

Nije bilo vremena za objašnjavanje. Crveni kapetan je samo promrmljao:

— Poslije, poslije, žurimo!

Matija je bez riječi krenuo za njima. Marretta su bili okružili neki avijatičari. Svi su govorili uglas, neki su pocupkivali, a jedan se gromko smijao. Kao da oko njih nisu padale bombe.

Kadet Nedžam je uto oštro zazviždao, i to je prenulo Marretta. Prestao se igrati oslobodioca. Njemački oficir, čin mu nisu mogli vidjeti, bio je zaprepašten, mašio se za džep da izvuče pištaljku. Natporučnik je bio brži; čuli su samo jedan »bloup«, i Nijemac se skljkao kraj prednjeg lijevog kotača.

— Uskočite kod Nedžama i žene! — povikao je Matiji i Kaji.

— Ovamo, tu sam! — dozivao ih je kadet iz mraka.

Mjenjač je zacijuknuo kad je Marrett snažno ubacio ručicu u prvu brzinu. »Ford« je poskočio, stražnji kotači zasuše oblakom prašine tek oslobođene zarobljenike, koji se još nisu pribrali od iznenađenja, a njihovi su oslobodioci već nestali. Bombardiranje je bilo žestoko, vozili su prema travnatom i širokom uzletištu, prema sjevernoj strani aerodroma. Nikoga nisu sreli. Zaustavili su se u devetnaest sati i trideset i sedam minuta. Ommarovo je lice bilo poput mrtvačke maske. Vođi patrole se činilo da je teško podnio neispunjenje svoga proročanstva. Bombe su i dalje padale oko udaljenih hangara i baraka, negdje se zapalio avionski benzin. No plameni jezici nisu bili tako visoki i osvijetlili su tek dio uzletišta. Onaj najudaljeniji, prema sjeveru, gdje su se i oni našli, bio je u tami. Snažni motori parali su mračno nebo, u zraku je bilo prašine, među zubima su osjećali zrnca pijeska.

Crveni kapetan je pomogao Jeleni Saint Yves da siđe s kamiona, a zatim i Matiji. Kadeti su već hitro skočili.

— Kako rana? — zapitao je Matiju.

Veliki mornar je trenutak razmišljao da li da odgovori, a zatim reče:

— Snošljivo!

Crveni kapetan je trenutak oklijevao, ne znajući da li da odmah, ovdje, povuče Matiju na, stranu i kaže mu ono što je tako silno želio. Veliki mornar kao da je naslućivao njegovu nedoumicu, jer mu je prkosno okrenuo leđa. Vođa patrole je poželio da ga uhvati za zdravo rame, okrene prema sebi, da razbije tu njegovu nabusitost i iskreno, otvoreno, muški, započne razgovor. Matija se nije osvrnuo, prišao je ostalima. »Nisi mi baš mnogo pomogao«, promrmljao je

razočarano Crveni kapetan u sebi. Nadajući se da će za razgovor još biti prilike, odustao je od toga da ga pozove.

Onaj pogled koji mu je bradati mornar uputio bio je dovoljno rječit. Matija nije želio razgovarati. Čak ga nije ni pitao kako su ostali živi poslije onog stravičnog pada vagona u ponor. Matijina tvrdoglavost i nabusitost, pa čak osornost, iznenadili su Crvenoga kapetana, tome se nije nadao, i nekoliko je sekunda, dvoumeći se, stajao iza ostalih.

Odbacivši s mukom te sumorne misli, tiho je zazviždao. Nedžam se okrenuo i upitno ga pogledao. Mahnuo mu je rukom i pozvao ga. Kadet je prišao.

— Pazi da nas nitko ne čuje! — opomenuo ga je povjerljivo. — Englez mi je sumnjiv!

— Kako sumnjiv?

— Kad se spusti britanski avion, možda će pokušati i nas ukrcati u njega. Njemu su potrebni svi koji nešto znaju o zlatu.

— Ali mi ne znamo! — pobunio se kadet. — Pa zar mu nismo objasnili?

— Jesmo — potvrdio je strpljivo Crveni kapetan samo nisam uvjeren da nam vjeruje.

— Što želite da učinim?

— Jesi li Matiji i Kaji objasnio naš plan?

— Jesam!

— Budi u blizini kamiona i mitraljeza. Zapamti, to je jedini način da se izvučemo odavde.

— Da hvatamo maglu, a? — kadet će u šali. Otkako su došli do sjevernog dijela aerodroma, svi su, osim njega, postali razdragani. Onaj suludi plan britanske komande, za koji su tvrdili da je zamisao umobolnika, ostvaruje se, eto, bez teškoća! No kadet kao da je zaboravio da se oni istim putem moraju i vratiti i da ih Nijemci neće dočekati raširenih ruku. Gotovo nezamjetnom kretnjom brade pokazao je prema Marrettu. Natporučnik, kojega je također obuzela razdraganost, doviknuo je vođi patrole:

— I ovaj dobro govori engleski. — Rukom je pokazao na Matiju. — Vi ste zaista šareno i opasno društvo!

— Mornari smo — krotko je odgovorio Kaja.

— Natporučniče — zapitao je glasno Crveni kapetan — što je to Commando Eight?

— Specijalna komandoska jedinica za ratovanje u pustinji i na otocima!

— Evo ga stiže, točno kao sat! — povikala je Jelena Saint Yves. Veselo držanje vojnika poslije uspjele akcije kao da je i nju zahvatilo. Promatrali su kao začarani veliki avion kako se blago i veličanstveno ljulja iznad zemlje. Njegove su snažne elise grmjele. Crveni kapetan je krajičkom oka motrio Marretta. Onog razdraganog izražaja nestalo je s njegova velikog, koščatog lica. Vođa patrole je namjestio cijev strojnice na podlakticu. Nedžam je budno pratio što radi i kad je vidio njegovu opreznu kretnju, odmaknuo se nekoliko koraka i približio kamionetu.

Bombarder je već rulao. Natporučnik je ispalio crvenu raketu. Nije ju opalio uvis, nego kratko, prema zemlji. Raketa je oštro zapištala i tek što se rascvjetala u crvenu ružu, tresnula je o tlo i raspala se u tisuće iskara. Avijatičari su to vidjeli, jer su avion okrenuli prema njima.

— Idemo! — naredio je strogo Bob Marrett, natporučnik Commando Eight. U ispruženoj je ruci držao pištolj s prigušivačem. Uperio ga je ravno u Matiju i Kaju. Mornar je iznenađeno stao, nije shvatio što je posrijedi. Crveni kapetan nije imao vremena da opomene i njega. Čemu ta prijetnja? To mu se pitanje jasno vidjelo na licu.

— Matija, mi ne idemo tim avionom! — povikao je vođa patrole. — Nedžam ti je objasnio, mi se vraćamo na podmornicu.

— Sigurni ste u to? — cinično će Marrett.

— I te kako — odgovorio je resko. — Moj je automat uperen prema vama!

Bob Marrett je napeto razmišljao; procjenjivao je šanse. Šljem je već prije odbacio, plava mu je kosa pala preko čela, dvije snažne bore oko usana pokazivale su koliko je bio napet i odlučan da svoj naum provede u djelo. Iznenada je popustio;

— Dobro, mi idemo — kazao je glasom bez ikakvog prizvuka, uhvatio je majora Wolfganga Ommara pod ruku i grubo ga povukao. Major je koračao kao lutka, čudno savijajući noge, nagnut malo u stranu. — Idemo, majore, požurite!

— Što je ovo!?! — kriknuo je Nedžam. Stajao je iza grupe i prvi je ugledao još jedan avion koji je, njišući golemim krilima preletio more,

mali žal i krenuo prema travnatom uzletištu. Marrett se okrenuo munjevitom brzinom i stao kao ukopan.

— Ovo je njemački »junkers« — prvi se snašao Crveni kapetan, koji je pažljivije pogledao veliku letjelicu što je već bila sletjela i krenula prema njima. Marrett je zbunjeno vrisnuo:

— Ono je Britanac! — pokazivao je rukom u kojoj je bilo oružje na avion što je tek slijetao.

— Ne taj! — upozorio ga je vođa patrole. — Ne taj, ovaj pred nama!

Crveni kapetan je želio skočiti, gurnuti Matiju i Kaju i potrčati potom prema kamionu. Nije dospio. Samo je snažno viknuo:

— Mičite se!

Opomena je stigla kasno. I Marrett je tada uvidio grešku. Prvi avion koji je sletio nije imao oznaka. Po motorima posebna, zvjezdasta oblika i rebrastoj oplati mogli su sada dobro vidjeti da je to »junkers 52«. Njemački su piloti ugledali britanska avion i brže su počeli rulati, ravno prema njima. Motori su urlali sve jače. Vođa patrole je odmah shvatio što su namjeravali Nijemci. Bio je to fantastičan, izuzetno drzak plan. Budući da su znali što želi britanska komanda, odlučili su postaviti zamku i neposredno prije slijetanja aviona britanske komande spustiti svoj aparat i tako, kao od šale, pokupiti one što su im u protekla dva dana zadali toliko muke i koji su nešto znali o zlatu.

Plan je bio prokleta jednostavan, i da Crveni kapetan nije bio oprezan, lako se moglo dogoditi da ih uporni poručnik Marretit izruči ravno Švabama. Kakav bi to poklon bio i kako bi oficir Commando Eight bio iznenađen! Ali ispaljenu je raketu vidio i britanski pilot. Doduše, nekoliko je dragocjenih sekunda izgubljeno u dramatičnoj raspravi, s podignutim oružjem, između Marretta i Crvenoga kapetana, ali njemački je plan ipak propao. Veliki »bristol blenheim« s okruglim oznakama britanskog zrakoplovstva dotakao je pastu i njegovi su motori nadjačali tri »junkersove« mašine. Pilot »blenheima«, te leteće grdosije, neočekivano je na mjestu gdje je on trebalo da sleti ugledao drugi avion i pokušao kočiti motorima, kako bi izbjegao sudar.

Nijemci su počeli naglo okretati »junkers«; sad je već stajao postrance prema njima. Nedžam je zapucao, i snopovi svijetlećih zrna slijevali su se u neprijateljski bombarder koji se i dalje okretao. Mitraljezac iz turele na kraju trupa otvorio je vatru. Meci iz teškog oružja, ispaljeni s kratkog odstojanja, pokosili su majora Wolfganga Ommara, Jelenu Saint Yves, Boba Marretta i Matiju. Njihova su tijela bila odbačena na razne strane. Crveni kapetan, ugledavši da ljudi oko njega padaju, ukočio se nemoćno, očekujući neizbježnu smrt. Turela mitraljeza sad je bila okrenuta sučelice prema njemu.

Britanski je pilot toga trena shvatio da ne može izbjeći sudar, pritisnuo je kočnicu, metal i guma su prodorno zaškripali, onda je nastao neopisivi lom. Dvije su divovske letjelice zadrhtale, krila su se lomila, gorivo prskalo svuda oko njih. »Junkers« se od udarca britanskog bombardera zanio i okrenuo repom prema »fordu«, meci ispaljeni iz mitraljeza odletjeli su tko zna kamo; »blenheim« se odbio od »junkersa«, trenutak plegao nalijevo čitavo krilo, lomatao se uz praskanje, ostavljajući iza sebe široku zavjesu ljubičastih iskara. Klizio je nekoliko stotina metara, zaustavio se i eksplodirao. Vrelina ih je opržila.

Noć je bila pretvorena u dan. Pritrčao je do Matije. Mornar ga je gledao širom otvorenih očiju. Kleknuo je kraj njega, Nedžam se derao iz petnih žila, dozivajući ga.

— Matija! — kriknuo je. — Čuješ li me, Matija!?

Nikakva izražaja nije bilo u njegovim očima, mornar je krkljao, čulo se pištanje iz njegovih razorenih prsiju i vrata. Glava mu je klonula u stranu. Bol, neopisiva, duboka, skrhala je Crvenoga kapetana. Tresao se i jecao!

Kadeti su pritrčali, grubo ga podigli i gurnuli prema kamionu. Još jedna eksplozija u neposrednoj blizini i plamen koji je uz praskanje suknuo prema nebu osvijestio ga. Matija je bio mrtav, Marija kao da je umrla drugi put. Buljio je u zgrčeno mornarevo tijelo, prošao je polako rukom preko čela i sljepoočica. Zatresao je glavom kao da želi odagnati slike strašne more.

Kaja je otkrio da je Jelena Saint Yves samo ranjena. Metak ju je pogodio u kuk; objema je rukama grčevito pritiskala ranu.

— Pomozi ženi! — naredio je Kaji. Nalikovao je na čovjeka koji se iznenada probudio iz strašna sna. Negdje je čuo glasove, izvadio je »smith&wesson« i pucao u prilike neprijateljskih vojnika koje su se nazirale u podnožju velikog plamenog zida. Išli su prema njima.

Prestao je pucati, više nije imao metaka. Stajao je trenutak izgubljeno, kao da još posve ne shvaća što se zbilo, a zatim prišao kamionu.

Jelena je sjedila kraj upravljača. Stavio je revolver kraj sebe, na kožno sjedalo, kratkim pogledom provjerio kako je žena, upalio motor i krenuo prema zapadu, odmičući užurbano od mjesta sudara dvaju aviona. Još prije dolaska na aerodrom pomno je proučio kartu koju je pronašao u zarobljenog majora. Sa zapadne strane pješčani je dio obale obrubljivao otok i uzletišta. Tu su se mogli provući. Nadao se da će njihova pojava ipak iznenaditi Nijemce. Oni su mogli znati što Marrett i njegovi Britanci namjeravaju, ali nisu mogli pretpostaviti da će se netko od njih vraćati prema jugu. Pogotovu su sada, nakon svega, Švabe mogle biti uvjerenе u to da su svi izginuli u onom sudaru.

Nekoliko je minuta vozio bez teškoća. Udaljavao se od plamenog mora i užasa. S velikim naporom i krajnjim svladavanjem trudio se da hladno i razložno promisli o svemu. Morao je ostati smiren, nije smio misliti na ono što se maloprije dogodilo, na Matijinu pogibiju. Njegova hladnokrvnost' značila je život, spas.

Mitraljez je zapucao, Nedžam je nekoga gađao, i kamionet se zatresao poput uplašena pseta. Izbili su na obalu, okrenuli se prema

jugu. Vozili su usporedo s pistom, ali nešto nižim i neravnijim zemljištem. Zal je bio blago nagnut, voda se još nije povukla, pa je morao dobro paziti da ne naleti na kakvu rupu ili ispupčenje. Od brze vožnje s obje su se strane »forda« dizale lepezaste zavjese vodenih kapljica. Kabina je bila mokra, kao od jake kiše, voda je padala na staklo ispred njega, pa je morao uključiti i brisače.

Nije znao gdje su u automobilu smještene električne instalacije; bojao se da ih voda ne nakvasi. Kad bi se motor ugasio, bili bi gotovi, ne bi se mogli izvući.

Kadet je ponovo zapucao. Vođa patrole se nagnuo kroz prozor, čvrsto držeći upravljač. S njihove lijeve strane, na uzvisini, bio je bunker. Prisjetio se da je prilikom prolaska, prije dvadesetak minuta, s onom njemačkom kolonom vozila, dobro zagledao te male, prizemne betonske građevine što su izvirivale iz pijeska u blizini ulaza na aerodrom.

»O velikim stvarima odlučuju male«, mislio je grozničavo. Nijemci su postavili savršenu stupicu i samo zbog toga što je Bob Marrett želio i njih ukrcati u avion, izgubili su nekoliko izuzetno važnih trenutaka. Tko god da je smislio njemački plan, bio je vraški dosjetljiv. Ipak, nije mogao računati na sve. Zato i jesu bez teškoća stigli do piste. Iznenada se u zraku, kraj njegova ramena, pojavila Kajina glava, okrenuta naopačke. Momak se uhvatio za držač vanjskog zrcala i doviknuo mu:

— Kapetane, može li brže? Prate nas, samo što nas nisu dohvatili!

— Penji se gore i ne izvodi akrobacije! Dobro se drži! — viknuo mu je, nadjačavajući huk motora, pucnjavu i fijuk vjetra. Dobro je bilo što je prije nego što se uspeo u kabinu, skinuo njemačku uniformu. Bio je gol do pojasa i potpuno mokr.

— Zaustavite, kapetane! — progovorila je Jelena Saint Yves. Kazala je to glasom punim prijetnje, njen je alt bio dubok, kao da je te dvije riječi izgovorio muškarac. A kao i muškarac držala je njegov »smith&wesson« i otvor cijevi grubo pritislula uz njegovu žilu kucavicu. Onaj neugodni osjećaj u želucu ponovo mu se javio. Nije to bio strah, možda tek spoznaja da su na samom kraju priče o tajanstvenim zbivanjima na Astipaleosu.

Nije imao vremena da odgovori ili skrene pogled prema njoj. Naišli su na oštri hrbat i sva su četiri kotača kamiona od tonu i pol začas

bila u zraku. Upravljač se trzao, vrludali su, Crveni kapetan je grčevito manevrirao, istodobno oduzimajući i dodajući gas. Žena je jeknula od potresa, ali revolver je i dalje snažno pritiskala uz vrat vođe patrole.

— Stanite! — naredila je grubo.

— Zašto da stanemo, gospođo? — zapitao je prigušeno. Podigao je desnu nogu s pedala gasa i brzina »forda« počela se naglo smanjivati.

— Nikamo vi nećete otići! — nastavila je Jelena Saint Yves.

— Zbog zlata, je li tako? — podrugljivo se nakesio, svjestan da prolaze dragocjene sekunde i da će ih potjera uskoro stići.

— Zbog zlata! — ponovila je muklo.

Okrenuo se prema njoj i ogorčeno kazao:

— Nema za vas zlata! Nije vaše, i nikad neće biti, a ni taj revolver vam neće mnogo pomoći!

Pojačao je gas što je više mogao i kamionet se snažno zatresao.

Kadet je pucao bez prestanka. Dva laka kamiona s vojnicima i mitraljezima iznad kabine i jedno sporije oklopno vozilo približili su im se na oko dvjesto metara. Kamioni su poput brzih torpednih čamaca orali plitko more. Crveni kapetan je neopazice pogledao prema vanjskom zrcalu, provjeravajući što se zbiva iza njih.

— Niste poslušati, pucat ću! — zaprijetila je Jelena glasom u kojem je bilo tvrde odlučnosti da učini ono što je rekla.

— Pucajte, da vas vidim!

Pritisnula je okidač i čuo se samo običan metalni zvuk.

Bijesno ga je pokušala udariti po glavi. On se sagnuo prema upravljaču i njena ga je šaka pogodila u rame, skliznula i povrijedila ranu. Zajauknuo je, kamion se zanio i jedan je Nedžamov rafal odletio uludo u zrak. Mlađi kadet je ponovo provirio odozgo i zabrinuto pitao:

— Što se događa?

— Ništa — odvratila Crveni kapetan — gospođa Saint Yves je otkrila kome pripada. — Kadet je zaprepašteno zinuo, a on se hladnokrvno obratio ženi: — Mislili ste da sam tako neoprezan da vam nadohvat ruke ostavim pun revolveri

Kadeti su ocijenili da je došao trenutak obračuna. Ono kratkotrajno usporavanje »forda« približilo je progonitelje.

I Nedžam je, duboko izdahnuvši i obrisavši kapljice vode i znoja, naškiljio onim zdravim okom kroz rešetkasti nišan mitraljeza; prvo mu je jedan a potom i drugi kamion ušao u nišan. Nije se osvrtao na duge narančaste plamičke na vrhovima cijevi njihovih mitraljeza; smireno je pričekao djelić sekunde da se meta samo malo smiri u nišanu i onda raspalio. Prvi je kamion skrenuo pod oštrim kutom i prevrnuo se, ljudi su strmoglavo padali u vodu, a drugi je počeo kratko voziti cik-cak i onda stao!

— Vi niste Jelena Saint Yves? — upitao je vođa patrole malo smirenije. Pratio je što se događalo iza »forda« i nekoliko su minuta bili prilično sigurni, jer je niski oklopni automobil, teško se probijajući kroz plićak, sve više zaostajao. — Gdje je prava Jelena Saint Yves? Odakle vam njena putnica?

— Ostala je negdje na crnogorskoj obali — odgovorila je žena slomljena glasa. Izgubila je posljednju bitku, nije se više ničemu nadala. — Moj je zadatak bio da iskoristim metež poraza i bijega te se ubacim među Britance u Kairu. Uspjela sam se prebaciti do Atene — govorila je sve tiše — i onda su naši agenti saznali za te zlatne pošiljke. Poslije silnih muka omogućili su mi da se ukrcam u taj avion...

— Zaista ste bili u tom avionu? — iznenadio se vođa patrole. — Zajedno s pukovnikom?

— Kad znate, zašto me pitate? — odvratila je brzo.

— Tek tako — promrmljao je Crveni kapetan, ne otkrivajući da je opazio ovu malu promjenu. Ta je špijunka bila uporna, još se nije predavala. — Vi ste Njemica, je li? Mogu misliti što se dogodilo pravoj Jeleni Saint Yves!

— Iz Banata sam, folksdojčerica — odgovorila je tiho, pretvarajući se da drugi dio njegova pitanja nije čula.

— I bili ste sve vrijeme u dosluhu s majorom. Zato se onaj prijan ponašao onako neobično! Raspričao se, sve su mu lađe potonule, plašio se. Bilo je to dobro maskiranje!

— Plašio se — ražestila se Njemica — a poginuo je kao heroj. Znao je što će se dogoditi i nije ni trepnuo!

— Plašio se onih drugih, kako ih je nazivao, »brandenburgovaca«.

— Svi ste vi budale! — žena će na to, smijući se s bolnom grimasom na licu. Bila je teško ranjena i pri svijesti su je održali

samo mržnja, razočaranje i fanatizam. — Mi smo »brandenburgovci«, major, njegovi ljudi, ja. Mi smo iz Abwehra.

— A tko su oni?

— Vjerojatno Heydrichovi vukovi. Ti su uvijek bili lakomi na zlato, bogatstvo, opljačkali su pola Evrope i još im nije dovoljno.

Htio je pitati tko je to Heydrich, ali tog trenutka to i nije bilo važno. Ni »brandenburgovci« ni ti vukovi nisu se domogli zlata, a i neće.

— Zašto su ubili pukovnika?

— Zbog zlata! — Njen je osmijeh više sličio na pakostan grč. Bilo je u njoj prkosa i mržnje, ali i one pomirenosti sa sudbinom, uobičajene za sve one koji se neumoljivo približavaju smrti.

— A kako su ti, kako ih nazivate Heydrichovi vukovi, mogli doznati za zlato?

— Kako smo mi doznali? — odvrtila je pitanjem.

Kimnuo je glavom. Žena nije imala još mnogo života u sebi, morao je paziti što će je i kako pitati, a istodobno pažljivo gledati preda se. Brzinu nije smanjio, a na tom putu prema južnom dijelu Astipaleosa mogla su ih vrebati razna neugodna iznenađenja.

— Je li pukovnik bio s vama u tom avionu što se srušio nedaleko odavde? — Špijunka nije odgovorila, glavu je zbacila na visoki naslon kamionskog sjedala, usne su joj bile zgrčene, kapci spuštjeni. — To vi tvrdite — nastavio je. — Pukovnik to nikad nije rekao. Čak je na sve moguće načine izbjegavao odgovore. Sjetite se onog našeg razgovora na plaži, jučer prije napada britanskih vojnika.

Žena je šutjela, duboko je disala i snažno pritiskala ruke uz ranu. Jako je krvarila, cijela joj je donja strana tijela bila krvava.

Zaustavio je kamion.

— Što je bilo, kapetane, što se događa — zapitao je Nedžam skočivši u vodu i pritrčavši do kabine.

Otvorio je vrata, uzeo »smith&wesson«, držak kojeg je bio ljepljiv od ženine krvi, zatakao ga za pojas i odlučno odgovorio:

— Ništa! Ovdje silazimo!

Sišao je. Osvrnuo se i iznenadio: krov kabine bio je nalik na sito, sav izrešetan. Po karoseriji su se valjale stotine ispaljenih čahura. Momci su bili garavi, znojni, mokri, ali puni samopouzdanja.

— Odavde idemo pješice. Tako je sigurnije. Opasno je da se previše zadržavamo na obali.

Pokupili su stvari. Crveni kapetan je uzeo navlaku od nepromočiva platna s Marrettovom puškom. »Čudno, jučer ujutro cijela je priča i počela s tom pucnjavom«, sjetio se. Odmjerio je još jednom ženu. I dalje je glavu držala na naslonu, ali su joj oči bile otvorene i pratila je svaku njegova kretnju. Žile na njezinu vitkom bijelom vratu su podrhtavale. Bila je lijepa, smrtno ranjena i neprijateljska špijunka. Kakva ironija!

— Vi ste znali tko sam? Kako? — Pogledala ga je otvoreno i kao da je u tim posljednjim trenucima života tražila iskren odgovor.

— Slutio sam — spremno je odgovorio — ali nisam bio siguran. Izvrsno ste odigrali one scene kad ste napali Marretta zbog priče o gusarima. Ili kad ste nam tamo ispod vješala onako ogorčeno spočitavali da pričamo o zlatu, a ne mislimo na onog obješenog jadnika. Tad ste me pokolebali, priznajem. Tek sam poslije shvatio da vam nije odgovaralo da otkrijemo o čemu je zapravo riječ. Zašto je došlo do ove gužve. Kad ste uništili Marrettove kristale, bio sam potpuno uvjeren da radite za Nijemce!

Začas je zažmirila i bolno uzdahnula:

— To s kristalima možda je bila greška. Ali morali smo se osigurati da se u posljednji čas plan ne bi u nečemu izmijenio.

— Shvaćam! Kad se prekinula veza između Marretta i njegove komande, svi smo bili samo žrtve koje je trebalo da ulete u zamku.

Potvrdila je kimanjem glave. Potom se s mukom okrenula, lijevom rukom uhvatila za upravljač i nagnula prema njemu.

— Bila sam iskrena; hoćete li i vi meni nešto pošteno odgovoriti?
— Nalikovalo je to na posljednju molbu nekoga tko je izgubio igru.

— Što?

— Onaj bradati mornar je znao gdje je zlato i zato ste toliko silno željeli da ga izvučete iz zarobljeništva, je li?

Ona gorčina zapekla ga je ponovo u grlu. Na Astipaleosu, čini se, nije bilo kraja ljudskim zabludama. Ta žena koju više nije mogao nazivati Jelenom, njeno ime uostalom i nije više bilo važno, pogrešno je sve protumačila.

— To nije imalo veze sa zlatom. — Prebacio je pušku preko ramena, potom torbicu s kartama. One će mu još biti potrebne. Onda se nečeg sjetio, vratio se korak i upitao: — Znači, pukovnik nije bio u tom vašem avionu? On je na Astipaleos doletio drugim aparatom.

Tamo gdje se taj avion srušio, tamo ste nas vodili. Nadali ste se da ćete Ommaru pokazati mjesto gdje je zlato potonulo zajedno s olupinom bombardera što ga je prevezio. I pukovnik je iskoristio trenutak nepažnje i iskočio iz vlaka!

Obavještajka Abwehra samo se tužno osmjehnula. Nije odgovorila. Zlato! Toliko patnji i umiranja. Svi su ga tražili, osim njih četvorice, svi su umirali, bivali uništeni, zbrisani. Svi su mnogo izgubili, ništa dobili. I u tom umiranju bilo je nečeg krhkog, ljudskog, nečeg što sa zlatom nije imalo veze. Zar da kaže špijunki kako je u onoj tvrđavi nacistički major, za kojega je ona tvrdila da je umro herojski priznao da se plaši, shvatio da se njegov gubitak ne može opravdati nikakvim zlatnim polugama? Svi su na Astipaleosu platili tako visoku cijenu. Zlato je zlato, ali je i cijena bila paprena!

Mahnuo joj je rukom i pružio korak kako bi stigao kadete.

Zora, 20. travnja

Brodski su strojevi složno radili i pod komandnog mosta podrhtavao je pod njihovim nogama. Poslije svega, podmornica je bila pravi dom, siguran, topao. Taj brod pripadao je klasi preookeanskih podmornica, s osam torpednih cijevi, četiri topa i dvije snažne dizelmašine. Nosio ih je sad prema njihovu cilju. Zaljevu Suda, na Kreti.

Kad ih je sat prije Barba ugledao, samo je zabrinuto prozborio:

— Bože moj, zar je bilo tako strašno? Kako to izgledate?

Oprali su se, presvukli, rane su bile previjene. Pušili su naslonjeni na ogradu mosta. Crveni kapetan je ukratko sve ispričao.

— Nije mi jasno — reče komandant podmornice, zaškiljivši kroz dim cigarete — zašto je bilo tako važno gdje je pukovnik bio, u prvom ili u drugom avionu?

— U drugom je bilo zlato. S avionom je otišlo na morsko dno. Nijemci su znali samo to, pripremili su brod s jakom dizalicom i vodili pukovnika kako bi im pokazao to mjesto.

— I gdje je to?

— Mi znamo gdje je. Nema li u tome neke istinske pravde? — odgovorio je Crveni kapetan mirno. — Naše je zlato, i mi smo napokon otkrili gdje je. Iako, to ti moram priznati, nitko od onih koje smo sreli na otoku nije vjerovao u tu slučajnost!

— Slučajnost?

— Da, slučajnost. Hajde, razmisli malo! Traži se jugoslavensko zlato i iznenada se u blizini pojavljuje jugoslavenska podmornica!

— Imaš pravo — složio se Barba — ali kako ste doznali gdje je to zlato?

— Zaista, gdje je? — javio se i Nedžam, jer ovo što je kazao Crveni kapetan bilo je i za njega novo!

— Sjećaš li se — obratio se Nedžamu — tamo u arsenalu bila je ona pukotina u zidu. Provirio sam kroz nju, više nego ostali, i daleko na pučini ugledao masnu mrlju i jato galebova. Tamo su avion i zlato. Označio sam to na karti i karta je dolje, u tvojoj kabini.

— Svaka vam čast! — pohvalio ih je Barba, zatim se nakašljao, prinio ruku ustima, još jednom pročistio grlo i službenim tonom,

pogledavši prema kadetima, dodao: — Momci, ovo je državna tajna, o tome nitko osim nas ne treba ništa da zna! Je li jasno?

Kadeti su nijemo potvrdili. Nedžam se kratko zamislio, a onda upitao Crvenoga kapetana:

— Kako ste pogodili da su bila dva aviona?

— Vrlo jednostavno — umorno će Crveni kapetan. — Ta zar nismo vidjeli dva aviona kad smo se iskricali na Astipaleos? Da budem točan: jedan avion i trag drugog. To je bio početak priče! Vjerojatno je netko javio da je nestao bombarder sa zlatnim tovarom, i svi koji su se zatekli na Astipaleosu, i Nijemci i Britanci, počeli su potragu.

— I onda ste vi uletjeli u sve to! — dodao je Barba.

— Svi — složio se vođa patrole — iako mi ni sad još nije jasno kako su došli oni što ih je špijunka nazvala Heydrichovim vukovima.

— Da, točno — podsjetio se Barba. — Što je bilo s njima? Poslije onog obračuna u arsenalu više se nisu pojavili.

— Vjerojatno se nisu mogli na vrijeme izvući s te istočne strane Astipaleosa. Ne zaboravi, mi smo donde putovali vlakom cijelu noć. Marrett je bombama zatvorio drugi izlaz. Ipak, to je samo nagađanje, kao i ono o zlatnim epoletama. To je, bar tako naslućujem, bio znak raspoznavanja. I ona epoleta u majora bila je možda u pukovnikovu džepu, ali su mu je oduzeli kad je pao u zarobljeništvo. A »tri zlatne zvijezde«, to je bila lozinka, šifra, nešto takvo!

— Misliš li da je onog pratioca s metalnom narukvicom ubio netko od tih vukova?

— Sve odgovore ne znamo, Barba!

— Znamo dovoljno — promrmljao je polako zapovjednik podmornice. Te dvije riječi zvučale su kao zaključak, kao kraj priče o zlatu Astipaleosa.

Kadeti su ih pozdravili i sišli. Barba ih je ispratio pogledom. Okrenuo se prema Crvenom kapetanu i izustio meko, glasom punim razumijevanja:

— Otišli su kao dječaci, vratili se kao zreli ljudi!

Bila je to istina, i što je još mogao dodati? Dva dana Astipaleosa bila su iza njih. Dva mučna i teška dana.

— A Matija? — prenuo ga je iz misli zapovjednik podmornice. — Vidio si i njega, tamo na aerodromu. Što je rekao?

— Ništa, baš ništa ...

Nije mogao objašnjavati kako se osjećao kao prevaren čovjek. Nije ga prevario veliki mornar, nego rasplet događaja. Zašto onog trenutka kad mu je prišao, poslije silaska s kamiona dok su očekivali avion, nije ukratko rekao ono što je toliko silno želio? Možda ni sam mornar to nije htio? Nikad nije pomislio na to. Matija nije želio objašnjavanja. To je bila njegova zabluda. Njegova vlastita greška!

— Umro je brzo, nije patio — dodao je nakon kraće šutnje. U toj rečenici nije se mogao naslutiti sav jad preživljenog i kajanja zbog propuštenog, bojazan od onoga što dolazi, od onih dana u kojima će morati živjeti sa spoznajom da je uradio sve što je mogao, ali da to nije bilo povoljno, da sa i najherojskija djela ne mogu odvojiti od ljudskih slabosti. Barba ga je povjerljivo pogledao i muški mu stisnuo nadlakticu. Riječi nisu bile potrebne.

Okrenuli su se i pogledali prema Astipaleosu, iza niske krme podmornice. Gledali su ga šutke nekoliko minuta, sve dok se nije izgubio iz vida. Ostalo je more, oni i nebo na kojem je novi dan gasio zvijezde.

— *KRAJ* —

ŽELEZNI

www.CroWarez.org

www.BosnaUnited.net

Table of Contents

Neven Kazazović - DVA DANA ASTIPALEOSA

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

— KRAJ —